

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİRLERDE Mİ'RAC MUCİZESİ: RİSALE-İ NUR
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAHYA YILMAZ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. AHMET ÖZDEMİR

HAZİRAN 2023
BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİRLERDE Mİ'RAC MUCİZESİ: RİSALE-İ NUR
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAHYA YILMAZ

ORCID: 00009-0007-7576-8443

DANIŞMAN
DOÇ. DR. AHMET ÖZDEMİR

HAZİRAN 2023
BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI
ETİK BEYANI

Lîsânsüstü Eğitim Enstitüsü temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lîsâns öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “**Tefsirlerde Mi’rac Mucizesi: Risale-i Nur Örneği**” başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dökümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı; bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim./...../2023

Yahya YILMAZ

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ YAZIM KILAVUZU UYGUNLUK BEYANI

“Tefsirlerde Mi’rac Mucizesi: Risale-i Nur Örneği” başlıklı yüksek lîsâns tezi Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır. .../.../2023

Tezi Hazırlayan:

Yahya YILMAZ

Danışman:

Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı:

Prof. Dr. İsa YÜCEER

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı öğrencisi Yahya YILMAZ tarafından hazırlanan “Tefsirlerde Mi’rac Mucizesi: Risale-i Nur Örneği” adlı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 15/06/2023 tarihinde yapılmış ve tezin oy birliği ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:

İMZA

Danışman: Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR
(Bitlis Eren Üniversitesi)

.....

Üye: Prof. Dr. Mehmet YOLCU
(Bitlis Eren Üniversitesi)

.....

Üye: Mehmet Yusuf HAKLI
(Diyarbakır Dicle Üniversitesi)

.....

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans tezi olarak kabulü onaylanmıştır.

.../.../2023

Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL
Enstitü Müdürü

T.C.

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

TEFSİRLERDE Mİ'RAC MUCİZESİ: RİSALE-İ NUR ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Yahya YILMAZ

Danışman: Doç.Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Haziran 2023

ÖZET

Bu çalışmada Tefsirlerde Mi'rac Mucizesi: Risale-İ Nur Örneği ele alınmıştır. Çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında konunun önemi, amacı, kapsamı, sınırlılıkları ve yöntemine değinildikten sonra Said Nursi ve eserlerine kısaca değinilmiştir. İlk bölümde konunun kavramsal çerçevesi verilmiştir. Ardından mucize kavramı yerine Kur'an'da geçen kavramlar açıklanmıştır. Ayrıca mucizelerin çeşitleri ve amaçları ele alındıktan sonra Kur'an'da peygamberlere verilen mucizeler ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak özellikle Kur'an ve hadisler çerçevesinde Hz. Muhammed (s.a.v)'e verilen mucizeler ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Mi'rac mucizesi hakkında klasik ve modernist görüşlere yer verilmiştir. Konumuzun esasını teşkil eden Mi'rac mucizesi ilk dönem klasik kaynaklar ve son dönem modern çalışmalarda araştırılarak konu ile ilgili yorumlar derlenmiştir. Son olarak konu ile ilgili farklı bir bakış açısı ortaya koyan Said Nursi'nin Risale-i Nur eserleri ışığında miraç mucizesi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Mucize, Mi'rac, Said Nursi, Risale-i Nur.

Republic of Turkiye

Bitlis Eren Universty Graduate School

Department Of Basic Islamic Sciences

MIRAC MIRACLE IN TAFSIR: THE EXAMPLE OF RISALE-I NUR

Master Thesis

Yahya YILMAZ

Counselor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

December 2023

ABSTRACT

In this work Said Nursi's works are came up as part of Mirac Miracle. That working is consist of an introduction and two parts. At the introduction after the mentioning on the importance, aim, extent, limits and method of the subject, the Said Nursi's works are mentioned shortly. At the first part, the frame of national subject is presented. Then, the concepts which passed in the Kur'an are explained instead of miracle concept. Also, after mentioning of varieties and aims of miracles, the miracles of prophets which passed in Kur'an are mentioned. At this part especially, the miracles of (His Hollines Prophet) Muhammed are mentioned in frame of Kur'an and hadith finally. At the second part there are classic and modern opinions that abaout Mirac Miracle. The miracle which the subject our fundamental of our work is searched on previous classic sources and last period modern workings and comments about subject are compiled. Finally, that miracle is mentioned round on Risale-i Nur which workings of Said Nursi who has a different perspective on the issue.

Key Words: Qur'an, Miracle, Mi'rac, Said Nursi, Risale-i Nur.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'A GÖRE MUCİZE VE NÜBÜVVET İLİŞKİSİ

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	8
1.2. Mucize	8
1.3. Kur'ân'da Mucize Yerine Kullanılan Kavramlar	10
1.3.1. Âyet.....	10
1.3.2. Beyyine	11
1.3.3. Burhân.....	12
1.3.4. Hak	13
1.4. MUCİZELERİN ÇEŞİTLERİ.....	14
1.4.1. Hissî Mucize.....	14
1.4.2 Aklî Mucize	15
1.4.3. Haberi Mucize	16
1.5. Mucizelerin Amaçları	17
1.5.1. Nübüvveti Tasdik Etme	17
1.5.2. Hidâyete Vesile Olma.....	17
1.5.3. İnananlara Yardım Ve Teselli	18
1.6. MUCİZELERİN ÖZELLİKLERİ	19
1.6.1. Allah 'In Fiileri Olmaları	19
1.6.2. Olağanüstü Olmaları	19
1.6.3. Tehaddi İle Birlikte Meydana Gelmeleri	20
1.6.4. İddiaya Uygun Bir Şekilde Meydana Gelmeleri	21
1.6.5. Peygamberleri Tasdik Etmeleri	22
1.6.6. Nübüvvet İddiasından Sonra Ortaya Çıkmaları.....	23

1.7. KUR'ÂN'A GÖRE PEYGAMBERLERE VERİLEN MUCİZELER.....	24
1.7.1. Hz. Salih'e (a.s) Verilen Mucizeler	24
1.7.2. Hz. İbrâhim'e (a.s) Verilen Mucizeler	25
1.7.3. Hz. Lut'a (a.s) Verilen Mucizeler	26
1.7.4. Hz. Mûsâ'ya (a.s) Verilen Mucizeler	27
1.7.5. Hz. İsa'ya (a.s) Verilen Mucizeler	28
1.7.6. Hz. Muhammed'e (s.a.v) Verilen Mucizeler	29
1.7.6.1. Kur'ân Mucizesi.....	30
1.7.6.2. İnşikâk-I Kamer Mucizesi.....	37
1.7.6.3. İsrâ Ve Mi'râc Mucizesi	41

İKİNCİ BÖLÜM

Mİ'RAC MUCİZESİNİN TEFSİRLERDEKİ İZ DÜŞÜMÜ

2.1. NECM SÜRESİNDE Mİ'RAC MUCİZESİ İLE İLGİLİ ÂYETLER.....	55
2.2. KLASİK KAYNAKLARDA Mİ'RAC MUCİZESİ.....	58
2.3. ÇAĞDAŞ TEFSİR KAYNAKLARINDA Mİ'RAC MUCİZESİ	67
2.4. KUR'ÂN'A YÖNELİK MODERNİST GÖRÜŞLER: MUCİZE ÖRNEĞİ ...	77
2.5. SAİD NURSÎ'NİN ESERLERİNDE İSRÂ VE Mİ'RAC MUCİZESİ.....	89
2.5.1. İnsanın Varoluşunda İbadet Ve Marifetullah İlişkisi.....	91
2.5.2. Kâinat Ağacının Meyvesi Olması Açısından İnsan.....	92
2.5.3. Hz. Muhammed'in (s.a.v) Manevi Şahsiyeti.....	94
2.5.4. Mi'rac Mucizesinin Hz. Muhammed'e (s.a.v) Has Kılınması.....	100
2.5.5. İtikadî Açıdan Mi'rac Mucizesi	101
2.5.6. Tayy-I Zaman Ve Bast-I Mekân.....	102
2.5.7. Allah'ın (c.c) Her Şeye Çok Yakın Olması Mi'raca Engel Mi?	105
2.5.8. Göklerin Kendine Has Sakinlerinin Bulunması.....	110
2.5.9. Mi'racın Meyvesi Ve Faydası.....	111
2.5.10. Mi'racın Gerçekleşmesinin Hikmeti	112
2.5.11. Tahiyat Bağlamında Hz. Muhammed (s.a.v) İle Allah (c.c) Arasındaki Diyalog.....	114
SONUÇ.....	1178
KAYNAKLAR	120

ÖNSÖZ

İnsanları küfür karanlığından iman aydınlığına çıkartmak için peygamberler gönderen, hiçbir şeyin kudretine ağır gelmediği Allah (c.c)'a hamd ve senalar olsun. Salat ve selam bütün varlığın eşrefi; halife-i arz, iki cihanın nuru, Allah (c.c)'ın en has yaver-i ekremi olan Hz. Muhammed (s.a.v)'e olsun.

Yüce Allah yarattığı insanı rehbersiz ve peygambersiz bırakmamıştır. Allah (c.c) insanların güzel davranışlarda bulunması, toplumda bozgunculuk çıkarmamaları ve ahiret hayatına hazırlıklı olmaları için her bir kavme peygamber göndermiştir. Allah (c.c), insanların kendisi tarafından gönderilen peygamberlere inanmaları için onlara mucizeler vermiştir. Her bir mucize peygamberlerin kendi iddialarında doğru olduklarının en büyük kanıtı olmuştur. Öyle ki her kavim kendisini peygamber olduğunu dava eden kişilerden mucize göstermelerini talep etmişlerdir. Aksi takdirde onlar birer yalancı olarak bilineceklerdi.

Mucize dediğimiz olay aslında doğadaki kanunların işleyiş bakımından bir anda devre dışı kalmalarıdır. Yani olması gereken bir şeyin olmaması ya da olmaması gereken bir şeyin olması olarak açıklayabiliriz. Nitekim Kur'ân'da bu açıklamayı destekleyen pek çok örnek vardır. Kayadan devenin çıkması, asânın yılanı dönüşmesi ve bir elin bir anda parlak bir lamba gibi aydınlanması en belirgin örneklerdendir. Allah (c.c) bu mucizelerle sınırsız bir kudrete sahip olduğunu, kendi mülkünde istediği zaman istediği gibi tasarrufta bulunduğunu bildiren ve göndermiş olduğu peygamberlerin de doğru sözlü olduklarını ihsas eden ince bir mesaj vermiştir. Bu mucizelerden biri de Hz. Muhammed (a.s)'e verilen Mi'rac mucizesidir.

Ele aldığımız “Tefsirlerde Mi'rac Mucizesi: Risale-i Nur Örneği” isimli çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde konuyla ilgili teknik bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde mucizenin hemen hemen her yönüyle ilgili genişçe açıklamalar yapılmıştır. İkinci bölümde ise Müslüman toplumunca itibara sahip âlimlerin konuyla ilgili fikirleri ele alınarak konuya yaklaşım tarzında zenginlik kazandırılmıştır. Sonuç kısmında da bütün teknik çalışmalar sonucunda ve konuyla ilgili kaynakların vermiş olduğu bilgiler neticesinde “Said Nursi Eserleri Bağlamında Mi'rac Mucizesi” isimli çalışma ile ilgili belli bir kanaate varılmıştır.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, iki yıl boyunca değerli bilgilerini bizlerle paylaşan, kullandığı her kelimenin hayatıma kattığı önemini asla unutmayacağım

saygıdeğer hocam; Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR'e ve tez çalışması süresince bana destek olan değerli eşime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Gayret bizden, tevfik Allah (c.c)'tandır.

Yahya YILMAZ

.../.../2023

Bitlis

KISALTMALAR

b.	: bin, ibn
bk.	: Bakınız
b.y.	: Basım yeri yok
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
nşr.	: Neşreden
No.	: Numara
Ö.	: Ölüm
r.a.	: Radıyallahu anh
sad.	: Sadeleştiren
s.a.v	: Sallalâhu aleyhi ve sellem
say.	: Sayı
thk.	: Tahkik
ts.	: Tarihsiz
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Vd.	: ve diğerleri
Yayınları	: Yayın
Yayınları Haz.	: Yayın Hazırlayan
y.y.	: Yayıncı yok

GİRİŞ

İnsanoğlunun dünyaya gönderilmesiyle birlikte, yüce Allah kendilerini hidâyete ulaştırmak amacıyla peygamberler göndermiştir. Bu serüven Hz. Adem'den başlayıp son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar da devam etmiştir. Yüce Allah gönderdiği peygamberleri doğrulamak amacıyla onları birtakım mucizelerle desteklemiştir. Bu mucizelerden biri de İsrâ ve Mi'rac mucizesidir. Mi'rac mucizesi, Hz. Muhammed'in (s.a.v) bir vakit Mekke'den Mescid-i Aksâ'ya giderek oradan sema âlemlerine yükselip Allah ile görüşme olayına denir.¹ Mi'rac mucizesi içeriği ve yapısı itibariyle Hz. Muhammed (s.a.v) zamanından bugüne kadar sürekli tartışılmalı bir olay olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de İsrâ suresinde İsrâ olayından açık bir şekilde bahsedilirken, Mi'rac olayının Kur'ân'da geçip geçmediğine dair itirazlar olmuştur. Aslında Mi'rac mucizesinin yaşanıp yaşanmadığı tartışması Hz. Muhammed'in (s.a.v) Mi'rac olayını Mekkelilere anlatmasıyla başlamış ve hicretten iki sene önce Hz. Muhammed'in (s.a.v) Mi'rac mucizesini yaşadığını ifade etmesiyle Kureyşliler O'nu delilik ile anlamayaböşlamışlardı.

Mi'rac mucizesi İslam tarihi boyunca tartışılmış ve bu olayın hakiki manada gerçekleşip gerçekleşmediği tartışmanın asıl meselesi haline gelmiştir. Peki, bu Mi'rac olayını problemlili hale getiren etkenler ve unsurlar nelerdir? Neden İslam düşünce tarihi içerisinde bu mevzu tartışmalı bir hale gelmiştir? Teknolojinin yok denilecek kadar zayıf olduğu bir dönemde bu olayın ancak bir rüya, hayal ürünü ya da ruhani bir şekilde gerçekleştiği iddiası, İslam âlimleri arasında bu konuyla alakalı belirtmiş oldukları farklı açıklamalar konunun tartışmalı taraflarını yansıtmaktadır. Diğer taraftan Allah'ın (c.c) kendisini şah damarlarımızdan daha yakın olduğunu bildirmesinin yanında böyle uzunca bir yolculuğun yaşanmasının ne anlamı olduğu; vahiy aracı varken Allah (c.c) katına çıkıp da kendisiyle bizzat görüşmenin neden bu kadar önemli sayıldığı şeklindeki itirazlar İsrâ ve Mi'rac olayının tartışmalı boyutunu oluşturmaktadır.

Hız. Muhammed'in (s.a.v) hayatı pek çok siyer âlimi tarafından kâleme alınmıştır. Hız. Muhammed'in (s.a.v) hayatını İslami ve ilmi kaynaklar ışığında ele alırken, Mi'rac mucizesi karşımıza çıkmaktadır. Açıkçası peygamberlerin hayatını ele aldığımızda onlara verilen bir mucizeye muhakkak rastlanmaktadır. Nitekim

¹ Rağib el- İsfahânî, *Müfredat*, Terc. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, (İstanbul, Çıra Yayınları, 2010), 688.

peygamberliğin ana nişanesi olan mucize onların en belirgin vasfıdır. Çünkü peygamberler peygamberlik gibi bir davayı savunurken kendilerine sorulan ilk soru “Eğer peygamber olduğunı iddia ediyorsan bize mucize göster” cümlesidir.

Diğer peygamberlere verilen mucizeler gibi Hz. Muhammed’e verilen mucizelerden biri de Mi’rac mucizesidir. Ancak birtakım İslam âlimleri Mi’rac mucizesinin vuku bulduğunu savunurken, diğer bir kısmı böyle bir olayın gerçekleşmediğini iddia etmişlerdir. Diğer bir kısmı bu mucizenin ruhen ya da rüya yoluyla gerçekleştiğini savunmuşlardır. Mi’rac hakkındaki bu üçlü söylem İslam tarihinin başlangıcı itibarıyla tartışa gelmiştir.

Çalışmamızın konusu tefsirler bağlamında ve Said Nursi’nin Risale-i Nur isimli eserleri ışığında Mi’rac mucizesidir. Risale-i Nur külliyyatında konuyu ele alırken, tarih boyunca Mi’rac mucizesine yöneltilen soru ve eleştirilere cevap aranacaktır. Tezimizin konusu olan Mi’rac mucizesine Kur’ân-ı Kerîm’in Necm suresinde mücmel olarak temas edilmektedir. Bununla birlikte İsrâ suresinin ilk âyetinde Hz. Muhammed’in (s.a.v) Mescid-i Harâm’dan, Mescid-i Aksâ’ya götürüldüğü ifade edilmektedir. Bu olay İsrâ lafzıyla âyette zikredilmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de İsrâ olayı açıkça zikredilirken aynı durum Mi’rac mucizesi için söz konusu değildir. Buradan hareketle Mi’rac hadisesini Necm suresinde geçen bazı ayetler ve hadis kaynakları ışığında açıklamaya çalışacağız.

Çalışmamız’ın ana omurgasını Said Nursi’nin eserleri teşkil etmektedir. Tezimizin ana konusu; Mi’rac mucizesinin imkân ve mânâ boyutudur. Böyle bir yaklaşımda bulunurken Nursi’nin bakış açısıyla böyle bir mucizenin meydana gelmesinin gerekliliği, gerçekliği, hikmeti ve faydasına özellikle değineceğiz. Said Nursi Mi’rac mucizesinin beden ve ruh birlikteliğiyle gerçekleştiğini savunurken, neye dayanarak böyle bir savunma yaptığının gerekçelerini de ayrıca belirteceğiz. Nursi bu olayı ele alırken üslubu, yaklaşımı biçimi, nasıl bir yöntemi benimsediğini ve bu olayın fikri alt yapısını ne şekilde oluşturduğunu incelemeye çalışacağız. Elbette bu noktaları alırken Nursi’nin Mi’rac mucizesine yaklaşım tarzında kendisini diğer İslam âlimlerinden ayıran yönleri de belirlemiş olacağız.

Diğer taraftan Allah (c.c) tarafından bizlere rehber olarak gönderilen ve kendisine İman ettiğimiz Hz. Muhammed’in (s.a.v) hayatının belli bir döneminde Mi’rac gibi anlaşılması ve inanılması İslam âlimleri tarafından yoğun olarak tartışılmış

bu hadiseye çağdaş araştırmacılar ve özellikle Said Nursi perspektifinden bakarak tartışılmalı olan bu mesele hakkında bir kanıya varmak amacı, ele aldığımız konunun önemini ortaya koymaktadır.

Hz. Muhammed'in (s.a.v) peygamber olması nedeniyle diğer peygamberlere birtakım mucizeler verildiği gibi Ona da elçilik rolü sebebiyle mucizeler verilmiştir. Mi'rac mucizesi de bu mucizelerdendir ve daha önce de belirttiğimiz gibi Mi'rac mucizesi ile ilgili kafa karışıklığı bulunan birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Şöyle ki; kimisi Mi'rac mucizesini inkâr ederken kimi de bunun ruhen veya bedenen yaşandığını savunmuştur. Hatta bazıları bu muciznin rüyada gerçekleştiğini ileri sürmüşlerdir. İslam kaynaklarına baktığımızda çoğu İslam bilgini bu olayı sadece nakil yoluyla aktarıp işin içinden çıkmaya çalışmıştır. Kimi de bunun imani bir mesele olmadığını savunarak olayın yaşanıp yaşanmadığı noktasında temkinli bir yaklaşımda bulunmuştur. Bu perspektiften bakıldığında çalışmamızın amacı çok tartışmalı ve önemli olan Mi'rac mucizesi ile alakalı İslam kaynaklarının genel kanaati esas alınmak suretiyle, Rîsâle-i Nur direktifliğinde Mi'rac mucizesini anlamaya çalışmak ve Said Nursi'nin konuyla bağlantılı görüşlerini yansıtmaktır.

Mi'rac mucizesi Hz. Peygamber döneminden zamanımıza kadar İslam âleminde büyük bir yankı uyandırmıştır. Bu mucize geniş bir alana yayıldığı için konuyla alakalı bütün görüşleri birarada bulundurmamak elbette mümkün değildir. Ancak Mi'rac mucizesi hakkında İslam âleminde muteber sayılan bir bazı âlimlerin görüşlerini yansıtmaya çalışacağız. Aynı zamanda çalışmamızda konuyla alakalı hadislerin sıhhat durumunu belirlemek ya da rivâyetler üzerinde durmaktan ziyade; amacımız Mi'rac mucizenin gayesi, hikmeti, imkânı ve mânâsı üzerinde durmak olacaktır. Çünkü Mi'rac mucizesiyle ilgili pek çok farklı muhtevaya sahip olan değişik rivâyetler bulunmaktadır. Bizler de içerik itibarıyla farklı muhtevaya sahip rivâyetler alanına çok girmeden, konuyu çağdaş ve klasik metinler bağlamında Said Nursi'nin eserlerinde inceleyeceğiz.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde konumuzun esasını oluşturan mucizenin ıstılahi ve kavramsal çerçevesini ele alarak başlayacağız. Mucize kavramını ele alırken Kur'ân'da mucize ile eş anlamlı kelimelere değineceğiz. Daha sonra mucizenin çeşitleri ve amaçlarını belirteceğiz. Mucizenin daha iyi anlaşılması için özellikleri ele alınıp, Kur'ân'da peygamberlere verilen mucizeler delil gösterilerek, Mi'rac mucizesinin gerçekliği üzerinde durulacaktır.

Tezimizin ikinci bölümünde Klasik ve Çağdaş müfessirlerin Mi'rac mucizesine yaklaşımları ele alınarak, konunun zaman faktörüne bağlı farklı yaklaşım tarzlarıyla Mi'rac mucizesi hakkında genel geçer bir kanaate varmaya çalışacağız. Bu yöntemi izlerken görüş ve fikir ayrılığını bir tarafa bırakıp yazarların kitaplarından aynen ya da mana itibarıyla alıntılar yapacağız. Bir sonraki başlıkta modernistlerin mucizeye yaklaşım tarzlarını ve delillerini ele alacağız. Özellikle modernistlerin mucizeye eleştirel yaklaşımları üzerinde duracağız. Aynı zamanda Mi'rac mucizesine yönelik gelen itiraz noktaları akli ve nakli bilgilerle çürütmeye çalışacağız. Son olarak özelde Said Nursi'nin Sözler, Mektûbat isimli eserleriyle ve onun izlediği metodla Mi'rac mucizesi ile ilgili dağınık, karışık ve akıl üstü görünen problemlere çözüm getirilmeye çalışacağız. Bu çözümü sunarken Mi'racın alt yapısını oluşturan İman rükünleri, insanın eşrefiyyeti ekseninde bütün mevcudatın ibadetlerini temsil etme kapasitesi ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) manevi şahsiyeti, özellikle temsil yöntemi bu problemin çözücü birer unsuru olma açısından en güçlü argümanlar olmuştur.

SAİD NURSİ'NİN İSLÂMİ İLİMLER SAHASINDAKİ YERİ VE ESERLERİ

Said Nursi Rumî 1293 yılında Bitlis iline bağlı Hizan ilçesinin Nurs köyünde dünyaya gözlerini açtı. Babasının ismi Mirza, annesinin ismi Nuriye hanımdır.² Babası sufi, annesi de ev hanımı bir kadındı. Nursi ilköğrenimine kendi abisi olan Molla Abdullah'ın yanında başladı ve çevresindeki medreselerde ilim tahsiline devam etti. Nursi'nin öğrenim hayatı onun zeki ve becerikli bir talebe olduğunu gösterir.³ Medrese tahsili, fitratında bulunan zorbalığı kabul etmemesinden dolayı, sürekli olarak medrese değiştirmesine neden oldu. Ancak rüyasında, kıyametin koptuğunu ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'le buluşmak için sırat köprüsünde beklediğini ve bütün peygamberlerden sonra Hz. Muhammed (s.a.v.)'i de ziyaret etmeye mazhar olduğunu görür ve bu rüyadan çok etkilenir.⁴ Gerçek eğitimini de bu rüyayı gördükten sonra gittiği Erzurum'a bağlı Beyazid'te, Şeyh Mehmet Celali Hazretlerinin yanında yapar.⁵ Burada Molla Cami kitabından nihayete kadar olan kitapları -her kitaptan birkaç ders almak kaydıyla- üç ay içinde okur.⁶

² Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat* (İstanbul, Envar Neşriyat, Baskı.18, 2021), 30.

³ Alparslan Açıkgöç, "Said Nursi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim: 12.05.2023)

⁴ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 32.

⁵ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 33.

⁶ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 33.

Bundan sonra Said Nursi, farklı vilayetlere gider. Gittiği yerlerde de tahsilene devam eder. Uğradığı şehirlerden biri de Van vilayetidir. Orada müsbet ilimleri tahsil etmeye başlar, ilmi münazaralara iştirak eder. Van Valisi Tahir Paşa'nın (ö. 1331/1913) konağında coğrafya öğretmeni ile yapacağı münazaradan evvel, bir günde coğrafya kitabını hıfz ederek coğrafya öğretmenini ilmi olarak yener. Aynı şekilde inorganik kimya alanında beş gün içinde elde ettiği bilgilerle kimya öğretmenini de ilmi delillerle susturur ve münazarada galip olur.⁷ Said Nursi'deki hızlı ezber kabiliyetini ve keskin ilim yeteneğini gören ilim erbabı, ona Bediüzzaman lakabını verir.⁸

Nursi gittiği eski usul Arapça medreselerinde kısa zamanda pek çok malumata sahip olma kabiliyetine sahipti. “Cem’u’l Cevâmi, Şerhu’l Mevâkîf, İbn’u’l Hacer” gibi eserleri 24 saat içerisinde 200 sayfasını anlamak suretiyle mütalâa ederdi.⁹ Daha kendisi 14 yaşında olmasına rağmen Bitlis’te meşhur olan Şeyh Mehmed Efendi tarafından âlimlik cübbesi giydirilmeye çalışılınca kendisinin daha çocuk olduğunu söyleyerek giymek istemez.¹⁰ Bediüzzaman Şirvan’da bulunan abisi Molla Abdullah’ın yanına gidince, abisi Şerh-i Şemsi kitabını bitirdiğini söyleyip kendisinin ne okuduğunu sorunca; Nursi: 80 kitap bitirdiğini söyler. İstedığın kitaptan beni sınava alabilirsin sözünü işitince küçük kardeşine her ne sormuşsa cevabını almıştır. Bunun üzerine 8 ay önce kendisine talebe olan küçük kardeşine bu sefer Molla Abdullah talebe olur.¹¹ Abisine bir müddet ders verdikten sonra Siirt’te bulunan Molla Fethullah hazretlerinin yanına gider. Molla Fethullah, geçen sene “Süyûti” okuyordun, bu sene ne okuyorsun? sorusuna Molla Cami’yi bitirdiğini söyler. Bunun üzerine Molla Fethullah, geçen yıl deliydin, bu yılda mı delisin deyince; Nursi kendisine istediği kitaptan imtihan olunmayı söyler. Molla Fethullah hangi soruyu sormuşsa en güzel şekilde cevap almıştır. Hatta Molla Fethullah bu zekâyı görünce onun ezberini de merak eder. Makamat-ı Haririye’yi Nursi’nin eline vererek iki satır okuyup ezber söylemesini ister. Bediüzzaman bir sayfasını bir kere okuyarak hepsini ezber okur. Hayretler içerisinde kalan Molla Fethullah zekâ ve hıfzın bir arada olduğu nadiren görülmüş bir vaka olduğunu söyler. Bu görüşmeye şahit olan ve bir sene öncesinde Said Nursi’ye hocalık yapan Molla Ali-i Suran Efendi Nursi’den ders almaya başlar. Nursi orada kaldığı bir

⁷ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 45.

⁸ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 45.

⁹ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 34.

¹⁰ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 35.

¹¹ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 35.

hafta içinde Cem'u'l Cevâmi kitabını günde iki saat uğraşarak hepsini ezberledi. Bunun üzerine Molla Fethullah şu cümleyi söyler:

قد جمع في حفظه جمع الجوامع جميعه في جمعة¹²

(Cem'u'l- Cevâmi kitabının hepsini bir haftada ezberledi.)

Eserleri; Sözler, Mektûbat, Lem'alar, Şualar, Mesnevî-i Nuriye, İşârât-ü'l İ'caz, Lahikalar, Sikke-i Tasdik-i Gaybi, Tarihçe-i Hayat, Asâ-yı Mûsa, İman ve Küfür Muvazeneleri ve Muhakemat isimli kitaplarıdır. Hatta birinci dünya savaşı olmasaydı işârâtü'l-İ'caz eserini 60 cilt halinde yazmayı planladığını söylemiştir.¹³

Nursi Rîsâlelerinde daha çok imanla ilgili mevzuları konu edinmiştir. Hem kendisi zamanın imanı kurtarma zamanı sloganıyla daha çok bu konular üzerine tahşidat yapmıştır.¹⁴ Buna gerekçe olarak dinsizliğin şu anda fen ve felsefenden geldiğini belirtir.¹⁵ Bediüzzaman iman esaslarına yönelik eleştirileri akli delillerle izah etmeye çalışır. Bunu yaparken olmazsa olmazı temsil metodunu işletir. Çünkü bu şekilde akla uzak görünen meseleler anlaşılır bir hale gelir. Nursi ana kaynak olarak ve kendine üstad kabul ettiği Kur'ân ile meselelere yaklaştırmaya çalışır.¹⁶ Kendi eserlerinde âyet ve hadislerin lafız yönüne pek yönelmeyen müellif eserlerindeki âyet ve hadisleri mana yönüyle daha çok yansıtır. Said Nursi bir konuya başlamadan bir âyet ya da hadisi serlevha ederek onun etrafında konuyu izah etmeye çalışır.¹⁷ Yazar tefsirleri iki kısma ayırır. Birincisi Kur'ân'ı baştan sona sırasıyla tefsir, diğeri zamanın ihtiyacına göre Kur'ân'dan alınan bazı âyetlerle tefsir şeklinde kategorize etmiştir. Kendisine ait Rîsâlelerin ikinci grupta olduğunu ifade eder.¹⁸

Yazarın eserlerindeki cümle yapılarına bakıldığında uzun, uyumlu ve edebi sanatları içinde barındıran bir yapıya sahiptir. Dili Osmanlıca olduğu için günümüz insanları bu eserleri anlamakta bazen güçlük çekebilmektedirler. Rîsâlelerde en belirgin vasıf, bir konu ele alınırken onun neticesini Allah'ın (c.c) ilgili ismine bağlanmasıdır. Bununla birlikte enfüsi yani kendi iç âleminde sürekli bir tefekkür havası da mevcuttur. Bu durumun en belirgin örneği Âyetü'l-Kübra isimli risalesidir. Bu risalede Said Nursi

¹² Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 336-37.

¹³ Said Nursi, *Barla Lâhikası* (İstanbul, Envar Neşriyat, 2022), 149.

¹⁴ Said Nursi, *Kastamonu Lahikası* (İstanbul, Envar Neşriyat, Baskı.18, 2021), 22.

¹⁵ Nursi, *Lem'alar*, (İstanbul, Envar Neşriyat, Baskı. 22, 2022), 104.

¹⁶ Nursi, *Mektûbat*, 453-454.

¹⁷ Nursi, *Sözler*, (İstanbul, Envar Neşriyat, Baskı.23, 2021), 25,18,245.

¹⁸ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 603.

kendini anlamlandırması amacıyla bir insanın bütün varlık âleminde yaratıcısını sormaya çalıştığı bir kişinin durumunu ele almaya çalışır.¹⁹

¹⁹ Said Nursi, *Şuâlar*, (İstanbul, Envar Neşriyat, Baskı.19, 2021), 105-177.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'A GÖRE MU'CİZE VE NÜBÜVVET İLİŞKİSİ

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.2. Mucize

Mucize kelimesi 'acz' kelimesinden türetilmiştir. Acz kelimesi; sözlükte bir şeyden aciz kalmak, güç yetirememek anlamında kullanılıp, aynı zamanda hem erkekler hem de kadınlar için kullanılır. Fakat kelime anlamı olarak 'Kadınların aciz kalması' anlamında daha çok kullanılmaktadır. Acz kelimesinin çoğulu ise a'caz dır.²⁰ Sözlükte "bir şeye güç yetirememek" anlamındaki acz kökünün if'al babından ism-i faili olup, "karşı konulamaz, insanı aciz bırakan harika bir olay, durum veya nesne" anlamında kullanılmaktadır.²¹ Acz kelimesini el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî (ö. 175/791), "bir kişinin bir durumu anlayamaması, idrak edememesi ve bir şeyi istemekten güçsüz kalması"²² şeklinde tarif etmiştir. Mucize, kelime olarak Türkçe'de harika, ucube, tuhaf, tabiatüstü; çeşitli batı dillerinde de Mi'raculus (Lat.) Mi'racolo (İt.) Mi'racle (Fr., İng), wunder (Alm.) ile ifade edilen, kudretin zıddı "acz" kökünden türemiştir.²³

Acz kelimesi Kur'ân'da ilk defa Habil ve Kabil arasında geçen olay anlatılırken Kabil'in acizliği ve şaşkınlığı şöyle ifade edilmiştir: "*Bana yazıklar olsun! Ben şu karga gibi olup da kardeşimin cesedini örtemedim dedi.*"²⁴

Bununla birlikte yine Kur'ân'ın farklı yerlerinde değişik şekillerde geçmektedir. "Aciz kalmak; güçsüz bırakmak, Yüce Allah'ın âyetlerini yalanlamak amacıyla yarışmak" anlamlarında 21 âyette geçmektedir. "*Şunu da biliniz ki, Siz Allah (c.c)'ı aciz bırakacak değilsiniz!*"²⁵, "*Siz ne yerde ne de gökte Rabbinizi aciz bırakacak değilsiniz.*"²⁶ âyetleri bunlardan bazılarıdır.²⁷

²⁰ Râzî, Muhammed bin Ömer bin Hüseyin, *Muhtaru'l-Sıhah* (Beyrut, Mektebetü'l Asriye, 1999), 200.

²¹ Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn-i Manzur, *Lisânu'l -Arab* (Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1993), 2/139-140.

²² Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitabu'l Ayn*, (b.y., Daru Mektebetü'l Hilal, H.170), 215.

²³ Şaban Ali Düzgün, *Kelam*, (Ankara, Grafiker Yayınları, 1.Bas.,2012),340.

²⁴ A. Fikri Yavuz, *Kur'an'ı Kerim ve Meâl-i Âlisi* (İstanbul, Sönmez Yayınları, ts.), Maide, 5/31.

²⁵ Tevbe, 9/2.

²⁶ Ankebut, 29/22.

²⁷ Maide 5/31, En'am 6/134, Enfal 8/59, Tevbe 9/3, Hud 11/20,33, Yunus 10/53, Nahl 16/46, Nur 24/57, Hacc 22/51, Sebe 34/5,38, Fatır 35/44, Zümer 39/51, Şura 42/31, Cin 72/12, Ahkaf 46/32.

Mucizeyi ıstılahi olarak farklı şekillerde tanımlayan âlimler olmuştur. Mucize inkâr edicilerin meydan okumaları halinde peygamberin davasını tasdik etmek üzere, inkâr edicilerin benzerini getirmekten yetersiz kalacakları şekilde peygamberlik iddiasında bulunan kişiden, adetin hilafına ve tabiat kanunlarının üstünde ortaya çıkan olağanüstü durumlardır.²⁸ Yüce Allah, Hz. Muhammed’i (s.a.v) müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdi. Onun elçliğini doğrulamak için parmağıyla ayı yardı, ağaçları yanına çağırdı, parmaklarından sular akıttırdı, avucunda taşları dile getirdi.²⁹

Sabûnî (ö.580/1184) ise genel tanımların ortak paydası olarak mucizenin ıstılahi manasını şöyle tarif ediyor; “İnkâr edenlere meydan okuduğu bir sırada nübüvvet iddia eden bir kişinin elinde, tabiat kanunlarına aykırı olan bir hadisenin, benzerini getirmekten inkârcıları aciz bırakacak tarzda meydana gelmesidir.”³⁰

Said Nursi de mucizeyi alışılmış doğa kurallarının ötesinde ve meydana gelmeden önce bildirdiği vasıtanın, direkt kendi fiili olup, kendi peygamberinin davasını doğrulamaktır,³¹ demektedir. Ayrıca mucize, kâinatın yaratıcısı tarafından peygamberinin davasına tasdiktir, yani “doğru söyledin” hükmünü ifade eder.³²

Genel olarak yapılan bu tanımlar çerçevesinde mucizenin ıstılahi anlamını özetleyecek olursak, Allah’ın (c.c) kendi elçisini inkârcılara karşı iddiasının doğruluğunu ispat etmek için tabiatta alışılmışın dışında bazı durumlara onay vermesi ve elçisinin eli vasıtasıyla tezahür ettirmesidir.

²⁸ Râzî, Ebu Abdullah Muhammed bin Ömer bin Hasan bin Hüseyin, *el Mahsul*, (b.y., Müessesetü er-Rîsâle, 3.Bas, 1997), 120-128.

²⁹ Bağdadi, Cemalettin Ahmet bin Muhammed bin Said el Gaznevi el-Hanefi, *Usulüddin*, (Beyrut, Daru’l Beşairü’l İslamiyye, 1.Bas,1998),122-123.

³⁰ Sabûnî, Ebu Muhammed Nuruddin Ahmed bin Mahmud, *el-Bidaye*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara, Maturidiyye Akaidi, 2000),105.

³¹ Abdulkadir Harmanlı, *Said Nursi’nin Rîsâlelerinde Kelam-Felsefe Problemleri*, (İstanbul, Ayışığı, 1994), 91.

³² Said Nursi, *Mektûbât*, (İstanbul, Envar Neşriyat, Baskı.20, 2021), 90.

1.3. Kur'ân'da Mucize Yerine Kullanılan Kavramlar

Kur'an-ı Kerîm'in zaman ve mekân itibariyle indiği döneme bakıldığında edebiyat, belâgat ve söz sanatlarının kullanımının çok revaçta olduğu malumdur. Bazen bir kelime çok farklı anlamlarda kullanılabilmekteydi. Bu durumu Kur'ân'da da görebilmekteyiz. Bu edebi sanatın en açık örneklerinden biri de “Mucize” kavramıdır. Allah kendi elçisini desteklemek amacıyla Kur'an'da mucize olayından bahsederken Âyet, Beyyine, Burhân, Hakk kelimelerini kullanmıştır. Bizde bu kavranların mucize yerine nasıl kullanıldığına değinmek istiyoruz.

1.3.1. Âyet

Âyet'in çoğulu ây'dır.³³ Âyet; açık delil, nişan ve delil anlamına gelmektedir.³⁴ Bu bağlamda mucize kelimesi birçok âyeti kerimede “âyet” kelimesi ile eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Örneğin, *“O'nu İsrailoğullarına nebi olarak gönderecek ve onlara şöyle diyecektir; “Cidden, ben, Rabbinizden bir âyet(mucize) ile geldim. Ben size çamurdan kuş biçiminde bir taslak yapar ona üfürürüm, Allah'ın izniyle hemen bir kuş oluverir. Yine Allah'ın izniyle anadan doğma körü ve abraşı da iyi ederim, ölüleri diriltirim; evlerinizde ne yiyor ve ne biriktiriyorsanız size haber veririm. Elbette bu mucizelerde size (peygamberliğimi ispat eden) deliller ve alâmetler vardır, eğer iman ederseniz...”*³⁵ buyurulmuştur. Hz. Salih'ten (a.s) bahsederken; *“Size Rabbinizden açık bir kanıt geldi. İşte bu Allah (c.c)'in dişi devesi size bir âyettir.”*³⁶ denilmiştir. *“Ona Rabb'inden bir âyet indirilmeli değil mi!”* diyorlar. De ki: *“Gayb yalnızca Allah (c.c)'a aittir. Artık bekleyin, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.”*³⁷ Allah (c.c): *“Elini koynuna sok. Başka bir âyet olarak, kusursuz bir beyazlıkta çıksın.”*³⁸ *“Eğer sen bir âyet (mucize) ve sadık kimselerden isen onu (getir) göster.”*³⁹ *“Şanım hakkı için, biz Mûsa'yı da Firavuna ve kavminin ileri gelenlerine âyetlerimizle (mucizeler) ve apaçık Asâ hüccetimizle gönderdik de onlar, Firavun'un emrine uydular. Firavun'un emri ise hak değildi, (sapıklıktı).”*⁴⁰ *“(Allah şöyle) buyurdu: “Seni kardeşinle takviye edeceğiz ve size bir üstünlük vereceğiz ki, onlar size erişemeyecekler (sizi öldüremeyecekler).*

³³ Firûzâbâdî, Muhammed bin Yakup, *el-Kamusu'l-Muhit*, (Beyrut, Müessesetü er-Rîsâleti, Bas.8,2005), 1261.

³⁴ İsfahanî, *Müfredat*, 112; Yusuf Şevki Yavuz, Abdurrahman Çetin, “Âyet” Temel İslam Ansiklopedisi (Erişim 12 Kasım 2022).

³⁵ Âli İmran, 3/49.

³⁶ A'râf, 7/73.

³⁷ Yunus, 10/20.

³⁸ Taha, 20/22.

³⁹ A'râf, 7/106.

⁴⁰ Hûd, 11/96-97.

Mucizelerimizle gidin, siz ve size bağı olanlar galib geleceksiniz.”⁴¹ “Müşriklerin ve kitap ehlinin cahilleri: “Allah bize senin hak peygamber olduğunu söyleyeydi, yahud sen bize bir alâmet getireydin ya.” Dediler. Bunlardan önce Yahûdi ve Hristiyanlar da tıpkı bunlar gibi (peygamberlerine: “Bize Allah’ı aşikâr göster ve gökten sofrayı indir.”) söylemişlerdi. Küfür ve inadda kalpleri birbirine benzetmiştir. Biz hakikatı anlayanlara mucizeleri apaçık gösterdik.”⁴² Türkçe meâllerini vermiş olduğumuz bu örneklerin arapça orijinal ifadelerinde “âyet” kelimesi lafzen geçmektedir. Ancak bu âyetlerin meâllerinde “âyet” lafzı “mucize” anlamında kullanılmıştır.⁴³

1.3.2. Beyyine

Beyyine, ister akla dayalı olsun, ister somut olsun açık delil demektir.⁴⁴ Beyyine “ayrılmak, uzaklaşmak ve ayrılmak, uzaklaştırmak” manasındaki beyn veya “açık seçik olmak, açık seçik hale getirmek” anlamındaki beyan kökünden sıfat olup “apaçık delil, hüccet, kesin belge” demektir. Kelimenin kökünde bulunan “ayrılmak” ve “açık seçik olmak” manaları birbirini tamamlayıcı bir nitelik taşır. Şöyle ki: Tamamen meçhul veya az çok kapalı olan bir bilgi konusu önce benzerleri arasından tefrik edilir, sonra da rahatlıkla bilinebilecek açık ve seçik hale gelir veya getirilir. Bu niteliği taşıyan bir husus tamamen veya kısmen bilinmeyen başka hususlara da klavuzluk yaparak onların bilinmesini sağlar ve bu sebeple ona “doğruyu yanlıştan, hakkı batıldan ayıran belge” anlamında beyyine denir.⁴⁵ “İddia sahibinin delil getirmesi, inkâr edenin ise, yemin etmesi gerekir” sözüne dayanılarak her iki şahit de beyyine diye adlandırılmıştır.⁴⁶

Beyyine, belli olan, anlamı gâyet açık sıfattan isim haline getirilmiş, herkes tarafından bilinen bir durumu daha da anlaşılır bir şekilde ispat etmeye yarayan hüccet anlamındadır. Yani kendisi zaten ortada olan, artık bir başka destekleyici açıklamaya ihtiyacı kalmamış olan delil demektir. Bu açıklamaya göre enbiyaların mucizeleri de bu çeşit belgelerdir.⁴⁷

“Yahut: “Bize de kitap indirilseydi, muhakkak onlardan daha fazla hidâyette bulunurduk”, demeyesiniz diye indirdik. Size rabbinizden bir beyan, bir hidâyette ve bir

⁴¹ Kasas, 28/35.

⁴² Bakara, 2/118.

⁴³ Yavuz, *Kur’an’ı Kerim ve Meâl-i Âlisi*, 233, 390.

⁴⁴ İsfahani, *Müfredat*, 184.

⁴⁵ Bekir Topaloğlu, “Beyyine” İslam Ansiklopedisi (Erişim 12 Kasım 2022).

⁴⁶ İsfahani, *Müfredat*, 184.

⁴⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul, Eser Neşriyat, 1979), 6/96.

rahmet geldi. Artık Allah'ın âyetlerini inkâr eden ve onlardan yüz çevirenlerden daha zalim kimdir? Elbette biz, âyetlerimizden yüz çevirenleri, bu kabahatleri yüzünden azabın en kötüsü ile cezalandıracağız.”⁴⁸ “Nuh şöyle dedi: “Ey kavmim! Söyleyin bakayım, fikriniz nedir? Eğer ben Rabbinden verilen açık bir beyyine (mucize) üzerindeysen (bu benim peygamberlik davamı doğruluyorsa), bir de Allah bana kendi katından bir peygamberlik vermiş de size, onu göreceğ göz verilmemişse, istemediğiniz halde onu size zorla mı kabul ettireceğiz?’⁴⁹ “Bundan dolayı İsrail Oğullarına kitapta bildirmiştik ki, kim kısas gerekmeksizin veya yeryüzünde fesad işlemeksizin bir nefsi öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu kurtarırsa, bütün insanları kurtarmış gibi olur. Gerçekten İsrail Oğullarına, peygamberlerimiz beyyineler(mucizeler) getirdiler. Sonra onlardan birçoğu, bu âyet ve mucizeler arkasından, yine dde yeryüzünde fesat ve cinâyet yapmakla haddi aşmaktadırlar.”⁵⁰ “Onlara, şu kendilerinden öncekilerin haberi gelmedi mi? Nuh kavminin, Âd'ın, Semûd'un, İbrahim kavminin Medyen sahiblerinin ve Mü'tefikelerin (Lût kavminin). Onlara, Peygamberleri beyyineler(mucizeler) getirmişti. Böylece Allah onlara zulmetmiş değildi. Fakat onlar kendi nefislerine zulmediyorlardı.”⁵¹

Yukarıda yer verdiğimiz âyetlerde de görüleceği üzere, ‘beyyine’ kelimesi, mucize ile aynı anlamda kullanılmıştır.⁵²

1.3.3. Burhân

Burhân kelimesi, delil için ileri sürülen açıklamadır.⁵³ İbn Manzur'un (ö.711/1311) kısa tanımıyla Burhan; “delil ve hüccet” demektir.⁵⁴ Yine Mukatil bin Süleyman'nın (ö.150/767) ifadesiyle burhanın iki anlamı vardır. Birinci anlamı delil ve hüccettir. Diğer anlamı ise işaret, alamet, belge ve âyettir.⁵⁵ Ayrıca Kelâm ilminde “akla dayanan kesin delil” ifadesiyle belirtilmiştir.⁵⁶

Kur'ân'da bu kelime şu şekilde geçmektedir; “Kadın, gerçekten ona niyetlenmiş ve o da kadına niyetlenmişti. Eğer Yûsuf, Rabbinin burhanını (ilâhi ihtarı)

⁴⁸ En'am, 6/157.

⁴⁹ Hud, 11/28.

⁵⁰ Maide, 5/32.

⁵¹ Tevbe, 9/70.

⁵² Yavuz, *Kur'an'ı Kerim ve Meâl-i Âlisi*, 225, 114, 199.

⁵³ İsfahanî, *Müfredat*, 137.

⁵⁴ İbn Manzur, *Lisânü'l -Arab*, 51.

⁵⁵ Mukatil bin Süleyman, *Kur'an Terimleri Sözlüğü* (İstanbul, İşaret Yayınları, 2004), 419-420.

⁵⁶ Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmi* (İstanbul, Damla Yayınları, 2007),73.

*görmemiş olsaydı, olacak olan olurdu. İşte biz, ondan fenalığı ve fuhşu gidermek için böyle yaparız. Çünkü o, bizim ihlaslı kullarımızdandır.”*⁵⁷

Fakat bizim konumuzla bağlantılı olarak mucize anlamında şöyle geçmektedir; *“Elini koynuna sok; kusursuz olarak bembeyaz (ışık veren güneş gibi) çıkacaktır. Ellerini de koltuklarının altına koy, sendeki korku gidecektir. İşte bunlar (asâ'nın yılan olması, elin bembeyaz güneş gibi çıkması), iki burhandır (mucize) ki, (seni onlarla Firavun'a ve kavmine gönderdik, çünkü onlar fasık(kâfir) bir kavim oldular.”*⁵⁸

Burhan kelimesi Kur'ân'da sekiz yerde geçmektedir.⁵⁹ Yukarıda zikrettiğimiz iki âyet dışındaki âyetlerde burhan kelimesi genel olarak akli delil manasında kullanılmıştır.⁶⁰

1.3.4. Hak

Hak kelimesi h-k-k kökünden gelmektedir. “Hakken, Hakkaten, Hukuken” şeklinde farklı formatlarda ifade edilmektedir. “Hak kelimesinin aslı, uygunluk ve uyumluluktur. Kapıyı tutan ayağının kendisi için hazırlanmış sabit yere uygun gelmesi ve düzgün bir şekilde orada dönebilmesi gibi.”⁶¹

Mu'cemü'l -Vasî'ta şu şekilde tanım yapılr, “hak kelimesi, bir iş gerekli ve sabit oldu, bir şeyin boğazdan kolay bir şekilde geçmesi, sevmek, seni doğruladım ve zan manasında kullanılmıştır.”⁶²

Kur'ân'da genelde batılın zıttı olarak geçmektedir.⁶³ Bununla birlikte, “Uygun Söz”⁶⁴, “Doğru haber”⁶⁵, “Doğru yol”⁶⁶, “Delil”⁶⁷, “Adalet”⁶⁸, “Görev ve Hüküm”⁶⁹ şeklinde değişik anlamlarda da kullanılmıştır.

Konumuz olan mucize anlamındaki kullanım şekline gelince şu şekilde kullanılmıştır: *“Kendilerine tarafımızdan mucize(hak) geldiği vakit, muhakkak bu açık*

⁵⁷ Yusuf, 12/24.

⁵⁸ Kasas, 28/32.

⁵⁹ Bakara, 2/111, Nisâ 4/174, Yusuf 12/24, Enbiya 21/24, Mü'minun 23/117, Naml 27/64, Kasas 27/32,75.

⁶⁰Yavuz, *Kur'an'ı Kerim ve Meâl-i Âlîsi*, 18, 324, 357.

⁶¹ İsfahânî, *Müfredat*, 296.

⁶² İbrâhim Mustafa, Ahmet Ziyad, Hamid Abdülkadir, Muhammed Neccar, *Mu'cem'l- Vasit*, (b.y., Davet Evi, ts.), 187.

⁶³ Bkz. Bakara, 2/42, Nisâ 4/105, Maide 5/77.

⁶⁴ A'raf, 7/167.

⁶⁵ Mü'minun, 23/62.

⁶⁶ Yunus, 10/5.

⁶⁷ Yunus, 10/35.

⁶⁸ Enbiya, 21/112.

⁶⁹ Bakara, 2/180-241.

bir sihirdir, dediler.”⁷⁰ “Mûsâ onlara şöyle dedi, size mucize(hak) gelince böyle mi diyorsunuz? Bu sihir mi? sihirbazlar dünya ve âhirette felâh bulmazlar.”⁷¹ “Bunun üzerine Mûsa, tarafımızdan onlara hakkı getirince de şöyle dediler: “Mûsa ile beraber iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını ise diri bırakın.” Fakat kâfirlerin hilesi ancak yok olmağa mahkûmdur.”⁷² “En büyük mucize (hakk) onlara geldiği zaman dahi, onu yalanlamışlardı. Fakat yakında, ne ile alay etmiş bulduklarının haberleri (dünya ve ahirette çekecekleri azab) onlara gelecektir.”⁷³

Bu âyetlerden anlaşıldığı gibi münkirler Hz. Mûsâ'nın getirdiği hak (mucizeye) sihir dediler. Bu duruma akıl erdirememişlerdi ve bu bir sihirdir diye inkâr etmişlerdi. Bu âyette yer aldığı gibi hak kelimesi mucize anlamında kullanılmıştır.⁷⁴

1.4. MUCİZELERİN ÇEŞİTLERİ

Mucizeler genel anlamda kelimeler tarafından üç kategoride incelenmiştir. Bu bağlamda bazı âlimler mucizeleri aklî, hissî ve haberi olarak sınıflandırırken⁷⁵ diğer bazı âlimler haberi mucizeleri de hissî mucizenin bir çeşidi olarak onun bünyesinde ele alarak mucizeleri aklî ve hissî mucize olarak iki grupta ele almışlardır.⁷⁶ Biz burada mucize çeşitlerini aklî, hissî ve haberî mucize şeklinde ele alacağız.

1.4.1. Hissî Mucize

Bu mucize türü insanların duyularına hitap eden mucizelerdir. Hz. Peygamberden önceki bütün peygamberlerin mucizeleri bu türdendi. Bu tür mucizeler, Allah'ın (c.c) iradesi, izni ve kudretine bağlı olarak bir takım tabiat kanunlarının değiştirilmesi şeklinde tecelli etmişlerdir. Bunlardan bir kısmı irşada, bir kısmı da helake yönelik mucizelerdir.⁷⁷ Aslında bu mucize çeşidi duyularla birebir etkileşimde olduğu için buna “maddi mucize” ve doğa olaylarıyla irtibatlı olduğu için de “kevnî mucize” olarak da isimlendirilmiştir.⁷⁸

⁷⁰ Yunus, 10/76.

⁷¹ Yunus, 10/77.

⁷² Mû'min, 40/25.

⁷³ En'am, 5/5.

⁷⁴ Yavuz, *Kur'an'ı Kerim ve Meâl-i Âlîsi*, 129.

⁷⁵ Nureddin es-Sâbûni, *Mâturidiyye Akaidi*, Çev. Bekir Topaloğlu (Ankara, DİB Yayınları, 1979), 113-117.

⁷⁶ Nesefî, Ebû'l-Muîn Meymûn b. Muhammed b. Muhammed b. Mu 'temid, *Tabsiratü'l-Edille fi Usuli'd-Din*, (Ankara, DİB Yayınları, 2004), 2/52.

⁷⁷ Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, (İstanbul, İFAV, Bas.16, 2017), 142.

⁷⁸ Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mucize*, (İstanbul, Marifet Yayınları, 1999), 56.

Bu mucizeye örnek olarak Hz. Salih (a.s) kavminin kendisinden bir mucize istemeleridir. O da bu istek karşısında Rabbinden mucize istemiştir. Bu talep üzerine Allah (c.c) kayadan bir deve çıkartmıştır. Bu mucizeyi görenlerden bir kısmı iman ederken diğer bir kısmı devenin ayaklarını keserek helak olmaya müstehak olmuşlardır.⁷⁹

Hz. Mûsâ'ya (a.s) ait asanın yılanı dönüşmesi⁸⁰, Hz. İsa'ya (a.s) verilen ölüleri diriltme mucizesi⁸¹ gibi mucizeleri hidâyet mucizeleri olarak sayabiliriz. Allah'ın (c.c) Hz. İbrâhim'i ateşten koruması⁸², Hz. İsa'nın yardımcıları tarafından gökten bir sofraya istemeleri üzerine gökten bir sofranın indirilmesi⁸³ mucizelerini de yardım amaçlı mucizelerden sayabiliriz.

Helak edici mucize olarak ise Nuh (a.s) kavminin sular altında kalması⁸⁴ ve Lût kavminin işledikleri hayâsızlığa karşılık olarak deprem ile cezalandırılmaları⁸⁵ mucizelerini örnek verebiliriz.

1.4.2 Aklî Mucize

Akli mucize, akıl ve idraklere hitap eden, onları düşünmeye ve hakikati anlamaya sevk eden böylelikle peygamberlerin doğruluğunu ispat eden en kuvvetli delillerdir. Buna manevi ya da bilgi mucizesi de denilmektedir.⁸⁶

Akli mucize türünün en belirgin misali Hz. Muhammed'e verilen ve bütün zamanların en yüksek mucizesi olan Kur'an-ı Kerim'dir. Zira Kur'an her yüzyılda düşünme yetisine sahip bütün ben-i Âdeme kendine muhatap kılan, müthiş bir belağat mucizesidir. Diğer peygamberlerin mucizelerine baktığımızda o mucizeler sadece o asra ve o topluma has kılınan bir özelliğe sahip olduğunu görürüz. Ancak Kur'an hem kendi zamanının hem de gelecek olan bütün zamanlarda varlığını ve mucizeviliğini koruyan eşsiz bir kitaptır.⁸⁷

Kur'an her asırdaki akıl ve şuur sahibi insanlara hitap eden ilahi bir kitaptır. Tamamen Allah (c.c) kelimidir. Eşi ve benzeri yoktur. Hz. Peygamber O'nun

⁷⁹ Hud, 11/64-67.

⁸⁰ A'raf, 7/107.

⁸¹ Al-i İmran, 3/49.

⁸² Enbiya, 21/69.

⁸³ Maide, 5/114-115.

⁸⁴ A'raf, 7/64.

⁸⁵ A'raf, 7/84.

⁸⁶ Bekir Topaloğlu, Yusuf Şevki, İlyas Çelebi, *İslamda İnanç Esasları*, (İstanbul, y.y.,1989), 176-180.

⁸⁷ Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, 142.

sayesinde, cahiliyye devri Arapları arasında son derece yaygın olan edebiyat ve şiir ile ilgili insanların hepsini susturabilmiştir. Çünkü onun olduğu yerde beşer kelamının değeri yoktur. Rasûlullâh, itiraz eden bütün edip ve şairlere Kur’ân sayesinde cevap vermiştir. Zira Kur’ân hem lafız hem de mana itibariyle bir mucizedir. Bütün insanlık bir araya gelse onun benzerini meydana getirmekten aciz kalacaktır.⁸⁸

“And olsun, insanlar ve cinler şu Kur’ân’ın benzerini meydana getirmeleri için bir araya toplansa, yekdiğerine yardımcı da olsalar, yine onun benzerini getiremezler.”⁸⁹ “O halde haydi siz de onu gibi on sure getirin düzme ve uydurulmuş olarak. Allah (c.c)’tan başka kime gücünüz yetiyorsa onları da çağırın, eğer doğrucular iseniz.”⁹⁰

Bu âyetten de anlaşıldığı gibi edebiyat ve şiirin zirve yaptığı bir dönemde, Allah (c.c) Kur’ân’ıyla onlara meydan okumuştur. Bu manada verdiğimiz âyet örnekleri bağlamında bu mucizeye tehdidi (meydan okuma) mucizesi de denilmiştir.

1.4.3. Haberi Mucize

Bu çeşit mucize de peygamberlerin Allah’tan (c.c) aldıkları vahye dayanarak geçmiş ve geleceğe dair vermiş oldukları haberleri içine almaktadır.⁹¹ Yalnız bu konuda önemli olan bir nokta vardır ki gaybi haberlerin mucize sıfasına sahip olabilmesi için iddia edilen bilginin tahmin dışı, ihtimal ötesi ve tesadüfi olarak gerçekleşebilecek durumlardan sıyrılmış haberler olabilmesi şarttır.⁹²

Peygamberimizin Hz. Aişe’ye “Âl-î beytimden en evvel vefat edip bana iltihak edeceksin” demesi ve dediği gibi gerçekleşmes ⁹³, İstanbul’un İslam eliyle fethedileceğini ve Sultan Mehmed Fatih’in yüksek bir mertebe sahibi olduğunu haber vermiş. Haber verdiği gibi zuhur etmiş.⁹⁴ Hz. İsa’nın (a.s) insanların evlerinde ne yediklerini ve ne sakladıklarını haber vermesi,⁹⁵ Kur’ân’da Bizanslıların İranlılara galip geleceklerini haber vermesi⁹⁶ de bu tür mucizelerdendir.

⁸⁸ Fikret Karaman, *Sünnet Işığında Tebliğ ve Davet*, (Ankara, DİB, bas.3,2021), 148.

⁸⁹ İsrâ, 17/88.

⁹⁰ Hud, 11/3.

⁹¹ Demirci, *Kur’an’ın Ana Konuları*, 143.

⁹² Ebu’l Hasen Ali b. Muhammed Mâverdî, *A’lamu’n-Nubuvve*, (Beyrut, Dâru’l- Kutubi’l-İlmiyye, 1986), 2.

⁹³ Said Nursi, *Mektûbât*, (İstanbul, Envar Neşriyat, Baskı.20, 2021), 105.

⁹⁴ Nursi, *Mektûbât*, 105.

⁹⁵ Maide, 5/110

⁹⁶ Rum, 30/1-4.

1.5. MUCİZELERİN AMAÇLARI

Yüce Allah insan topluluklarına peygamberleri görevlendirmiş ve onlara peygamberlik nişanesi olarak mucize vermiştir. Bu mucizeler verilirken bazı amaç ve hedefler arzulanmıştır. Yoksa Allah hiçbir elçisine amaçsız mucize vermemiştir. Şimdi bizlerde peygamberlere verilen bu mucizelerin amaçlarında önemli olan bazı noktalarını zikretmeye çalışacağız.

1.5.1. Nübüvveti Tasdik Etme

Mucizelerin amaçlarından biri peygamberliği iddia eden kişinin davasını doğrulamaktır. Çünkü insanlık tarihi ve bunun içindeki peygamberlik tarihine bakıldığında hiçbir peygamber mucizesiz olarak peygamberlik davasında bulunmamıştır. Zira ortaya atılan bütün iddialar akabinde delilleride göstermesini gerekli kılmaktadır. Aksi halde ortaya atılan iddia itibarı olmayan bir fikrin ötesine geçemeyecektir. Delil getirilmezse iddia da şüpheli bir vaziyet alır.

*“Bir de derler ki: Rabbinden bir mucize indirilse ya!” De ki: “Gayb yalnızca Allah (c.c)’ındır, siz bekleyedurun; ben de sizlerle birlikte bekleyenlerdenim.”*⁹⁷*“Ey Hud” dediler. “Sen bize apaçık bir mucize ile gelmiş değilsin ve biz de senin sözünle ilahlarımızı terk etmeyiz. Sana iman edecek de değiliz”*⁹⁸

İşte tam bu istek ve talepler karşısında onlara mucize gösterilmesi, peygamberlerin görevlerini gerçek manada tasdik etmektedir. “Mucize, davayı nübüvvetin isbatı için, münkirleri ikna etmek içindir, icbar etmek için değildir.”⁹⁹

1.5.2. Hidâyete Vesile Olma

Mucizelerin en büyük gayelerinden biri de hidâyete vesile olmalarıdır. Bu, insanların seçim hakkını ellerinden almaktan ziyade inanmaları için artı bir değerdir. Eğer insanların seçim hakkını ellerinden alsaydı toplumların tamamının iman etmiş olması gerekecekti ki tarihi olarak böyle bir vakiyaya şahit değiliz. Konuyla ilgili olarak da Kur’ân-ı Kerîm’de şu ifadeler yer almaktadır: *“Bu bir kitaptır ki onda şüphe yok. Takva sahiplerine yol göstericidir.”*¹⁰⁰

⁹⁷ Yunus, 10/20.

⁹⁸ Hud, 11/53.

⁹⁹ Nursi, *Mektûbât*, 208.

¹⁰⁰ Bakara, 2/2.

Mucizenin hidâyet edici bir yönünün olabilmesi için insanların merakını uyandıracığı, onların ilgilerini cezbedeceği türden olması gerekmektedir. Yani bir manada mucizenin geldiği toplumda insanların en çok ilgilendiği şey ile irtibatlı olması gerekmektedir. Zira mucize bu manada gerçekleşirse toplumdaki etkisini daha iyi hissettirecektir.¹⁰¹

Örnek verecek olursak, Hz. Mûsâ döneminde halk arasında sihir meşhurdu, bu bağlamda Hz. Mûsâ'nın mucizeleri sihir ile ilgili olarak meydana gelmiştir.¹⁰² Ya da Hz. İsa dönemine baktığımızda tıp ile ilgili veriler ve olaylar ön plandaydı. İşte o dönemin insanların hidâyete getirmek için ve onları aciz bırakmak adına tıp ilmiyle alakalı en uç mucizeler verilmiştir.¹⁰³ Kendi peygamberimiz Hz. Muhammed'ten örnek verecek olursak onun zamanında da şiir ve fesahat revaçtaydı. Bu duruma münasip olarak bütün Arap âlemini benzerini getirmekten aciz bırakan Kur'an mucizesi verilmiştir.¹⁰⁴

Semud kavminde yaşanan deve hadisesi, Hz. Mûsâ (a.s)'nın elindeki âsa, Hz. İsa'nın (a.s) insanlara yönelik şifa mucizeleri Kur'an'da geçen bu tür mucizelerdendir.¹⁰⁵

1.5.3. İnananlara Yardım ve Teselli Etme

Mucizeler münkir gruplara karşı inananlara yardım ve teselli rolünü de üstlenmektedir. İnananların imanını artırırken, inkâr edicilerin zorlu talepleri karşısında onları o durumdan çekip çıkarmaktadır. Açıkçası Allah (c.c) yüce kitabında kendisine inananları ve emrine itaat edenleri yardımsız bırakmayacağını vadetmiştir.¹⁰⁶ Vaadini yerine getirmemek ise iki şeyden dolayı gerçekleşir. Birincisi bilgisizlik diğeri ise güç yetirememekten dolayıdır. Hâlbuki Allah her türlü noksan vasıf ve sıfattan münezzehtir.¹⁰⁷

*“Hani havariler, ey Meryemoğlu İsa demişlerdi, Rabbin, bize gökten bir sofraya yemek indirebilir mi? İsa da inanmışsanız çekinin Allah (c.c) tan.”*¹⁰⁸ Allah (c.c) buyurdu ki: *“Ben o sofrayı size elbette indiririm; fakat ondan sonra içinizden kim*

¹⁰¹ Yasin Ulutaş, İslam Düşüncesinin Teşekkül Döneminde Mucize Anlayışları, (Kahramanmaraş, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018),53.

¹⁰² A'raf, 7/106-110.

¹⁰³ Âl-i İmrân, 3/49.

¹⁰⁴ Ebu Osman el-Cahız, *Huceccü'n nübüvve*, (Beyrut, Dâru Mektebetu'l-Hilâl, 2002), 156.

¹⁰⁵ Bakara, 2/23-34.

¹⁰⁶ Rûm, 30/47.

¹⁰⁷ Said Nursi, *Asâ-yı Mûsa*, (İstanbul, Envar Neşriyat, 2021), 193.

¹⁰⁸ Maide, 5/112.

nankörlük ederse, artık onu, âlemlerden hiçbir kimseye yapmıyacağım bir azab ile zablandırırım.”¹⁰⁹“Siz, Bedir’de o kâfirleri kendi kuvvetinizle öldürmediniz. Lâkin Allah (c.c) size yardım etmekle onları öldürdü. Ey Resulüm, düşmanların gözlerine bir avuç toprak attığın zaman da sen atmadın, ancak Allah (c.c) attı ve bunu, güzel bir gâgimet ve zafer tecrübesi vermek için yaptı. Muhakkak ki Allah (c.c), işiten, bilendir.”¹¹⁰

Burada zikrettiğimiz âyetlerde peygamberlerin ve inananların çok zor bir durumda olduklarını görebilmekteyiz. İşte tam bu ihtiyaç durumlarında Allah (c.c) tarafından yardım mucizeleri meydana gelebilmektedir.

1.6. MUCİZELERİN ÖZELLİKLERİ

1.6.1. Allah ’ın Fiileri Olmaları

Mucizenin asıl amacı peygamberliğin ispat edilmesidir. Peygamberlik vazifesi ise Allah’tan (c.c) alınan asli mesajı doğru bir şekilde insanlara tebliğ edilmesidir. Elbette mucizenin peygamberliğin doğruluğuna emare olabilmesi açısından insanların gözü önünde tezahür etmesi büyük önem arz etmektedir. İnsanüstü bir gücün peygamberin elinde görülmesi, aslında görülen elin arkasında büyük bir gücün olduğuna işaret etmektedir. Bu açıdan peygamberliği doğrulamak için mucizenin ilahi yani vahye dayalı olması şarttır.

Kur’ân’da “*Hiçbir peygamber Allah’ın (c.c) izni olmadıkça bir âyeti(mucizeyi) kendiliğinden getiremez*”¹¹¹ buyurularak mucizenin yalnızca Allah’ın (c.c) isteği ve kudreti dâhilinde meydana gelebileceği ifade edilmiştir. Aynı zamanda mucizeler kâfirlerin istemesi ya da peygamberin isteği üzerine meydana gelen bir durum değildir. Ankebut suresi bu durumu şöyle açıklar: “*Ve derler ki: “Rabbinden ona mucizeler indirilmeli değil miydi?” De ki: “O âyetler (mucizeler) ancak Allah (c.c) katındadır. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.*”¹¹²

1.6.2. Olağanüstü Olmaları

Mucize dediğimiz olay alışılmışın ötesinde olan bir durum olmalıdır. Yani tabiatın ve adetlerin üstünde harika olmalıdır. Çünkü tabiat kanunlarına uygun meydana gelen olaylarda mucizelik yoktur. Mevsimlerin değişimi, güneşin doğup-batmasını örnek olarak verebiliriz.

¹⁰⁹ Maide, 5/115.

¹¹⁰ Enfal, 8/17.

¹¹¹ Mü’min, 40/78.

¹¹² Ankebut, 29/50.

Kelam kaynaklarında, mucizede olması gereken en mühim hususlardan biri de mucizenin Allah'a (c.c) ait bir fiil olma özelliğidir.¹¹³ Bu şart mucizenin en tartışılmazıdır. Güneşin doğması, kuşların ötmesi gibi olağan şeyler, tabiat kanunlarının dâhilinde olduklarından, nebinin doğruluğuna delalet etmez. Olağanüstü olma durumu da böyledir.¹¹⁴

Mucize normalin dışında bir olay olmazsa bu peygamberliği iddia eden şahsın doğruluğuna kesinlikle delil olamaz.¹¹⁵ Normal insanlar tarafında yapılması mümkün olan bir şeyin yapılması nübüvvete delil olması mümkün değildir.¹¹⁶ O sebeple bir kimse, benim mucizem yarın güneşin doğudan doğmasıdır ve batıdan batmasıdır demesi ile mucize olmaz, çünkü bu, doğru söyleyeni tasdik için yeterli değildir ve bununla da yalancı ile doğrunun ayırt edilmesi de imkânsızdır.¹¹⁷

Gazzali'nin belirttiği gibi mucize, Allah'ın (c.c) resulünü insanlar karşısında onları aciz bırakıp meydan okuyarak tasdik etmesidir.¹¹⁸ Nitekim Allah (c.c), şöyle der: “Eğer kulumuz Muhammed'in (s.a.v) üzerine parça parça indirdiğimizden şüphe ediyorsanız haydi onun benzerinden siz de bir sure getiriniz.”¹¹⁹ “Bunu yapamazsınız.”¹²⁰ Bu âyetlerden de anlaşılıyor ki bir şeyin aciz bırakması o şeyin olağanüstü olduğunu gösterir. Bu da mucizenin en belirgin özelliğidir.

1.6.3. Tehaddi ile Birlikte Meydana Gelmeleri

Tehaddi, mucizenin şartlarından olup, meydan okumak anlamındadır. Bu şartın mucizenin şartlarından sayılmasının sebebinin kelam âlimleri farklı şekillerde izah etmiştir. Kelamcılardan, Fahreddin er-Râzî, Tehaddiyi şöyle tarif etmiştir; “yalancı birinin geçmiş herhangi bir kimsenin mucizesini kendisine mal etmemesidir.”¹²¹

Taftâzânî (ö.792/1390) ise, “meydan okumaktan kasıt velinin kerametlerini mucizenin tanımından çıkarmaktır” diye ifade etmiştir.¹²²

¹¹³ Nesefî, *Tabsiratü'l-Edille fi Usulî'd-Din*, 1/469.

¹¹⁴ Salih Sabri Yavuz, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, (İstanbul, İnsan Yayınları ts.), 77.

¹¹⁵ Ahmed Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-usûli'l-Hamse*, (İstanbul, TYEKB Yayınları, 2013), 2/434.

¹¹⁶ Halil İbrâhim Bulut, *Kur'an Işığında Mucize vce Peygamber*, (İstanbul, Rağbet Yayınları, 2002), 90.

¹¹⁷ Cürçani, *Şerhu'l- Mevakif*, (Mısır, y.y., 1907), 8/222-225.

¹¹⁸ Gazzali, *Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, Kavaidü'l-Akaid*, (Lübnan, Âlemü'l Kütüb, 2.Bas, 1985), 215.

¹¹⁹ Bakara, 2/23.

¹²⁰ Bakara, 2/24.

¹²¹ Fahreddin er-Râzî, Muhammed bin Ömer bin Hüseyin, *el Muhassal*, Kelam'a Giriş, Çev.: Hüseyin Atay, (Ankara, AÜİF.Yayınları, 1978), 207.

¹²² Taftâzânî, Sadeddin Messud bin Fahrudin Ömer bin Burhaneddin Abdullah, *Şerhu'l-Akaid, Kelam İlmi ve İslam Akaidi*, Çev.: Süleyman Uludağ (İstanbul, Dergâh Yayınları, 4.Bas, 1996), 176.

Cürcânî (ö.816/1413) ise, tehadidi, “muarızları peygamberin doğru mu yoksa yalancı mı olduğunu ayırmak için peygamberlerden mucize talep ederler. Allah (c.c) Teâlâ da peygamberini doğrulamak için mucizeyi indirir. Bu da tehadidi ile birliktedir.”¹²³

Bakıllani’ye (ö. 403/ 1013) göre de tehadidi, “peygamberlerin insanların kendi mucizesinin benzerini meydana getirmeleri ile onlara meydan okuduğu, bu mucizenin ise kendisinin peygamberliğinin bir alameti olduğunu iddia ettiği ve kendisine karşı çıkanların böyle bir şeyi yaratmaktan aciz olacaklarını iddia etmesidir ve bunun da meydana gelmesidir.”¹²⁴

Netice olarak bir olayın mucize sayılabilmesi için tehadidi özelliğini taşıması gerekir. Aksi durumda mucizeye benzeyen keramet, istidraç ile karıştırılabilir. Bu da olağanüstü her durumun mucize ile karıştırılmasına sebep olabilir.

1.6.4. İddiaya Uygun Bir Şekilde Meydana Gelmeleri

Mucizeler, diğer normal olaylar gibi Allah’ın (c.c) izniyle meydana gelir. Ancak, Allah (c.c) kendi elçisini sadece olağanüstü olaylarla destekler. Dolayısıyla bir kimse Allah’ın (c.c) elçisi olduğunu iddia eder, sonra da diğer insanların aciz kalacakları bir olay ortaya koyarsa, bu hadise onun gerçek bir peygamber oluşu için istidlalli bir bilgi ifade eder.¹²⁵

Mucize, peygamberlerin savundukları davaya uygun olması gerekir. Buna örnek verecek olursak, Hz. İsa’nın, ben ölmüş olan insanlara hayat veririm, gözleri görmeyenlere ve yürüyemeyenlere şifa veririm Allah’ın (c.c) izniyle. Benim de peygamberliğimi tasdik eden mucizelerim bunlardır ¹²⁶ demesiyle peygamberlik iddiasını ortaya koyar. Allah (c.c), peygamberini mucizeyle desteklemediği anda onun peygamberliği düşer. Zira mucizelerin verilmesindeki hikmet peygamberi te’yid ve tasdiktir.¹²⁷

Mucizenin bu özelliğini şöyle özetlenebilir: her bir peygamberin peygamberliğini ispatlaması için mucize göstermesi gerekmektedir. Ve ortaya bir iddia

¹²³ Cürcânî, *Şerhu’l Mevakıf*, 8/ 222-225.

¹²⁴ Bakıllani, Ebu Bekr Muhammed bin Tayip, *el-Beyan ani’l-Fark Beyne’l-Mucizat ve’l-Keramat ve’l-Hiyel ve’l-Kehane ve’ s-Sihr ve’n-Narincat*, Çev.Adil Bebek, (İstanbul, Rağbet Yayınları,1998), 78.

¹²⁵ Bulut, *Kur’an Işığında Mucize ve Peygamber*, 49-52.

¹²⁶ Ömer Neseî, *İslam İnancının Temelleri Akaid*, Haz. M. Seyyid Ahsen, (İstanbul, Bayrak Yayınları, 1995), 169.

¹²⁷ Şerafeddin Gölcük, *Bakıllani ve İnsan Fiilleri*, (Ankara, TDV Yayınları, 1997), 119.

atması gerekir. Örneğin ben filanca ağaçla konuşabilirim, şu dağı yerinden oynatabilirim, parmaklarımdan su akıtabilirim gibi iddialarla ortaya çıkarsa bu iddiasının aynen gerçekleşmesi lazımdır. Eğer bu iddia gerçekleşmezse bu durum peygamberlik iddia eden zatın yalancı olduğunu ortaya koyar. Bu açıdan mucizenin peygamberin iddiası ile koordineli olarak uyum içerisinde tezahür etmesi gerekir.

1.6.5. Peygamberleri Tasdik Etmeleri

Ortaya çıkan olağanüstü olay, peygamberlik iddiasında bulunan kişiyi yalanlamamalıdır. Eğer iddia sahibi benim mucizem budur der ve olay tam aksi yönde gerçekleşirse, bu durum ile iddia sahibinin yalancılığı ortaya çıkmış olur. Zira kendisini yalanlayan harikanın bu tarzda ortaya çıkışı, aleyhine delil teşkil eder.¹²⁸ Örneğin; Müseylemet'ul-Kezzâb peygamberlik iddiasında bulunmuş ve bu iddia üzerine kendisinden mucize gösterilmesi istenmiş, ancak bu yalancı kişi, bir gözü kör olan birini iyileştireceğine, diğer gözünü de kör etmiştir.¹²⁹ Bu şekilde Allah (c.c) yalancının iddiasını boşa çıkarıp yalancı olduğunu ortaya koymuştur.

Kelamcılar, ölünün dirilip peygamberi yalanlayabileceği hususunda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Kelamcılar arasında, ölünün dirilip, peygamberi yalanlaması konusunda bazı görüş ayrılıkları vardır, bu görüş ayrılıklarına şöyle özetlemek mümkündür:

Peygamberlik iddiasında bulunan bir zat benim mucizem şu dağın konuşmasıdır der ve dağın konuşması, her ne kadar harikulade olaylardan olsa da eğer olay iddia sahibini yalanlarsa bu iş o zatın yalancı olduğuna delalet eder. Fakat, bu hal ve hadise bu şekilde bir dağın konuşması şeklinde değil de ölü olan bir insanın konuşması şeklinde olmuş ise o takdirde konuşan ölü; “o kişi yalancıdır” dedikten hemen sonra tekrar ölürse, yine peygamberlik iddiasında bulunan zatın da yalancı olduğuna hüküm verilir. Ancak, konuşan ölü, iddia sahibinden sonra dünyada yeni bir yaşama devam ederse, o zaman dava sahibinin yalancılığına hüküm verilmez ve bu mucizenin mucize oluşuna zarar vermez, çünkü dirilen insan iddia sahibidir. O insan dirildikten sonra, kendi isteği ve iradesiyle öyle söylemiştir. Bundan dolayı peygamberlik iddiasında bulunan zatı yalanlamış olabilir.¹³⁰

¹²⁸ Cürcânî, *Şerhu'l- Mevakıf*,8/224.

¹²⁹ Neseфі, Ömer, *Akaid*, 169.

¹³⁰ Cürcânî, *Şerhu'l- Mevakıf*,8/224.

1.6.6. Nübüvvet İddiasından Sonra Ortaya Çıkmaları

Mucizenin peygamberliğe işaret olabilmesi için inanmayanlara karşı peygamberlik iddiasından önce olmaması gerekir. Mucizenin peygamberlik görevinin fiilen yapılan bir zamanda gerçekleşmesi lazımdır. Aynı zamanda, mucize peygamberlik iddiasında bulunanın, elinde meydana gelmelidir. Mucizeye böyle bir kaydın konulmasının sebebine gelince, daha önceden olmuş bir mucizenin veya aynı dönemde yaşayan başka bir nebinin mucizesine yalancı bir kimsenin sahiplenmesinin önüne geçmek içindir.¹³¹

Mucizenin, peygamberin elinde zuhur etmesindeki kasıt, mucizenin bizzat peygamberin elinde gerçekleşmesi olmayıp, olayın meydana gelişinde, nebinin olaya bizzat müdahalesidir. Çünkü mucizelerin çoğu, peygamberin kendisinin dışında veya inkârcıların üzerinde meydana gelmiştir. Bu itibarla nübüvvet iddiasıyla birlikte olağanüstü bir delil ortaya koymak, peygamberin elinde meydana gelmesi anlamını da taşımaktadır. Mucizeler, peygamberlerin elinde ortaya çıkmalıdır. Mucize gerçekleştiği sırada peygamberin ona müdahalesi olmalıdır. Daha önceden herhangi bir müdahale olmaksızın olmuş bitmiş bir olay delil olarak gösterilemez. Örneğin güneşin her gün doğuşu mucize gösterilemez. Çünkü bunda iddia sahibinin müdahale hakkı yoktur. Doğacak dese de demese de güneş zaten her sabah vakti geldiğinde doğacaktır. Ancak güneşin seyir halinde olduğu bir sırada Peygamber'in onu Allah (c.c)'in izni ile ters yönde hareket ettirmesi, onun doğruluğunun delilidir. Zira güneş belli bir yörüngede hareket etmektedir. Ters yönde hareket etmesi tabiat kanunlarına aykırı bir olaydır.¹³² Onun için mucize peygamber olduğunu ileri süren kişinin bizzat kendisinden zuhur etmelidir ki bu mucize onun davasını ispat etmiş olsun.¹³³

Peygamberlik dava eden zatın muhalif ya da inkârcı taifenin zihninde bir boşluk bırakmaması için iddiasını zamansal ve mekânsal olarak bir bütünlük içerisinde sunmalıdır. Aynı zamanda onun eliyle o zamana kadar alışılmışın ve imkânatin üzerinde olağanüstü bir durumun gerçekleşmesi lazım ki iddiasını tasdik ettirebilsin.

¹³¹ Taftâzânî, *Şerhu'l-Akaid*, 176-178.

¹³² Muhammed bin Muhammed, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, Çev. Sabri Yılmaz (İstanbul, y.y.,1985), 1339.

¹³³ Nesefî, *İslam İnançının Temelleri Akaid*, 169.

1.7. KUR'ÂN'A GÖRE PEYGAMBERLERE VERİLEN MUCİZELER

Kur'ân, kaynağı vahye dayanan ilahi bir kitaptır. Bu kutsal kitabın içerisinde geçmiş kavimlere gelen peygamberlerin isimleri zikredilir. Onların kendi kavimlerini hidâyete erdirmeye ve gayretlerinden bahseder. Elbette bu durumda o kavimler kendilerine gönderilen ve peygamberlik iddiasında bulunan kişilerden onları doğrulayacak bazı mucizeler talep etmişlerdir. Biz de burada Kur'ân'da kendilerine mucize verilen peygamberlere değineceğiz.

1.7.1. Hz. Salih'e (a.s) Verilen Mucizeler

Kur'ân'ın anlatımına göre Hz. Salih'in (a.s) hidâyete gelmeleri için kendilerine gönderilen Semud kavmi zenginlik ile her türlü maddi imkânat içerisinde yaşamaktaydı. Âyetlerde “*Dağlarda emniyetli zannettikleri evler yontup koruyorlardı.*”¹³⁴ “*Bahçelerin, pınarların içinde, ekinler ve yumuşak tomurcuklu göz alıcı hurmalıklar arasında*”¹³⁵ şeklinde onların hayat imkânlarına değinmiştir.

Hz. Salih (a.s) kavminin yanına giderek onları Allah'a (c.c) kulluk etmeye davet etmiş, sapıklıktan sakındırmış, öğüt vermiş ve batıla yanaşmamaları konusunda onları uyarılmıştı. Fakat onlar, “Ey Salih! -büyük bir kayayı göstererek- şu karşıdaki kayadan şu ve şu niteliklere sahip boylu postlu, hamile bir deve çıkarırsan belki sana inanırız, iman ederiz” tarzında bir şart koştu. Hz. Salih (a.s), onlara: “Bu isteğinizi tam olarak yerine getirirsem, benim getirmiş olduğum dine iman eder ve size tebliğ ettiğim ilahi mesajı doğrular mısınız?” dedi, orada bulunanların hepsi kabul etti. Bunun üzerine Hz. Salih (a.s), bu hususta onlardan söz ve teminat aldı.¹³⁶

Hz. Salih (a.s) kavmine yönelerek: “*Ey kavmim, size işte bir âyet olarak Allah (c.c)'in devesi; onu serbest bırakın, Allah (c.c)'in arzında yesin. Ona kötülükle dokunmayın. Yoksa sizi yakın bir azab sarıverir.*”¹³⁷ Onların deveye karışmamalarını ister. Hz. Salih'in (a.s) uyarılarına kulak asmayan Semud kavminin akıbetini Kur'ân-ı Kerim şöyle ifade eder: “*Derken o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler ve Rablerinin emrinden dışarı çıktılar da: 'Ey Salih! Eğer sen gerçekten*

¹³⁴ Hicr, 15/82.

¹³⁵ Şuara, 26/146-147.

¹³⁶ İbn Kesir, Ebu'l -Fida İsmail İmadu'd-Din İbn Ömer, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner (İstanbul, Çağrı Yayınları, 1991), 6/3015.

¹³⁷ Hud, 11/64.

peygamberlerdensen bizi tehdit ettiğin azabı bize getir.’ Dediler. Bunun üzerine onları dayanılmaz bir sarsıntı tuttu da kendi yurtlarında dizüstü çökekaldılar.’’¹³⁸

1.7.2. Hz. İbrâhim’e (a.s) Verilen Mucizeler

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam tarafından en büyük ata ve temel referans noktası kabul edilen Hz. İbrâhim’le ilgili Tevrat’ta ve genel olarak Yahudi dini literatüründe, ayrıca Hıristiyan kültürü ile Kur’ân-ı Kerîm ve sonraki İslami literatürde diğer birçok peygambere nisbetle daha malumat bulunmaktadır.¹³⁹

Hz. İbrâhim (a.s) putperestlik inancının çok yoğun olan bir dönemde peygamber olarak gönderilmiştir. Fakat kendisi şahsi tefekkür ve tedebbürüyle aya, yıldızlara ve güneşe bakıp birtakım çıkarımlarda bulunmuştur. Yüce Allah Hz. İbrahim’in bu durumunu bizlere şöyle bildirmektedir; *“Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. ‘Rabbim budur’ dedi. Yıldız batınca da ‘Batanları sevmem’ dedi.’’¹⁴⁰Ayı doğarken görünce, “Rabbim budur”dedi. O da batınca, “Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırmış kimselerden olurum’’¹⁴¹ dedi. Güneşi doğarken görünce, “Rabbim budur; zira bu daha büyük’’ dedi. O da batınca dedi ki: “Ey kavmim! Ben, sizin Allah (c.c)’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.’’¹⁴² “Ben, O’nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim.’’¹⁴³*

Hz. İbrâhim (a.s) Allah’ın (c.c) ölülerim nasıl dirilttiği noktasında merak içine girer. Bu konuda rabbinden yardım ister. Allah (c.c), İbrâhim’in bu talebine *“Yoksa inanmadın mı?’’* buyurarak cevap vermiştir. Hz. İbrâhim ise *“Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için istedim’’¹⁴⁴* diyerek niyetini ifade etmiştir.

Başka bir mucize Allah (c.c) Teâlâ, Hz. İbrâhim’e (a.s) *“Kuşlardan dört cins tut ve iyice gözden geçirdikten sonra kendi elinle parçala ve her dağ başına onlardan birer parça koy. Sonra onları çağır; koşarak sana geleceklerdir. Bil ki Allah (c.c), dilediği her şeyde galibdir, hikmet sahibidir.’’¹⁴⁵* demesi ve bunun gerçekleşmesidir.

¹³⁸ A’raf, 7/77-78.

¹³⁹ Ömer Faruk Harman, “İbrâhim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*, (İstanbul, TDV Yayınları, 2000), 21/272-273.

¹⁴⁰ En’am, 6/76.

¹⁴¹ En’am, 6/76.

¹⁴² En’am, 6/78.

¹⁴³ En’am, 6/79.

¹⁴⁴ Bakara, 2/260.

¹⁴⁵ Bakara, 2/260.

Hız. İbrâhim'in (a.s) bir diğler mucizesi ateşin onu yakmamasıdır. Kendisinin de davet edildiğı bir toplumsal etkinliğe hastayım diyerek katılmaması ve kendisinin gidip putları kırmasıyla hadise başlamaktadır. Aslında Hız. İbrâhim'in amacı onların batıl bir inanca sahip olduklarını ortaya koymaktı. "Belki de bu işi büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa." ¹⁴⁶ "Sen bunların konuşmadığını pekâlâ biliyorsun" ¹⁴⁷ dediler. Hız. İbrâhim: "Allah'ı (c.c) bırakıp da size bir faydası da bir zararı da olmayan şeylere mi kulluk ediyorsunuz?" ¹⁴⁸ dedi.

Kavminden biri "Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da tanrılarınıza yardım edin!" dedi. Bunun üzerine kocaman bir ateş yakılıp, Hız. İbrâhim (a.s) eli bağı bir şekilde ateşe atılır. Allah (c.c) peygamberini yalnız bırakmadı ve "Ey ateş! İbrâhim için serinlik ve esenlik ol" ¹⁴⁹ dedi ve Hız. İbrâhim ateşten kurtuldu.

1.7.3. Hız. Lut'a (a.s) Verilen Mucizeler

Hız. İbrâhim'in kardeşi Hara oğlu olan Lut ki, onunla beraber Babil ülkesinden Şam tarafına geçmişti "Sedum" kasabasına gönderildi. Bu kasabanın yerlileri, kafir ve fasık idiler, yolsuzluklar yaparlardı ve hiçbir milletin yapmadığı fuhşiyatı yaparlardı. Hız. Lut (a.s), onları doğru yola çağırdı, dinlemediler ve çok nasihat verdi, kabul etmediler. Allah (c.c) da onların başına taş yağdırdı ve deprem ile köylerinin altını üstüne getirdi. Hepsı öldü, yalnız Hız. Lut (a.s), ev halkı ile geceleyn içlerinden çıkıp kurtuldular. ¹⁵⁰

Hız. Lut'un (a.s) özet geçmişini dile getirdikten sonra âyetler bağlamında yaşadığı olaylara bakâlim; "Hani Lut halkına: "Siz, bu âlemde sizden önce yaşamış olanların hiçbirinin yapmadığı bir fahişeliğe yöneliyorsunuz demişti." ¹⁵¹ "Kardeşleri Lut onlara şöyle demişti: "Allah (c.c)'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?" ¹⁵² "Rabbinizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıp da insanlar arasından erkeklerle mi beraber oluyorsunuz? Doğrusu siz haddini aşan bir kavimsiniz!" ¹⁵³ Şeklinde Hız. Lut (a.s) onları defaatle uyarıştı. "Fakat onlar Hız. Lut'u sürgün etmekle tehdit ettiler." ¹⁵⁴

¹⁴⁶ Enbiya, 21/63.

¹⁴⁷ Enbiya, 21/65.

¹⁴⁸ Enbiya, 21/66.

¹⁴⁹ Enbiya, 21/69.

¹⁵⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler ve Halifeler Tarihi*, (İstanbul, Hikmet Neşriyat, 2011), 15.

¹⁵¹ Ankebut, 29/28.

¹⁵² Şuara, 26/161.

¹⁵³ Şuara, 26/165-166.

¹⁵⁴ Şuara,26/159.

Lut kavmi yapılan uyarılara kulak asmadılar ve hatta alay ederek şöyle dediler: “(Yaptıklarımızın kötülüğü ve azaba uğrayacağımız konusunda) doğru söyleyenlerden isen, Allah (c.c)’in azabını getir bize!’”¹⁵⁵

Nihâyetinde Allah (c.c) o yoldan çıkmış sapkınları helak etti¹⁵⁶, Hz. Lut’u ve ona iman edenleri de kurtardı.¹⁵⁷

1.7.4. Hz. Mûsâ’ya (a.s) Verilen Mucizeler

Yüce Allah, Hz. Mûsâ ve onun kardeşi olan Hz. Harun’u birtakım mucizelerle destekleyerek Firavun’un kavmine peygamber olarak göndermişti.¹⁵⁸ Onlardan istenen vazife, İsrâiloğullarını Mısırdan çıkarıp, kendilerine vadedilen topraklara götürmekti.¹⁵⁹ Hz. Mûsâ (a.s) ve Hz. Harun (a.s) firavuna gelerek kendilerinin Allah’ın (c.c) elçisi olduğunu söylediler. Bunun üzerine Firavun Hz. Mûsâ’yı (a.s) deli olmakla suçladı. Zira Firavun kendisini İlah olarak ilan etmekte ve bu durumu halkına da aşılamaaya çalışmaktadır. Neticede Firavun, Hz. Mûsâ’ya (a.s); “Eğer sen bir mucize getirdiyse ve sadık kimselerden isen onu göster”¹⁶⁰ şeklinde hüccet istemişti. Bunun üzerine Hz. Mûsâ (a.s) peygamberliğinin delili olarak kendisine verilen asa ve ışık saçan el mucizesini göstermişti.¹⁶¹

Firavun’un Hz. Mûsâ’dan (a.s) mucize istemesi gâyet makul ve olması gereken bir durumdur. Zira peygamberlik iddia eden bir kişinin kendini destekleyici bir mucize ile tanıtması gerekir. Buradan anlaşılıyor ki peygamberlik mucizesiz olmayan bir makamdır. Öyle ki peygamberlerin mesajlarını ya da öğretilerini idrak edemeyen insanlar için mucize bir hidâyet vesilesidir.

Hz. Mûsâ (a.s) göstermiş olduğu bu mucizelere rağmen Firavun inkârında ısrar etti ve Hz. Mûsâ’yı (a.s) “sihirbaz”¹⁶² olarak nitelendirdi. Bunun üzerine Allah (c.c) Firavun ve halkını kendilerine yapılan ikazlardan ders almamaları neticesinde onları yıllarca süren kuraklık ve kıtlık ile cezalandırdı.¹⁶³ Ama onlar doğruluktan öyle uzaklaşmışlardı ki, Hz. Mûsâ’ya (a.s) “Bizi büyülemek için ne tür mucize getirirsen

¹⁵⁵ Ankebut, 29/29.

¹⁵⁶ A’raf, 7/80-84; Hud, 11/81-83.

¹⁵⁷ Hud, 11/81.

¹⁵⁸ El-Â’raf, 7/103; Neml, 27/10-12.

¹⁵⁹ El- Â’raf, 7/105.

¹⁶⁰ El-Â’raf, 7/106.

¹⁶¹ El-Â’raf, 7/107-108, Taha, 20/18-23; Şuara, 26/30-34.

¹⁶² El-Â’raf, 7/109.

¹⁶³ El-Â’raf, 7/130.

getir, sana inanacak değiliz’’¹⁶⁴ dediler. “Buna ceza olarak Allah (c.c), üzerlerine tufan, çekirge, haşere, kurbağa ve kan musibetini gönderdi. Onlar yine de büyüklük tasladılar. Üzerlerine azap geldiğinde hemen Hz. Mûsâ’ya koşup başlarına gelen musibetin kalkması için talepte bulundular. Eğer bu azabı kaldırırsan sana inanacağız deseler de azabın kalktığı durumda hemen sözlerinden vazgeçmişlerdi.’’¹⁶⁵

Hz. Mûsâ (a.s) göstermiş olduğu bunca açık mucizelere rağmen kalbi karamış ve vicdanı ölmüş olan Firavun ve kavmi inanmamakta ısrar ettiler. Hatta bununla kalmayıp Hz. Mûsâ’yı yurdundan etmeye çalıştılar. Bunun sonucunda Allah (c.c) Hz. Mûsâ ve kavmini zulümden kurtardı¹⁶⁶ Firavun ve ordusunu helak etti.¹⁶⁷

Hz. Mûsâ’nın İsrâiloğulları ile olan hayatı ve mücadelesi mucizelerle dolu olduğunu söyleyebiliriz. Çölden geçerken susadılar ve acıktılar. Hz. Mûsâ’dan kendileri için su ve yiyecek getirmelerini istemişlerdi. Bunun üzerine Allah (c.c) Mûsâ’ya asasını yere vurmasını emretti ve oradan oniki pınar fişkırtmıştı.¹⁶⁸ Karınlarını doyurmak için kudret helvası ve bildircin eti göndermişti.¹⁶⁹

Söz konusu İsrâiloğulları olunca asa ile denizi ikiye bölmek¹⁷⁰ dahi onları ikna edememişti. Bu noktada hadlerini o kadar çok aşmışlardı ki Hz. Mûsâ’nın Allah (c.c) ile konuştuğunu inkâr edip, “Ey Mûsâ! Biz Allah (c.c)’ı aşikâre görmedikçe senin sözüne asla inanmayacağız’’¹⁷¹ demişlerdi. Böyle yaparak imkânı olmayan bir şey isteyip, günahkâr olmuşlardı. Allah (c.c) onları şiddetli bir yer sarsıntısıyla cezalandırdı.¹⁷²

1.7.5. Hz. İsa’ya (a.s) Verilen Mucizeler

Kur’ân’da Allah’ın peygamberlere verdiği mucizeler içerisinde Hz. İsa’ya verdiği mucizeler de söz konusudur. Ulü’l Azm peygamberlerden biri olan Hz. İsa hakkında Kur’ân-ı Kerîm şu ifaydeyi kullanmaktadır; “Meryem’in oğlu İsa’ya o beyyineleri (açık âyetleri, burhanları, mucizeleri) biz verdik ve O’nu Ruhü’l- kudus (Cebrâil) ile destekledik.’’¹⁷³

¹⁶⁴ El-Â’raf, 7/132.

¹⁶⁵ El-Â’raf, 7/134-135.

¹⁶⁶ Bakara, 2/50, El-Â’raf, 7/141; Yunus, 10/90, Taha, 20/80.

¹⁶⁷ Bkz. Bakara, 2/50; El-Â’raf, 7/136-137; Enfal, 8/54; Yunus, 10/90; İsrâ, 17/103-104; Ta-ha, 20/77-79; Furkan, 25/36; Şu’ara, 26/60-66; Kaf, 50/13-14; Kamer, 54/41-42

¹⁶⁸ Bakara, 2/60; Â’raf, 7/160.

¹⁶⁹ Bakara, 2/57; Â’raf 7/160; Taha, 20/80.

¹⁷⁰ Şu’ara, 26/63.

¹⁷¹ Bakara, 2/55.

¹⁷² Â’raf, 7/155.

¹⁷³ Bakara, 2/253; Maide, 5/110.

Hız. İsa'nın mucizeleri aslında doğumundan başlamaktadır. Annesi Meryem'e hiçbir erkek eli değmeden babasız olarak dünyaya gelmesi¹⁷⁴ başlıbaşına bir mucizedir. O'nun bu durumu yani babasız olarak dünyaya gelmesi atası ve insanlığın ilk babası olan Hz. Âdem'in durumu gibidir. "Allah (c.c) nezdinde İsa'nın durumu Adem'in durumu gibidir. Onu topraktan var etti; sonra ona "ol" dedi ve oluverdi."¹⁷⁵ Beşikte iken konuşması,¹⁷⁶ çamurdan kuş sureti yaparak canlanması, körleri ve abraşı iyileştirmesi, ölüleri diritmesi,¹⁷⁷ gökten sofrayı indirmesi,¹⁷⁸ gibi mucizeler Kur'ân'da Hz. İsa'nın (a.s) peygamberliğini dorulamak amacıyla zikredilen mucizelerdir. Ayrıca Hz. İsa'nın İsrâiloğullarından kurtarılıp göğe yükselmesi de ayrı bir mucizedir.¹⁷⁹

1.7.6. Hz. Muhammed'e (s.a.v) Verilen Mucizeler

İnsanlık tarihinde gönderilen peygamberler zincirinin son halkası, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)'dir. Hz. Muhammed (s.a.v) Mekke müşriklerini doğru yola çağırması ve onların pek çoğu kendisine inanmamışlardı. Bununla kalmayıp O'na pek çok zulüm ve işkence yaptılar. Ancak her türlü eziyete rağmen Hz. Muhammed (s.a.v) kendi davasından asla zerre kadar geri adım atmamıştır. Mekke müşrikleri diğer kavimler gibi Hz. Muhammed'den (s.a.v) mucize talebinde bulundular. Kur'ân onların bu taleplerini şöyle belirtmektedir. "(Kur'ân'ın belâgat ve azameti karşısında âciz kalan müşrikler şöyle) dediler: "Biz sana, asla inanmayız; tâ ki bizim için şu yerden (Mekke'den) bir pınar akıtırsın, yahud hurmalıklardan ve üzümlüklerden senin bir bahçen olsun da ortasından bol bol nehirler akıtasın, yahud söyleyip zannettiğin gibi, semayı parça parça azab olarak üzerimize düşüresin, yahud Allah'ı (c.c) ve meleklerini söylediğine şahid getiresin, yahud altından bir evin olsun, yahud semaya çıkasın; ona çıktığına da asla inanmayız, tâ ki bize, okuyacağımız bir kitap indiresin(böylece peygamber olduğunu orada okumuş olalım)." De ki: "Rabbimi tenzih ederim. Ben, ancak diğer insanlar gibi bir insanım, diğer peygamberler gibi de bir peygamberim." 'Mekke'lilere doğru yolu gösteren peygamber, onlara Kur'ân ile geldiği zaman, insanların iman etmelerine ancak şöyle demeleri engel oldu: "Allah (c.c) bir insanı mı Peygamber gönderdi, (Peygamber olarak bir melek göndermeliydi)?"

¹⁷⁴ Meryem, 19/16-23.

¹⁷⁵ Âl-i İmran, 3/59.

¹⁷⁶ Âl-i İmran, 3/46; Maide, 5/110, Meryem, 19/30.

¹⁷⁷ Âl-i İmran, 3/49; Maide, 5/110.

¹⁷⁸ Maide, 5/112-115.

¹⁷⁹ Nisâ, 4/157-158.

“(Ey Resûlüm, Mekke’lilere) şöyle de: “Eğer (insanlar gibi) yeryüzünde, yürüyüp duran Melekler olsaydı, elbette onlara gökten melek bir peygamber gönderirdik.”¹⁸⁰

Kur’ân’da Hz. Muhammed’e (s.a.v) hissi mucize verilirken verilmediği noktasında birtakım tartışmalar olmuştur. Kimisi Hz. Muhammed’e (s.a.v) bu türden mucizeler verildiğini savunurken, diğer bir kısmı delilleriyle O’na hissi mucize verilmediğini iddia etmişlerdir.

Hz. Muhammed’e (s.a.v) hadis kaynakları ışığında baktığımızda birçok mucize verildiğini görebilmekteyiz. Aynı durum Kur’ân için de geçerlidir. Fakat şu var ki diğer peygamberlerin mucizeleri gibi Hz. Muhammed’in (s.a.v) mucizeleri çok belirgin bir şekilde anlatılmamıştır. Bu durum O’na mucize verilmediği anlamını kesinlikle taşımamaktadır. Hz. Muhammed’in (s.a.v) Kur’ân’dan başka hiçbir mucizesi yoktur şeklindeki asılsız iddialara cevap vermek amacıyla birkaç mucizesine değineceğiz.¹⁸¹

1.7.6.1. Kur’ân Mucizesi

Kur’ân’ın pek çok farklı tarifi vardır. Her bir insan kendi iç alemine göre Kur’ân’ı kendi zihin dünyasında anlamlandırmaktadır. Bu manada vahiy eseri olan Kur’ân’ı tam olarak tanımlamada zorluklar yaşanmıştır. O zaman Kur’ân nedir? Gibi bir soruya Said Nursi’nin tanımıyla cevap verirsek;

Kur’ân öncelikle arştan ve Allah’ın en büyük isimlerinden geldiği için bütün varlığın sahibi adına Allah’ın kelâmıdır.

Hem Allah’ın yarattığı bütün mahlûkat için ilahi bir fermanıdır.

Hem bütün semânın ve yeryüzünün sahibi olan Allah adına bir hitaptır.

Hem umum noksansız Allah’ın saltanatı adına ezeli bir hutbedir.

Hem Allah’ın nihâyetsiz geniş rahmetinden çıkan iltifat kitabıdır.

Hem O’un haşmetli rububiyetinin temsili adına, arasına başlarında şifre gibi harfler bulunan bir konuşma mecmuasıdır.

Hem bütün mahlûkatla irtibatlı olan hikmetli bir kudsî kitaptır.

Hedefi ve amacı ahiret mutluluğu, üstü imanın nuru, altı hüccet ve bürhan, içi saf hidâyet, saği vicdan ve kalbin teslimiyeti, solu aklî izahat ve kavrayış, arkası hertürlü şüpheden münezze olan vahyi ilahi bir kitaptır.

¹⁸⁰ İsrâ, 17/90-95.

¹⁸¹ Osman Karadeniz, *İlim ve Din Açısından Mucize*, 219.

Bu dünya âleminin ezeli bir tercümesidir.

Gayb ve şehadet âlemlerinin tefsir edicisidir.

Semâ ve arzda Allah'ın esmasına ait mahfi hazinelerinin anahtarıdır.

Dünya âleminde bizimle konuşan gayb âleminin dilidir.

İslâmiyetin manevi ve muazzam güneşidir.

Ahret hayatına dair halleri bize haber veren kudsi bir haritadır.

İnsanlık için en iyi bir terbiyecidir.

En büyük insanlık dediğimiz İslâmiyetin suyu ve ışığıdır.

Hem zikir hem fikir hem dua hem şariat hem ibadet hem emir ve davet hem de hikmet kitabıdır.¹⁸²

Aklî mucize, akla ve vicdana hitap eden ve her devirde geçerli olan olağanüstü eşsiz bir harikadır. Bu tür mucizeye en canlı örnek, Rasulullah (s.a.v) Efendimize verilen ve onun en büyük mucizesi sayılan Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân-ı Kerim, insanlığın refahı, mutluluğu, hidâyeti için Allah (c.c) tarafından Hz. Muhammed'e (s.a.v) verilen son ilahi kitaptır. Kur'ân-ı Kerîm, kıyamete kadar tüm insanlığa gönderilmiştir. Her çağın insanına hitap eden, yol gösteren kanun ve prensiplere sahiptir.¹⁸³

Kur'ân, kendisine güvenen o kadar iddialı bir kitaptır ki; bütün düşmanlarına karşı kıyamete kadar kendisinin bir benzerinin getirilemeyeceğini iddia eden bir mucizedir. *De ki: "Yemin olsun, eğer insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın benzerini getirmek üzere toplansalar, birbirlerine yardımcı da olsalar, yine onun benzerini getiremezler."*¹⁸⁴ Peygamberimiz (s.a.v) Kur'ân ile peygamberlik iddia ettiği bir zamanda müşrikler, peygamberimizi şair ve deli olmakla suçlamışlardı. Halbuki O bir şair değildi ve kendisine vahyedilen âyetleri insanlara tebliğ ediyordu. *"Biz ona (Muhammed (s.a.v)'e) şiir öğretmedik, bu ona yakışmazda. O'nun getirdiği sade bir zikir ve parlak bir Kur'ân'dır."*¹⁸⁵ Bu şekilde Kur'ân onların iddialarına cevap verdi. Hatta peygamberimizi sihir yapmakla suçladılar; *"Öldükten sonra muhakkak siz*

¹⁸² Nursi, *Sözler*, 366-367.

¹⁸³ Celal Kırca, *"Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed (s.a. v)"*, *EÜİFD*, 8.Cilt/ Sayı 7, (01 Ocak 1990), 65. <https://dergipark.org.tr/en/pub/eruidf/issue/5977/79445>

¹⁸⁴ İsrâ, 17/88.

¹⁸⁵ Yasin, 36/49.

dirileceksiniz’, kâfir olanlar mutlaka şöyle derler; “Bu söylediğin apaçık bir aldatma ve batıldan başka bir şey değil.”¹⁸⁶ Onlara açık açık âyetlerimiz okunduğu zaman, dediler ki: “Bu kimse, başka değil, surf sizin atalarınızın taptığı putlardan alıkoymak isteyen bir adamdır.” “Bu başka bir şey değil, surf uydurulmuş bir iftiradır.” söylediler. O kâfirlere Kur’ân gelince de: “Bu apaçık bir sihirdir” dediler.”¹⁸⁷ Şeklinde peygamberimizi sihirbaz ve büyücü olmakla suçlamışlardı. Elbette bu tür suçlamaların altında Kur’ân’ın onları aciz bırakması yatmaktaydı. Çünkü o zamanda edebiyat ve şiir toplumun nezdinde en revaçta olan hünerlerden sayılmaktaydı. İşte Kur’ân onların kılıcıyla bizatihi kendilerini aciz bırakmıştır.

Mekke müşriklerinin yaptıkları bu ithamlar başarısız olunca bu sefer savaşa hazırlandılar. Meşhur belagat ilminin imamlarından olan Cahız’ın dediği gibi onların kinleriyle, düşmanlıklarıyla ve inatlarıyla beraber; en kolay ve en selim olan kâlem ve yazı ile muarazayı terk ve en uzun, en müşkül, en tehlikeli ve şüpheli kılıç ve savaş ile mukabeleye mecburen başvurdular. Buradan kesin anlaşılıyor ki Kur’ân’ın benzerini getirmekten aciz kalmışlardır.¹⁸⁸

Aslında müşrikler kalemi yani birinci yolu seçseydiler bu onlar için daha zahmetsiz ve külfetsiz bir iş olurdu. Fakat onlar canları, malları, çocukları, eşleri pahasına dahi olsa savaş yolunu tercih ettiler. Demek ki gerçekten Kur’ân’ın bir benzerini getirmekten aciz kaldılar ki savaş yolunu tercih ettiler.

Edebi bakımdan Mekke toplumunun en yüksek bir seviyede bulunduğu böyle bir devirde Kur’ân, fesahatiyle, belagatiyle ve her türlü insanüstü vasıflarıyla sevene, sevmeyene kendisini kabul ettirmiştir. Devrinin en şa’şaalı ediplerine ve rakip kabul etmez hatiplerine diz çöktürmüştür. Onun gelmesiyle en büyük şairler, utandıklarından dolayı şiirlerini neşredemez olmuşlardır. Kur’ân’ın dili kendi dilleri olduğu halde, onların alışagelmiş nesir ve nazım formlarının tamamen dışında, kendisine mahsus bir üslup içerisinde, onları hayran bırakmış ve onun karşısında aczlerini itiraf etmek mecburiyetinde kalmışlardır.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Hud, 11/7.

¹⁸⁷ Sebe, 34/43.

¹⁸⁸ Said Nursi, *İşaratü'l -İ'caz*, Terc. Abdülmecid Nursi, (İstanbul, Bas.1, RNK Neşriyat, 2015), 195.

¹⁸⁹ İsmail Karaçam, *En Büyük Mucize Kur'an-ı Kerim'in İlmî ve Edebi Sırları*, (b.y., İmaj Yayınları, Aralık 2005), 576., Kâdî İyâd, Ebu'l-Fadl İyaz b. Mûsâ el Yahsubi (ö.544/1149), *Kitabüş 'ş-Şifa*, (Beyrut, y.y., 1996), 222.

Peygamber efendimiz, rîsâlet ve nübüvvetinin hak olduğuna delalet etmek, kendisine uymanın ve itaat etmenin de vacip olduğunu ispat etmek üzere Kur’ân ile tehdidi etmiştir. Rasulullah’ın pek çok mucizesi olmakla beraber, bunlar içerisinde Kur’ân’ın apayrı bir yeri vardır. Kur’ân onun en açık ve devamlı en büyük mucizesidir. Bu itibarla Peygamberimiz, lafzen ve mânen ilahi vahiy olan Kur’ân’ı, yalnız kendisinin değil, diğer peygamberlerin de mucizeleri içerisinde en büyük mucize kabul etmiştir.¹⁹⁰

“Hiçbir peygamber gönderilmemiştir ki, ona insanları imana getirilecek bir âyet (mucize) verilmemiş olsun. Bana verilen de Allah (c.c)’ın gönderdiği (Kur’ân) vahyidir. Onun için kıyamet günü ümmetimin sayıca diğer diğer peygamberlerin ümmetinden çok olmasını ümit ederim.”¹⁹¹

İkrime tarikiyle Hâkim ve Beyhaki’nin İbn-i Abbas’tan rivâyeti şöyledir: Bir gün, Velid bin Muğira peygamberimize geldi. Halinde Müslümanlığa yumuşamış gibi bir mana vardı. Sükûnetle peygamberin kendisine okuduğu Kur’ân’ı dinledi. Bu durum Ebu Cehil’in kulağına gitmiş, Velid’e gidip çatmış: “Ey amca, senin kavmin, sana mal toplayıvermek istiyorlar” demiş. Velid: “Sebep ne?” diye sormuş. Ebu Cehil: “Muhammed’e (s.a.v) meylediyormuşsun. Çok sayıda mal vererek seni bundan vazgeçirmek istiyorlar” diye karşılamış. Velid: “Kureyş benim, hepsinden daha zengin olduğumu bilmiyor mu?” demiş. Ebu Cehil de: “Öyleyse, Muhammed’e (s.a.v) git, onu inkâr ettiğine veya ondan nefret ettiğine dair bir laf söyle de bu laf Kureyş’e malum olsun. O zaman seni mazur görürler” demiş. Velid: “Se söyle bakâlim ne diyeyim? Şairdir desem, şiirin her çeşidini iyi bilirim. Muhammed’de (s.a.v) ise hiçbir şekilde şairlik yok. Bazı kâhinlerin cinlerden veya gaipten duyarak söylediklerini iddia ettikleri söze de benzemiyor! Yine yemin ederek söylüyorum ki, Muhammed’in (s.a.v) okuduğu şeyin bambaşka bir tatlılığı ve güzelliği var! O’nun üstü meyvelerle, altı salkımlarla tıklım tıklım! Bereket ve hayrı nihâyetsiz. O devamlı büyüyor ve yüceliyor. Hiçbir şey onun üzerine çıkamaz. O, altına aldığı her şeyi ezer yok eder.” Bu sözler karşısında iyice kızaran Ebu Cehil, amcası Velid’e hitaben: “Amca, amca! Sen Muhammed’e (s.a.v) gidip onun inkâr ettiğine dair bir söz söylemedikçe, mümkün değil ki Kureyş seni hoş görmez!” diye haykırmış. Velid bu durum karşısında bocalayıp, “biraz zaman tanı da düşüneyim” demiş. Artık o; hayli düşündü, sonra surat asıp kaşlarını çattı, Ebu

¹⁹⁰ İsmail Karaçam, *En Büyük Mucize Kur’an-ı Kerim’in İlmî ve Edebi Sırları*, 575.

¹⁹¹ İsmail Karaçam, *En Büyük Mucize Kur’an-ı Kerim’in İlmî ve Edebi Sırları*, 575.

Cehil'e baktı ve: "Bu, emek çekilip öğretilen, başkasından öğrenilen bir büyüden başkası değildir" dedi. Böylece Ebu Cehil'i ve Kureyş'i memnun etti.¹⁹²

Kureyşli müşriklerin Kur'ân'ın yüksek belağatına karşı olan çaresizlik örneğini verdikten sonra Kur'ân'ın birkaç mucizevi âyetlerine değinmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz. Fakat ona geçmeden Kur'ân'ın bazı i'caz yönlerini belirtmek gerekirse;

1-Gaibden, gelecekte haber vermesi

2- Âyetlerinde tenakuz (çatışma), tehalüf (zıtlık), hata bulunmaması

3- Nazım ve nesir arasında, ediplerce bilinenin dışında bir üslubu seçmesi

4- Okuryazar olmayan birinden sudur etmesi

5-İnsanoğlunun gücü üzerinde ilimleri ve hakikatleri kendi içerisinde barındırması¹⁹³ gibi özelliklere sahiptir.

"Ey toprak suyunu yut! Ey gök sen de tut!" denildi. *Su çekildi; hüküm yerini buldu, gemi Cudi'nin üzerine oturdu; "Zâlimlerin topunun canı cehennem!"* denildi.¹⁹⁴ Şu âyetin üslubuna bakarsak; Nasıl ki genel bir savaşta, bir kumandan, başarıdan sonra ateş eden askerlerine "Ateşinizi kesin!" ve saldırıya geçen başka bir ordusuna "Durun" der, emrini verir. O sırada silah sesleri susar ve saldırı durur. "Görev tamamlandı, istediğimizi elde ettik. Bayrağımız düşmanın kalelerinin en yüksek tepesine dikildi. Aşağıların aşağısına giden o hayâsız zorbarlar cezalarını aldılar!" der. Aynı bu şekilde de benzeri olmayan o kumandan, Nuh kavminin darmadağın olmaları için gökyüzüne ve yeryüzüne emir vermiş. Görevlerini yerine getirdikten sonra buyurarak: "Ey yeryüzü! Suyunu içine çek. Ey gökyüzü! Sende dur, görevin bitti. Sular çekilmeye başladı. Böylelikle dağın tepesinde Allah'ın (c.c) memuru olan ve iman edenleri içinde koruyan o gemi kurtuldu. Zorbalar yaptıklarının karşılığını buldular." İşte bu acaip emir verme şekline bak. "Yeryüzü ve semâvât komutanının emrini dinleyen iki memur gibi emir dinler, itaat ederler." İşte Kur'ân'ın bu üslubu gösteriyor ki, insanoğlunun itaatsizliğinden bütün bir varlık âlemi kızıyor. Gökyüzü ve yeryüzü insanoğlunun bu zulümlerinden dolayı gazaba geliyor. Ve bu anlatımdan anlaşılıyor ki: "Semâvât ve arzın iki muti memur gibi emrine baktıkları bir kumandana başkaldırış

¹⁹² Suyûtî, Celaleddin Ebu'l Fazl Abdurrahman bin Kemaleddin Ebu Bekr bin Muhammed, *Peygamberimizin Mucizeleri ve Büyük Özellikleri*, Çev. Ömer Temizel, (Ankara, Uysal Kitabevi, ts.), 1/198.

¹⁹³ Nursi, *İşaratü'l -İ'caz*, s.193.

¹⁹⁴ Hud, 11/44.

yapılmaz ve yapılmamalı...” İşte bu şekilde kocaman bir olayı bir cümle içerisinde beyan ediyor.¹⁹⁵

Bazen müşrikler ya da bedeviler âyeti duyduklarında secdeye kapanmışlar. Örneğin bir zaman bir bedevi “*sana emredileni açıktan açığa bildir*”¹⁹⁶ âyetini işitince secdeye kapanır. Ona dediler: “Müslüman mı oldun?” “Yok” dedi, “Ben şu kelamın belağatına secde ediyorum.”¹⁹⁷

Said Nursi’nin Kur’an’ın i’caz yönüyle ilgili verdiği bir örneğe bakmak gerekirse;

وَلَيْنُ مَسْتَهُمْ نَفْحَةً مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ¹⁹⁸

“Bu cümlede, azabı dehşetli göstermek için en azının şiddetle tesirini göstermekle göstermek ister. Demek, taklili (azlığı) ifade edecek cümlenin bütün kelimeleri de bu taklile bakıp ona kuvvet verecek. İşte:

وَلَيْنُ lafzı, teşkiktir. Şek, killete bakar.

مَسْتَهُمْ lafzı, azıcık dokunmaktır. Yine killeti ifade eder.

نَفْحَةً lafzı maddesi, bir kokucuk olup killeti ifade ettiği gibi sığası bire delâlet eder. Masdar-ı merre tabir-i sarfiyesinde biricik demektir, killeti ifade eder.

نَفْحَةً deki tenvin-i tenkirî, taklili içindir ki o kadar küçük ki bilinmiyor demektir.

مِنْ lafzı, teb'iz içindir, bir parça demektir. Killeti ifade eder.

عَذَابِ lafzı; nekal, ikaba nisbeten hafif bir nevi cezadır ki killete işaret eder.

رَبِّكَ lafzı; Kahhar, Cebbar, Müntakim'e bedel yine şefkati ihsas etmekle killeti işaret ediyor.

İşte bu kadar killetteki bir parça azap böyle tesirli ise ikab-ı İlahî ne kadar dehşetli olur kıyas edebilirsiniz diye ifade eder. İşte şu cümlede küçük heyetler nasıl

¹⁹⁵ Said Nursi, *Sözler*, 366.

¹⁹⁶ Hicr, 15/94.

¹⁹⁷ Nursi, *Sözler*, 378.

¹⁹⁸ Enbiya, 21/46.

birbirine bakıp yardım eder. Maksad-ı küllîyi, her biri kendi lîsânıyla takviye eder. Şu mîsâl bir derece lafız ve maksada bakar.”¹⁹⁹

İnandığımız yüce dinimiz İslâm bizlere yapmamamız gereken pek çok davranışı yasaklamış ve haram kılmıştır. Bu davranışlardan birisi de “gıybet” tir. Kur’ân-ı Kerîm bu fiilin ne derece çirkin olduğunu îcazkârane bir şekilde şöyle tarif ediyor;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ²⁰⁰

“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının; çünkü zannın bir kısmı günahdır. (Müslümanların ayıb ve kusurlarını) araştırmayın; bir kısmınız bir kısmınızı (arkasında hoşlanmayacağı sözle) çekiştirmesin. Hiç sizden biriniz ölü kardeşinizin etini yemek ister mi? Bundan tiksindiniz (değil mi)? O halde (gıybet etmekle) allah’dan korkun. Muhakkak ki Allah Tevvab’dır (tevbeleri kabul edendir, Rahim’dir çok merhametlidir.”²⁰¹ Bu âyet bir Müslümanın kendi kardeşini kötülemeyi altı noktada çirkin görüyor. Yani gıybetin yapılmasını çirkin görüyor. Nitekim arapça ilmini bilenlerce nalumdur ki, âyetin başındaki hemze soru sormak(acaba) anlamındadır. Bu soru edatı sanki bütün cümlenin içine su gibi sızar. İlk hemze ile soru ve cevabın ana fonkiyonu olan akla derki; bu kadar çirkin bir davranışı yapmaya aklınız nasıl müsaade eder.²⁰²

يُحِبُّ Kelimesiyle sevgi, muhabbet ve nefret yeri olan kalbiniz dejenere mi olmuş ki en nefret edilen bir fiili sever.²⁰³

أَحَدُكُمْ Bu lafız ile diyor ki; insanların birarada olmasıyla hayat bulan toplumsal hayatınıza ve anlayışınıza ne olmuş ki, paylaştığınız sosyal hayatınızı zehirleyen bu davranışı kabul eder.²⁰⁴

أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ Kelimesiyle der ki, acaba sizin insanlığınıza ne oldu da canavar bir hayvan gibi kardeşinizin etini dişinizle paramparça ediyorsunuz?²⁰⁵

¹⁹⁹ Nursi, *Sözler*, 370.

²⁰⁰ Hucurât, 49/12.

²⁰¹ Hucurât, 49/12.

²⁰² Nursi, *Sözler*, 381.

²⁰³ Nursi, *Sözler*, 381.

²⁰⁴ Nursi, *Sözler*, 381.

²⁰⁵ Nursi, *Sözler*, 381.

أَجِبْهُ Bu kelimeyle şöyle diyor; kendinizden olan birine hiç acımanız yok mu? Ve akrabalık bağınız yok mu ki, dininiz, peygamberiniz, kıbleniz ve Allah'ınızın bir olduğu bir kardeşinizin manevi şahsiyetini bilainsaf bir şekilde ısıyorsunuz. Hiç mi aklınız çalışmıyor ki, kendi uzvunuzu kendi dişinizle dişliyorsunuz.²⁰⁶

مَيْنًا Bu lafız ile diyor ki, siz vicdan sahibi değil misiniz? Yaradılışımızın bünyesi bozulmuş mu ki, kendisine hürmet edilmesi gereken kardeşinize karşı en çirkin bir iş yapıyorsunuz. Bu noktalardan anlaşılıyor ki gıybet ve kötümsemek akli, kalbi, insani, vicdani ve fitraten en çirkin bir davranış olarak görülmüştür.²⁰⁷

Kur'ân'ın içeriğine bakıldığında yüzlerce i'cazı gösteren âyetleri bulabiliriz. Rumların savaşta galip gelmesi, Mekke fethinin müjdelenmesi, Ebu Leheb'in iman etmeden öleceği, insanın yaratılışındaki merhaleler ve biyolojik faaliyetler, kısacası kevnî âyetler bunların hepsinde mucize bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim başlı başına müstakil bir tıp, biyoloji, tarih, kimya, psikoloji vs. kitabı olmadığı kanaatindeyiz. Ancak toplumun hangi kesiminden olursa olsun Kur'ân'a muhatap olduğunda Kur'ân onu nasipsiz bırakmamıştır. Çünkü Kur'ân, Allah'ın (c.c) varlığını anlatmak için bu tür ilimleri birer araç olarak kullanmaktadır.

1.7.6.2. İnşikâk-ı Kamer Mucizesi

Ayın yarılması hadisesi hem Kur'ân'da bahsedilmekte hem de hadis-i şeriflerde genişçe anlatılmaktadır. Ayın yarılması ile ilgili olarak âyetlerde şöyle buyrulmaktadır: “*Kıyâmet yaklaştı ve kamer (ay) yarıldı. Onlar bir mucize görürlerse hemen yüz çevirirler ve: Eskiden beri devam edegelen bir büyüdür, derler. (Peygamberi) tekzib eylediler. Hevâ (ve heves) lerine uydular. Hâlbuki (hayr-u şer) her iş bir gayeye bağlıdır*”²⁰⁸

Ayın yarılması hadisesi hadis-i şeriflerde geniş olarak zikredilmiştir. Buharî bu konuyu, “Müşriklerin Peygamber'den (s.a.v) kendilerine bir mucize göstermelerini istemeleri ve Peygamberin de onlara ayın yarılmasını göstermesi” şeklinde bir başlık altında incelemiştir. Konu, hadis-i şeriflerde şu şekillerde zikredilmektedir:

²⁰⁶ Nursi, *Sözler*, 381.

²⁰⁷ Nursi, *Sözler*, 381.

²⁰⁸ Kamer, 54/1-3.

İbn Mesûd: “Ay Peygamber (s.a.v) döneminde iki parçaya ayrıldı. Hz. Peygamber de: “Şahit olunuz.” dedi.²⁰⁹

Yine büyük sahabelerden biri olan İkrime'den şöyle bir rivâyet nakledilmektedir; “Ay Hz. Muhammed döneminde tutuldu. Bu olayı gören müşrikler şöyle dediler: “Aya sihir temas etti.”, Hz. Muhammed ise Kamer suresinin ilk âyetlerini okuyordu.²¹⁰

Elbette Ay'ın ikiye bölünmesiyle ilgili pekçok rivâyet vardır. Fakat dikkatimizi çeken bir rivâyet var ki o da müşrik olan Mut'im b. Adiy'den rivâyetin gelmesidir. Müslüman olan oğlu Cübeyr b. Mut'im babasından şöyle bir rivâyette bulunur; “Kıyamet saati yaklaştı ve Ay yarıldı.” Âyeti için “Biz Mekke'deyken vuku buldu” demiştir.²¹¹

Mevdûdî bizlere şu bilgiyi vermektedir: “Ayın ikiye bölünmesiyle ilgili eldeki bütün hadislerin toplanmasından çıkarılan özet şudur. Medine'ye Hicrete beş sene kala, Kameri ayın 14. Gününde bir akşam vaktiydi ve tam o zamanda yeni doğan Ay birdenbire ikiye bölündü. Bir parçası karşıdaki tepenin bir tarafına, ikinci parçası da öteki tarafına gitti. Bu bir saniyelik hadise idi. Sonra ayın iki parçası birleşiverdi. Hz. Peygamber o sırada Mina 'da bulunuyordu. Orada bulunanlara hitap ederek: “Bakın ve şahit olun” dedi. Kâfirler, Hz. Muhammed'in (s.a.v) kendilerini büyülediğini öne sürdüler, bu sebepten gözlerinin iyi görmediğini söylediler. Orada bulunan diğer kimseler: “Muhammed (s.a.v) bizi büyüleyebilir, ama burada bulunmayanları değil. Biraz bekleyin, bu tarafa gelmekte olanlara soralım. Acaba onlar bu hadiseyi görmüşler midir?” dediler. Dışardan gelenler bu olaya tanık olduklarını söylediler.²¹²

Ay'ın yarılma mucizesi konusunda, modern bilim çalışmalarında Ay'ın çevresinde dönen ve sputnik ismi konulan uydular vasıtasıyla elde edilmiş ve gezegenimizden çekilebilen resimlere göre aralıkları daha çok yakına getiren ve ortaya

²⁰⁹ İbrâhim Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, (b.y., Akçağ Yayınları, ts.), 15/467; Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh* (b.y., Dâru Tavki'n-Necât., ts.), “Menâkıb” 27, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh* (Beyrut, Dâru'l Kutubi'l-İlmiyye-Dâru'l-Hadîs, 1991), “Sifâtu'l-münâfikin” 43; Ebu îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre, *es-Sünen*, (Riyad, Mektebetü'l-Marif, ts.), “tefsir” 54.

²¹⁰ Abdürrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, (Beyrut, y.y., 1983), 3/104.

²¹¹ Ebu'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî, *Tefsîru Mücâhid*, thk. Muhammed Abdüsselam Ebu'n-Nil, (Kahire, y.y., 1989), 633.

²¹² Abdullâh Feyzi Kocaer, *Sahih-i Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih* (İstanbul, İmaj Yayınları, 2004), 2/526-527; Süleyman b. Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türki (Kahire, y.y., 1999), 1/224.

çıkaran Ayın şekli ile alakalı alınmış resimlerde, Ay'ın tam orta yuvarlağında üstten yere doğru uzanan bir "yarık" görülmektedir. Bu yarık, tahminen 1,5 km genişliktedir. Amerikan bilim adamları bu yarığı "Radley Rille" şeklinde isimlendirmişlerdir. Bu yarık hakkında Apollo-15 (ay yüzeyine iniş programı) ile yapılan araştırmalar, anlaşıldığına göre, insanlara ya da bilim dünyasına açıklanmayacaktır; çünkü 29 Temmuz 1971 'de çıkarılan ve gündelik olan "The Guardian" isimli İngiltere'nin ünlü gazetesinde çıkarılan manşette büyük bir panik meydana getirmişti. Orada yayımlanan bir köşe yazısında, İslam âleminin henüz daha yeni bu fotoğrafları delil göstermek suretiyle, Hz. Muhammed'e (s.a.v) dayandırılan "Ayın Yarılması" mucizesinin hakikatine dair ispatlama heyecanına girdikleri belirtilmektedir. Acaba bir zaman gelecek İslam uzay bilimcileri, bu çatlağın ne olduğu ve nasıl gerçekleştiği konusunda bilimsel araştırmalar başlatmak ve konuyu aydınlatmak adına bu çatlağın "Ayın yarılması" mucizesinin üzerinde meydana gelen bu çizimin bir bölümünü oluşturduğunu beyan edebilecekler mi?²¹³

Peygamberimiz Mekke'de iken oranın halkı kendisinden mucize istediler, bunun üzerine Ayın yarılması mucizesi gösterildi. Fakat inkârcılar; bu kesinlikle bir sihir olayıdır dediler.²¹⁴ Peygamberin en parlak mucizatından olan inşikakı kamer mucizesi meydana geldi. Sahabe, tabiin ve onlardan sonra gelenlerden de genel bir kabul görerek tefsircilerin çoğu bu mucizeyi rivâyet etme noktasında hemfikirdirler. Bu mucize bilinme açısından meşhur olmakla birlikte, bu mucizeyle alakalı olarak sahabeden gelen rivâyetler pek çoktur.²¹⁵

1998 yılında Pakistan'da siyer dünya birincilik ödülü kazanan Salih Suruç İbni Hişam (ö. 218/833)'dan verdiği bir rivayetle meseleye şöyle değiniyor: "Efendimiz, önce ellerini açıp Yüce Allah'a dua etti. Kim bilir belki de o an, "Allah'ım! Ben, senin kulun ve Resulünüm. Ay da senin memurun. Beni bu kâfirlere karşı mahcup etme! Yanımda buluna müminleri de sevindir! Emir ver de Ay ikiye bölünerek Peygamberliğime şahitlik etsin!" diye yalvarmıştı. Duasının ardından, önce düşmanlarının yüzüne baktı. Hepsi sus pus olmuştu. Ardından Müslümanlara baktı gülümseyerek. Onlarında yüzünde gülücükler belirdi. Sonra, Ay'a parmağıyla işaret etti.

²¹³ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* (Ankara, İmaj Yayınları, 2003), 1/148.

²¹⁴ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4617.

²¹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4621.

Ay birden ortadan ikiye ayrıldı ve inkârcıların istediği gibi, iki parça halinde görüldü kısa bir süre. Sonra yeniden Hira Dağının tepesinde dolunay şeklini aldı.”²¹⁶

Kuşkusuz Kur’ân bu olayı ve bunun mümkün olduğunu isbat eden en kuvvetli delildir. Bu âyetin manasının şöyle olduğunu söyleyenler de vardır: “Ay kıyamet günü yarılacaktır”. Bu, sahih olamayan batıl ve isbat edilmeyen şaz bir görüştür. Çünkü tefsirciler bunun aksine icma etmişlerdir. Bir de yüce Allah bu olayı, geçmiş zaman kipiyle anlatmış ve “Ay yarıldı” buyurmuştur. Geçmiş zaman kipinin, gelecek zaman için yorulması uzak bir şeydir.²¹⁷ Tarih boyunca bütün müfessirlerimizin %99’u, bu âyetin böyle anlaşıldığını ifade ediyorlar (Ay’ın yarıldığı bilgisinin).²¹⁸

Allah Teâlâ: “*Kıyamet yaklaştı, Kamer yarıldı*”²¹⁹ buyuruyor ki sahih isnatlarla ve mütevatir hadislerde sabit olduğu üzere bu, Allah (c.c) Resul’ünün zamanında yaşanmıştır. Sihat derecesi kuvvetli olan bir hadiste İbn Mesut’da isnad edilerek gelen rivâyette; kendisi, şu ifadeleri kullanmıştır: (Kıyamet alametlerinden) beşi geride kalmıştır: Rumların İranlılar üzerindeki muzafferiyeti, sis (gaz bulutu), müşriklerin azaba uğratılmaları (Özellikle Bedir savaşında), güçlü bir şekilde yakalanıp hezimete uğramaları yakalanıp ve ayın ikiye parçaya bölünmesi. Ayın ikiye bölünmesinin Hz. Muhammed (s.a.v) döneminde meydana geldiği mevzusu hemen hemen bütün İslam uleması tafafından tasdik edilmiş bir konudur.²²⁰

Kıyametle ilgili durumlardan bahsedilirken mazi sigasının kullanıldığı doğrudur. Fakat burada kullanılan mazi sigası, bu olayın gerçekten de vuku bulduğunu anlayabiliriz. Aslında geçmişin mecaz anlamıyla gelecek anlamına geldiği ve bu olayın kesinlikle yaşanacağı noktasında uyarı verildiği, geleceğin geçmiş manasında gibi ifade edildiği yerler Kur’ân’da oldukça fazladır. Fakat burada böyle bir yoruma gidilmesi aslında manasızdır. Şöyle ki ilk âyetin önündeki âyet bu gereksiz yorumu boşa çıkarıyor.²²¹ Bu konuda bizde aynı düşünmekteyiz. “*Hala bir mucize görseler, yüz çevirip şöyle derler: “Bu devam edegelen kuvvetli bir sihirdir.”*”²²²

²¹⁶ Salih Suruç, *Allah (c. c)’in Elçisi Hz. Muhammed’in (s.a.v) Hayatı*, (İstanbul, Timaş Yayınları, 1.Baskı, 2006), 307.

²¹⁷ Sabûnî, Ebu Muhammed Nuruddin Ahmed bin Mahmud bin Ebi Bekr (ö.580/1184), *Safvetü’l - Tefasir*, çev. Sadreddin Gümüş- Nedim Yılmaz (İstanbul, İz Yayınları, 2003), 6/222.

²¹⁸ Mahmut Toptaş, *Kur’an’ı Kerim Şifa Tefsiri*, (İstanbul, Cantaş Yayınları, 1998), 7/275.

²¹⁹ Kamer, 54/1.

²²⁰ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an’ı Kerim Tefsiri*, 14/7581.

²²¹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an’ı Kerim Tefsiri*, 14/7587.

²²² Kamer, 52/2.

Kamer gibi parlak olan bu mucizeye şöyle bir itiraz gelebilir; “eğer ayın yarılması vuku bulmuş olsaydı bütün herkesçe bilinmesi gerekmez miydi? Ve bütün insanlık tarihinin bu olayı nakletmesi gerekirdi” şeklinde ifade edilebilir.

Buna cevap olarak;

- 1.Bu mucize nübüvvet davasını inkâr eden bir cemaate gösterildi,
- 2.Gecede, uyku anında ve anlık olarak gösteridi,
- 3.Sis ve bulutlar gibi görmeyi engelleyen arızaların oluşu,
- 4.O zamanda teknoloji ve astronomi bilimi gelişmediğinden vakanın oluşunu tespitinin müşkil oluşu
- 5.Eğer o olay uzun müddet sabit kalsaydı, bu sefer akla kapı açılmazdı, belki inanç noktasında ihtiyar elden alınmış olacaktı
- 6.Dünyanın yarısı karanlıkta iken yarısının gündüzü yaşaması elbette gündüz olan coğrafyanın görmesi çok zor olması²²³ gibi sebepler herkesin görmesine mâni olmuştur.

Ayın yarılması ile ilgili bir araya getirilen malumatlar neticesinde böyle bir mucizenin meydana geldiğine ve Hz. Muhammed’in (s.a.v) şahsiyeti maneviyesine ve Yüce Allah’ın nihâyetsiz kudretine istinaden böyle bir hadisenin gerçekleştiğine dair kanaatimiz olumlu yöndedir.

1.7.6.3. İsrâ ve Mi’râc Mucizesi

Gece yürüyüş²²⁴ geçmek, gitmek, geceleyin yürümek anlamındaki “s-r-y” kökünden gelen İsrâ kelimesi, sözlükte gece yürütmek anlamına gelir.²²⁵ İstılahda ise “Allah (c.c) Teâlâ’nın, kulu Muhammed’i (s.a.v) gecenin bir bölümünde Mescid-i Harâm’dan, etrafı mübarek kılınan Mescid-i Aksâ’ya kadar götürmesini” ifade eder.²²⁶ Bu konu Kur’ân’da şu ifadelerle yer almaktadır:

²²³ Said Nursi, *Sözler*, 570-5573.

²²⁴ El-Bûti, M. Said Ramazan, *Fıkhu’s-siyre*, trc. Ali Nar, Orhan Aktepe, (İstanbul, İslam Edebiyat Yayınları, 2003),161.

²²⁵ DİB, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara, Kalkan Yayınları, 2005), 327.

²²⁶ Yavuz Salih Sabri, “Mi’rac”, *Türkiye diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (Erişim 15 Kasım 2022).

“Bir gece kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah (c.c) noksan sıfatlardan münezzehtir; O gerçekten işitendir, görendir.”²²⁷

Mirâc ise “urûc” kökünden gelir ve “yukarı çıkmak, yükselmek” gibi anlamlar içerir. Bu kelimenin ism-i aleti olan mi’râc kelimesi “yükseğe çıkış aracı”²²⁸ “yükselme aleti, merdiven” anlamına gelir.²²⁹ İstilahî olarak Mi’rac, yine İsrâ gecesinde Peygamberin Mescid-i Harâm’dan Hz. Cebrâil beraberliğinde göklere hatta Sidretü’l-Münteha’ya kadarki mucizevi yükselişi ve yolculuğu için kullanılır.²³⁰

Muhammed Hamidullah (1908-2002) Mi’racı şöyle tarif etmiştir: “Hz. Muhammed’in (s.a.v) içerisinde bulunduğu o sıkı ve zor şartlar hengamında Allah (c.c) yeryüzünde kendisini vazifelendirdiği muhterem peygamberini müşerref kılmak adına onu yanına davet etmiş, göklere çıkartmış, makamına kabul ederek fiili olarak karşılıklı bir konuşmanın ardından Allah’ın (c.c) peygamberi Muhammed (s.a.v) tekrar görevine dönmüş ve Medine’de hayata veda etmeden 15 yıl kadar hayatta kalmış.”²³¹

Olay, Mescid-i Harâm’dan, Mescid-i Aksâ’ya gidiş ve oradan da yükseklerle çıkış şeklinde yorumlandığından kaynaklarda daha çok İsrâ ve Mi’rac şeklinde geçerse de Türkçe’de Mi’râc kelimesiyle her ikisi de kastedilmektedir.²³²

Mi’rac mucizesin meydana gelişi ve oluşum süreci, anlaşılması gerçekten güç bir hadisedir. Çünkü esrarengiz ve azametli olan Mi’rac mucizesi insan idrakinin üstünde bir olaydır. Bu esnada zaman ve mekân kayıtları ortan kalkmakta, yer ve gökyüzü adeta bir araya gelmektedir. Maddiyat âlemine ait kanunlar altüst olmakta, her şeye kadir olan Allah (c.c) kâinata hükmüyle tasarruf etmektedir. Bununla birlikte Mi’rac mucizesi hakkında bazı tartışmalar ve sorular meydana gelmiştir;

- a. Bu mucize ne zaman meydana geldi?
- b. Bu olayda Peygamberimiz ruhen mi yoksa bedenen mi Mi’rac’a çıktı?
- c. Uykuda mı yoksa uyanıkken mi mucize gerçekleşti?
- d. Mi’rac mucizesi aklen mümkün müdür?

²²⁷ İsrâ, 17/1.

²²⁸ Mustafa Asım Köksal, *İslam Tarihi*, (İzmir, Işık Yayınları, Bas.2, 2008), 539.

²²⁹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 14/381-383.

²³⁰ Muhsin Demirel, *İsrâ, Mi’rac ve Namaz*, (İstanbul, Rağbet Yayınları, 2007), 11.

²³¹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 128.

²³² Yavuz, Salih Sabri, “Mi’rac”, (Erişim 15 Kasım 2022).

Kadî İyâz (ö.544/1149), bu olayın hicretten bir sene önce hatta daha erken olduğunu beyan eder.²³³ Ebu İshâk İbrâhim b. İshâk b. el-Harbî'nin, bu olayın “hicretten bir sene evvel rebûlevvel ayının yirmi yedinci gecesinde” olduğunu söylediği de bildirilmektedir.²³⁴ Ömer Nasuhi'nin (1883-1971) görüşü ise hicretten sekiz ay önce vuku bulduğudur.²³⁵ Bir görüş ise ilk Akabe Biatı peygamberliğin on birinci yılında vuku bulduğu, İsrâ ve Mi'râc'ın ise ilk Akabe Biatı'na yakın veya iki biat arasında vuku bulunduğu yönündedir.²³⁶ İbn Şihab ez-Zührî'nin (ö. 124/742): “Namaz peygamberlikten beş sene sonra Mekke'de farz kılındı” dediği aktarılmıştır. Yine Zührî'nin dediğine göre ise Rebiyülevvel ayında olay meydana gelmiştir.²³⁷ Günümüzde ise Mi'rac kandili Recep ayının yirmi yedinci gecesi olarak bilinmektedir.

Elimizde bulunan rivâyetler ışığında Mi'rac'ın gerçekleştiği zamanla ilgili farklı fikirlerin ortaya atıldığı görülmektedir. Bunun aslında pek çok sebebi sayılabilir. Mi'rac'ın gerçekleştiği zamanda Müslüman sayılarının az oluşu, ya da sahabelerin olayın zamanından ziyade içeriğinin kendileri için önemli olduğunu düşünmeleri gibi sebepler olabilir. Bu açıdan Mi'racın ne zaman vuku bulduğunu kesin olarak tespit etmemekle birlikte, hicretten bir yıl kadar önce meydana geldiğini rivâyetlerden anlayabiliriz.

Peki, bu olay ruhen mi yoksa bedenen mi meydana geldi? Bununla alakalı rivâyetlere bakıldığı zaman karşımıza şu değerlendirmeler çıkar;

Mi'racın ruhen vukuuna kail olanlar azınlıktadır. Bunların başında Hz. Aişe gelmektedir. Bu hususta o şöyle der: “Resul-i Ekrem'in cismi yerinden kalkmadı, fakat ruhu ile semaya, yüceliklere çıktı.”²³⁸ Bu rivâyette bulunan Hz. Aişe o zaman daha küçük yaşta idi. Hz. Peygamber hicretten sonra kendisiyle evlenmiştir. Bu doğrultuda rivâyet edilen hadisin ne kadar sıhhatli olduğu da tartışma konusu olmuştur.

Mukatil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) aktardığı bir rivâyete göre Hz. Muhammed (s.a.v); ben, yatağıma uzanmış olduğum halde hâla yatmamış iken Cebrâil yanıma gelip elimden tuttu ve beni dışarıya götürdü der. Dört büyük meleklerden olan

²³³ Kadî İyâz, *Kitâbü'ş-Şifâ bi Tarifi Hukûku'l Mustafa*, 142.

²³⁴ Ömer Rıza Doğrul, *Asr-ı Saadet*, (b.y., İstanbul, 1981), 2/ 423.

²³⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, (İstanbul, y.y., 1970), 4/1846.

²³⁶ el-Mübârekfûrî, Safiyurrahman, *Peygamberimiz Hayat ve Daveti*, Çev. Halil İbrâhim Kutlay(İstanbul y.y.,1999), 158.

²³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (Beyrut, Mektebetü'l-Meârif, 1966), 3/109.

²³⁸ Ali Himmət Berki, Osman Keskiöğlü, *Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed (s.a.v) ve Hayatı*, (Ankara, DİB Yayınları, Bas.24, 2006), 150.

Mikail'in (a.s) de orada bulunduğunu söyler. Daha sonra bu meleklerin kendileriyle getirdikleri bineği eşekten daha büyük olduğu, katırdan hafif küçük görüldüğünü, yüzünün insanın yüzüne benzediğini, gâyet süratli, iki kanadının mevcut olduğu, inek kuyruğu gibi bir kuyruğunun olduğunu, attığı adımları ise bir insanın görebileceği en son yere kadar uzadığı şeklinde tarif etmektedir. Hatta Hz. Süleyman'ın (a.s) da bu bineği kullandığını ve böylelikle uzunca bir aylık bir uzun mesafeyi sadece sabah vaktinde ulaşırdı. Cebrâil ve Mikâil'in kendisini (Hz. Muhammd)'i o vasıtaya bindirdiklerini böylece az bir vakitte Filistin'e ulaştırıldığını söyler. Daha sonra kendisine peygamberlerin tanıtıldığını ve onlara namaz kıldırıldığını ifade etmiştir.²³⁹

Yukarıda belirttiğimiz Mukâtil'in ifadesine göre Hz. Muhammed (s.a.v) ruh ve ceset bir arada olarak Mi'rac'a yükseldiği anlaşılmaktadır. Çünkü belirtilen ifadede binekten bahsedilmekte ve ruhun bineğe ihtiyacı olmadığı da su götürmez bir gerçektir.

Mi'rac yolculuğunun ilk durağı olan ve bu mucizesiyle ilgili önemli bir terim olarak kabul edilen Beytu'l-makdis'in şu şekilde tarif edildiği rivâyet edilir. Bize Ubeydullah şöyle anlattı dedi ki: Babam da bu konuda bana şöyle anlattı o da el-Huzeyl'den rivâyetle almış, o da Mukatil'den aldığı rivâyete göre: Allah'ın (c.c) peygamberi (s.a) şöyle buyurdu: "üç yere gitmek için yolculuk hazırlığı yapılır (gitmek için): Birincisi Mescid-i Harâm, yani içinde bulunduğumuz bu mescidimiz ve ikincisi Mescid-i Harâm'da bulunan Mukaddes Ev mescididir. Ve şöyle devam etti" Şüphesiz dünya zemininde ibadethane olarak tahsis edilen ilk yer, Beytu'l-Makdis'teki büyük taşın olduğu mekândır. Orası gökyüzüne 18.000 mil daha yakın mesafede bulunmaktadır. Beytu'l-Makdis'te bulunan kocaman taş, Allah'ın (c.c) kitabında söz ettiği taş ile yapışıktır. Çok ilginçtir ki Allah (c.c) Beytu'l-Makdis'te yaşayan insanlara zenginlik elde edemezse bile onların rızkını güvence altına almış ki: Her kim karşılığını umarak Beytu'l-Makdis'te ölünceye kadar yaşamaya devam ederse ve burada son nefesini verirse, sanki gökyüzünde son nefesini vermiş gibi olur. Hatta bununla kalmayıp Beytu'l-Makdis'in çevresindeki mekânlardan birinde de hayatını yitiren biri, Bey tu'l-Makdis'te ölmüş gibi bir ecre nail olur. Yeryüzünde azalan yerler, Beytu'l-Makdis'in civarındaki topraklara katılır. Bilinen her tatlı su Beytu'l-Makdis'in dibindeki taştan çıkmaktadır. Allah'ın (c.c) bol nimetlerle donattığı ilk yer, Beytu'l-Makdis'in var olduğu yeryüzü topraklarıdır. Tüm kusurlardan münezze olan Rabbimiz, Beytu'l-

²³⁹ Mukatil bin Süleyman, *et-Tefsîrû'l-kebîr*, Terc. M.Beşir Eryarsoy, (İstanbul, İşaret Yayınları, Bas.1, 2006), 2/432.

Makdis'i, kıyametin koparılacağı zaman beklenilecek yer olarak belirlemiş, bu şekilde bütün dünya zemini arasında Beytu'l-Makdis'in konumunu mümtaz takdir etmiştir.²⁴⁰

Ebû Hüreyre hazretlerinden rivâyet edildiğine göre: “Nebi (a.s) dedilerki ki: “Mi’rac yolculuğuna çıkarılmadan önce bana içinde içecek olan iki şişe getirildi, bir şişede şarap vardı, ikincisinde ise içine süt konulmuştu. İkisi bana sunulunca ben içinde süt bulunan şişeyi seçtim. Cebrâil şöyle dedi: “Seni yaratılış kanunlarına uygun olarak yetiştiren Allah’a (c.c) hamdü senalar olsun. Çünkü şarabı arzulayıp seçseydin, senden sonra gelen ümmetin yoldan çıkacaktı.”²⁴¹ İbrâhim Canan (1940-2009) bu olayın hicretten üç yıl önce vuku bulduğunu belirtmiş, Hz. Muhammed (s.a.v) ruh meacesed yani ruh artı bedeniyle Allah’ın (c.c) yakınlığını elde etmiştir. Bu olayın ne zaman vuku bulduğu noktasında farklı fikirler sunulmuştur. Bu Mi’rac olayının hicretten bir sene evvel yaşandığını da söyleyenler olmuştur.²⁴²

İmam Taberî’de bu konuda fikrini şu şekilde beyan ediyor: “Peygamberimizin beden mi yoksa ruhen mi uruc ettiği noktasında ihtilaf bulunmaktadır. Allah (c.c) Hz. Muhammed’i (s.a.v) Mekke’den Kuddüs’e geceleyin yürüttü. Orada Enbiyalara namaz kıldırıldı. Eğer sadece ruhuyla gitseydi bu onun peygamberliğine ve rîsâletine delil olamazdı. Ve bunu müşrikler o zamanda inkâr edeceklerdi. O’nun sıdkiyetini yalanlayacaklardı.”²⁴³

Elmalılı da Burak’ı tarif ederken şu hadisten faydalanmıştır; “Merkebden büyük katırdan küçük hacimde bir dabbe ki ayağını gözünün müntehasına basar”²⁴⁴ şeklinde ifade etmiştir. Burada Elmalı’nın da Mi’racın cesedle vuku bulduğu şeklinde bir kanaate vardığını söyleyebiliriz. Hatta Molla Cami’nin ruhu maalcesed fikrini taşıyan şu dizeleri aktarır: “Bir vakit ki Refref Hz. Muhmmmed’in o şerefli vücuduyla şereflendi. Refref yeryüzünde hızını alarak yükseldi, öyle ki gökyüzünün ta zirvesinde onun ruhu cesedini hırka çıkarırcasına çıkarıp geride bıraktı.”²⁴⁵ “Başka dikkate değer ayrı bir nokta Hz. Muhammed’in (s.a.v), toplum tarafından ısrarla, istenmesine rağmen bu olayı peygamberliğini doğrulama yolunda kullanmasıdır. Hâlbuki onlara karşı en

²⁴⁰ Mukatil bin Süleyman, *et-Tefsîrû 'l-kebir*, 2/429-430.

²⁴¹ Buhârî, “Eşribe”, 11; Müslim, “İman”, 259, 264; Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü 'l-Kübra* (b.y.: Beyrut, 1991) “Eşribe” 41.

²⁴² Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, 15/348-351.

²⁴³ Taberî, Ebu Cafer Muhammed bin Cerir bin Yezid, *Taberî Tefsiri*, (Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, Bas.1, 1994), 5/6.

²⁴⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3150; Gazâlî, Muhammed (505/1111), *Fıkhü's-Sîre*, trc. Resul Tosun, (İstanbul, Bilimevi Basın, 2005), 133.

²⁴⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3151.

azından İsrâ olayının doğruluğu kesin delillerle ortaya konmuştu. Peygamberin böyle yapmasının nedeni bu davanın mucizelere dayanmamasıydı. Sadece davanın kendi karakterine ve sağlam fitrattan destek alan, düzeltilip sağlamlaştırıldığı duyu organları ile de uyum sağlayan kendi metoduna dayanmasıydı. Peygamberin- salât ve selam üzerine olsun- bu olayı açıklaması peygamberliği konusunda bir ölçüde ona dayanmak istemesinden kaynaklanmıyordu. Açıklamasının nedeni kesin bildiği ve inandığı bir gerçeği sırf bir gerçek olduğundan dolayı açıklama ihtiyacı duymasıydı.”²⁴⁶ Seyyid Kutub da olayı gerçeklik ve duyu organlarının istifadesine bağlayarak mucizenin cesedle birlikte yaşandığı görüşünü vurguladığı anlaşılmaktadır.

Âlimler Hz. Muhammed’in (s.a.v) Mekke’den Mescid-i Harâm’a yolculuğunun hem ruhuyla hem de bedeniyle oluşunu iki noktaya isnad ediyorlar: Biri Kur’ân diğeri hadislerdir. Âlimlerin ifadesiyle, âyeti kerimede Hz. Muhammed’ten (s.a.v) bahsederken “kul” tabiriyle ifade edilmiştir. İnsan dediğimiz varlık ise, bedenden ve ruhtan müteşekkil bir varlıktır. Buna göre İsrâ hadisesi, beden artı ruhun bir arada olarak Hz. Muhammed’in (s.a.v) yaşadığı bir olay olması gerekmektedir.²⁴⁷ Kur’ân-ı Kerim’de “kul” lafzı genel itibariyle insan manasında kullanılmıştır. Örneğin Alak suresi 9. âyeti, cin suresinin 19.âyetinde bu mana görülebilmektedir. İsrâ hadisesi uyku halinde değil, uyanık olarak ruh ve bedenle birlikte gerçekleşmiştir.²⁴⁸ Bu konuda Fahrettin Râzî’nin görüşü de ayn doğrudur.²⁴⁹

Mi’racın ruhla mı, ceset ve ruh birlikte mi, uyku halindeyken mi ya da uyanıkken mi vuku buldu? Sorusuna Konyalı Mehmet Vehbi Efendi şöyle bir açıklamada bulunmuştur: “Cesedi ruhuyla beraber midir, uyku halinde midir, uyanık halde midir? diye mi’racın keyfiyetinde ihtilaf etmişlerse de doğru olan uyanık olduğu halde cesed ve ruh birlikteliğiyle zatı Muhammed’in (s.a.v) mi’racı vuku bulmuştur. Çünkü Resulullah Mi’racın sabahında Mi’racını haber verince müşrikler Rasûlullâh’a ta’na fırsat addederek tekzibe kalkıştılar ve birbirlerine koştular, yeni Müslüman olmuş bazı kimselerin irtidadına sebep oldular. Eğer rüya olmuş olsaydı hiç kimsenin itirazına hedef olmazdı. Çünkü rüyada herkes birçok yerler gezer ve uyanık halinde havsala-i

²⁴⁶ Seyyid Kutub, *Fi Zilal-il Kur’an*, Çev.Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, (İstanbul, Dünya Yayınları, Bas.1,2003), 7/13.

²⁴⁷ İbn Kesir, *Hadislerle Kur’an’ı Kerim Tefsiri*, 9/4658.

²⁴⁸ Sabûnî, *Saafvetü’t-Tefasir*, 3/356.

²⁴⁹ Râzî, Muhammed bin Ömer bin Hüseyin, *Mefatihü’l-Gayb*. Cilt 14. Terc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, (Ankara: Akçağ Yayınları, Baskı.1, 1992),14/388-397.

beşerin kabul etmeyeceği garibeler seyreder. Şu hâlde Rasûlullâh'ın Mi'racı uyanık halinde cesediyle beraber vaki olmuştur ki müşriklerin akılları hayret ettiğiinden itiraza kalkışmışlar ve hatta Ebu Bekr hazretlerine kadar gelmişler, “Gördün mü arkadaşın neler söylüyor?” demişlerdir. Hz. Ebu Bekir müşriklerin bu sözünü işitince “Bundan daha ziyadesini söylese Rasulullah'ı yine tasdik ederim” demesi üzerine Sıddik ünvanını almıştır.”²⁵⁰

İsmail Hakkı Bursevi (ö. 1137/1725) der ki: “kadir olan Allah (c.c), bu kulunu Mi'racı anlama sırrına yükseltsin, belki de Rasulullah (a.s)'ın Beytü'l Makdis'e götürülmesinin sebebi, O'nun kademi şerifi (mübarek ayakları) ile teberrüktür. Çünkü Kudüs ve mescid'i birçok peygamberin ibadet ettikleri ve defnedildikleri yerdir.”²⁵¹

İbn Teymiyye (ö.728/1327) ise “Rîsâletü'l-Furkan” da Mi'rac hususunda gelen rivâyetlerin mütevatir olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“Hz. Muhammed (s.a.v), İsrâ gecesi, Rabbinin huzuruna çıktığında, ümmetine beş vakit namaz farz kılmıştı. Anlatıldığına göre; Hz. Muhammed (s.a.v), Hz. Mûsâ' a geri dönüp durumu ona anlattı. Hz. Mûsâ'da (a.s) ona; “Rabbine geri dön ve bunu ümmetinden hafifletmesini iste” dedi. Nitekim Mi'rac hadisleri içerisinde yer alan bu tür hadisler, tevatürdür.”²⁵² Yine burada cismani duyuların yapabileceği işlevlerden bahsediliyor.

Yukarıda belirttiğimiz malumatlar ışığında Mi'racın uyanık ve beden ile vuku buluşunun delillerini şu maddelerde toplayabiliriz;

- a. Kur'ân'da geçen “kul” kelimesi cisim ve ruhun bir arada olan varlık yani insan için kullanılır. Sadece ruhu ile Mi'raca çıksaydı ona “abd” denilmezdi.
- b. Hz. Paygamber Burak'a bindirildiği, bir kadeh süt içtiği ifade ediliyor. İşte buradaki binmek, içmek gibi özellikler bedeni duygulara ait özelliklerdir.
- c. Mi'rac olayı uykuda gerçekleşmiş olsaydı müşrikler itiraz etmezlerdi. Çünkü insanoğlu rüyada en garip en tuhaf ve hiç olmadık şeyleri görebilir.

²⁵⁰ Konyalı Mehmed Vehbi, *Hulasat-ül Beyan Fi Tefsir-il Kur'an*, (İstanbul, Üçdal Neşriyat, bas.4, 1968), 7/2939.

²⁵¹ İsmail Hakkı Bursevi, *Ruhu'l Beyan*, (İstanbul, Erkam Yayınları, 2013), 11/22.

²⁵² Kettani, Muhammed Abdülhay bin Abdilkebir bin Muhammed el Haseni, *Mütevâtir Hadisler*, (İstanbul, Karınca Yayınları, bas.1, 2003), 493.

d. Âyette “Sana gösterdiğimiz rüyayı ancak insanlara bir imtihan olarak gösterdik”²⁵³ denilmiştir. Demek ki bu rüya herkes tarafından bilinen ayan bir şey olsaydı hiçkimse inkâr etmeyecekti ve rahat bir şekilde inanacaktı.

Müfessirlerin genel kanaatlerine göre: “Cenâb- ı Mevla'nın, Hz. Peygamber'i (a.s), bedeni ve ruhu bir arada olduğu halde Mescid'i Haram'dan Mescid'i Aksa'ya götürdüğünü Kur'ân ve hadis-i şerifler bu konuda ittifak etmektedirler.²⁵⁴

Mi'racın bedenlen mi yoksa ruhen mi olduğuna dair konuya değindikten sonra, Mi'racın meydana geldiği olayı meşhur rivâyete değinerek konuyu bütün detaylarıyla vermenin yerinde olacağı kanaatindeyiz:

“Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber, sahabeye Mi'rac'a götürüldüğü geceden anlatıyordu. Bir gün Hz. Peygamber Kâbe'nin avlusunda, Hatim kısmında uyku ile uyanıklık arasında yatıyorken biri ona gelerek göğsünü yardı, kalbini çıkartarak yıkadı. İman ve hikmetle dolu altından bir kap getirilip kalbine iman dolduruldu ve yerine konuldu. Sonra eşek ve at büyüklüğü arasında Burak adında beyaz bir hayvan getirildi. Burak'ın adımları gözün gördüğü son noktaya kadar ulaşıyordu. Hz. Peygamber onun üzerine binerek dünya semasına kadar gitti. Cebrâil kapının açılmasını istedi. Görevli melekler gelen kişinin kim olduğunu sordular. Cebrâil ise kendisini ve beraberindekini takdim ederek Cebrâil ve Hz. Muhammed dedi. Görevliler, Hz. Peygamber'e Mi'rac daveti gönderilip gönderilmediğini Cebrâil'den sordular. O da “Evet” diyerek onayladı. Arkasından melekler hoşamedı ettiler. Kapıyı açtıklarında birinci kat semada Hz. Âdem ile karşılaştılar. Cebrâil, Hz. Muhammed'e onun Hz. Âdem olduğunu bildirdi ve selam vermesini istedi. Birbirleri ile selamlaştılar. Hz. Âdem "Salih evlat, salih peygamber hoşgelmiş" dedi. Sonra Cebrâil ile birlikte ikinci semanın kapısına geldiler. Görevli melekler ve Cebrâil arasında birinci kat semada gerçekleşen aynı diyaloglar geçti. Kapı açıldı ve bu defa Hz. Yahyâ ve Hz. Îsâ ile karşılaştılar. Yine Cebrâil tarafından Hz. Muhammed'e o kimselerin Hz. Yahyâ ile Hz. Îsâ olduğu bildirildi ve selam vermesi istenildi. Karşılıklı selamlaştılar. Hz. Yahya ve Hz. Îsâ "Hoş geldin! Bu geliş ne iyi geliş. Hoş geldin salih kardeş, salih peygamber" dediler. Ardından yola devam ettiler ve üçüncü kat semanın kapısına geldiler. Görevli melekler ve Cebrâil arasında yine aynı diyaloglar geçti ve kapı açıldı. Üçüncü kat semada da Hz. Yûsuf ile karşılaştılar. Cebrâil, Hz. Muhammed'e o kişinin Hz. Yûsuf olduğunu bildirdi

²⁵³ İsrâ, 17/60.

²⁵⁴ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 14/394.

ve selam vermesini istedi. Yûsuf Peygamber Hz. Muhammed'e hitaben "Hoş geldin! Bu geliş ne iyi geliş. Salih kardeş, salih peygamber" dedi. Hz. Peygamber ve Cebrâil dördüncü kat semanın kapısına ulaştılar. Vazifeli melekler ve Cebrâil arasında yine aynı konuşmalar cereyan etti. Kapı açıldı ve Hz. İdrîs ile karşılaştılar. Cebrâil ona Hz. İdrîs'i takdim etti ve selam vermesini istedi. Karşılıklı selamlaştılar. Hz. İdrîs "Hoş geldin! Bu geliş ne iyi geliş. Salih kardeş, salih peygamber" dedi. Sonra yola devam ederek beşinci kat semanın kapısına geldiler. Kapıdaki melekler ve Cebrâil arasında yine aynı konuşmalar oldu. Kapı açıldı ve bu defa Hz. Hârûn ile karşılaştılar. Cebrâil ona Hz. Hârûn'u takdim etti ve ona selam vermesini istedi. Karşılıklı selamlaştılar. Hz. Hârûn "Hoş geldin! Bu geliş ne iyi geliş. Salih kardeş, salih peygamber" dedi. Sonra altıncı kat semanın kapısına geldiler. Kapıdaki melekler ve Cebrâil arasında yine aynı konuşmalar oldu. Kapı açıldı ve bu defa Hz. Mûsâ ile karşılaştılar. Cebrâil ona Hz. Mûsâ'yı takdim etti ve ona selam vermesini istedi. Karşılıklı selamlaştılar. Hz. Mûsâ "Hoş geldin! Bu geliş ne iyi geliş. Salih kardeş, salih peygamber" dedi. Onlar yola devam etmek üzere onu geçince ağlamaya başladı. Neden ağladığı sorulduğunda ise kendisinden sonra delikanlı bir peygamberin geldiğini ve onun ümmetinden cennete gideceklerin kendisinin ümmetinden cennete gideceklerden fazla olacağını ifade etti. Sonra yola devam ederek yedinci kat semanın kapısını çaldılar. Kapıdaki melekler ve Cebrâil arasında yine aynı konuşmalar yaşandı. Kapı açıldı ve bu defa içeride Hz. İbrâhim ile karşılaştılar. Cebrâil ona "Baban İbrâhim'dir, ona selam ver" diyerek Hz. İbrâhim'i takdim etti ve ona selam vermesini istedi. Hz. İbrâhim "Salih oğul, salih peygamber hoş geldin" dedi. Yedi kat semayı aştıktan sonra Sidretü'l Müntehâ'ya çıkarıldı. Orada ağaçların meyveleri Hecer testileri, yaprakları ise filkulakları kadar büyüktü. Orada ikisi batini ikisi zahiri olmak üzere dört nehir vardı. Hz. Peygamber bunları Cebrâil'e sorunca iki batini nehrin cennetin iki nehri olduğunu, iki zahiri nehrin ise Nil ve Fırat nehirleri olduğunu söyledi. Sonra Beytü'l Ma'mur'a çıktılar. Burada Hz. Peygamber'e bir kap şarap ve bir kap süt getirildi. Hz. Peygamber fitrata uygun olan sütü tercih edip, içti. Daha sonra Hz. Peygamber'e kırk vakit namaz farz kılındı. Oradan dönerken Hz. Mûsâ ile karşılaştı. Hz. Mûsâ, ona ne ile emrolunduğunu sordu. Hz. Peygamber, gece ve gündüz kırk vakit namaz ile emrolunduğunu söyledi. Hz. Mûsâ, kendisinin İsrailoğulları ile olan tecrübelerine dayanarak bu namaz emrinin ümmeti için fazla olduğunu ve hafifletilmesini Allah'tan niyaz etmesini tavsiye etti. Hz. Muhammed geri döndü ve Rabbinden namaz emrini hafifletmesini niyaz etti. Allah namazlardan on vakit

kaldırarak otuz vakite düşürdü. Hz. Mûsâ yine aynı şeyleri söyledi ve hafifletmesi için Rabbine bir daha dönmesini tavsiye etti. Allah, Hz. Muhammed'den on vakit namazı daha kaldırdı derken nihâyet beş vakite düşürülene kadar Hz. Mûsâ ile Hz. Peygamber arasında bu diyalog böylece devam etti. Ancak Hz. Mûsâ beş vakit namazında hafifletilmesi için geri dönmesini söyleyince Hz. Muhammed beş vakite razı olduğunu, utandığını ve artık geri dönemeyeceğini ifade etti. Hz. Peygamber Hz. Mûsâ'yı geçince bir münadi nida ederek “Farzımı kesinleştirdim, kullarımdan hafiflettim de” dedi.²⁵⁵

Mi'rac'ın dünyanın olağan kanunları içerisinde anlaşılmaya çalışılması, aklın mizanlarıyla ölçülmeye çalışılması ve idrak edilebilmesi oldukça zor bir olaydır. Peki, bunu mümkün kılan şey nedir? Ya da böyle bir şey tabiat kanunları içerisinde mümkün müdür? Bu konuda Fahrettin Râzî'nin bakış açısına değinmek yerinde olacaktır. Çünkü Mi'rac mucizesini kabul eden mutasavvuf, mütekellim ve müfessirlerin genel olarak bu konuda savundukları delilleri Râzî bir arada sunabilmektedir

Fahrettin Râzî'nin (ö.606/1210) bu konudaki görüşleri şu şekildedir: “Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Mi'rac olayının mümkün olduğunun aklen açıklanabilmesidir. Bizim bu konudaki düşüncemiz: hız açısından bu kadar kısa sürede bir cismin hareket edebilmesi varlık âleminde mümkündür. Yüce Allah, kudretiyle bu açıdan mümkinat âleminin bütününe gücü yetendir. Şu durumda, bir cismin bu kadar az bir zamanda bu kadar uzun bir mesafeyi aşabilmesi imkânât âleminde akla ters düşmemektedir. Bu hız olayını açıklamak adına, bizler de iki noktayı açıklama ihtiyacını duymaktayız.²⁵⁶

Birinci nokta: Öncelikle küçük bir cismin uzunca mesafeyi kısa zamanda katetmesini açıklayan delilleri ve bunun akli zemine oturtacak maddeleri belirtiyoruz;

En büyük yıldız, gece vaktinin evvelinden sonuna doğru, dönüşünü bütünüünün yarısı miktarınca gerçekleştirir. Mühendislik ilminde şöyle bir kanunun sabitesiyle: Çemberin yarısı, kendi çemberine göre, birin üçe nisbeti ile yediye nisbeti aynı değeri taşımaktadır. Bu durumda, çemberin yarısı, dönüşünün yarına göre de birin üçe ve yediye göre aynı değeri taşıması gerekmektedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v), Mi'racın başlangıç noktası olan Mekke'den, hayâlimizdeki kütleli olarak en büyük olan yıldızın üstüne çıkarıldığının iddia edilmesi durumunda, o zaman kendisi, ancak o yıldızın

²⁵⁵ Buhari, Bed'u'l-Halk 6, Enbiya 22, 43, Menakibu'l-Ensar 42; Muslim, Iman 264 (164); Tirmizi, Tefsir, İnşirah, (3343); Nesai, Salat 1, (1, 217-218).

²⁵⁶ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 14/390-394.

yarıçapı ölçüsünde harekette bulunmuş olması gerekir. Şu ölçüdeki vakit esnasında, dönüşünün yarısı miktarınca hareket edildiği anlaşılınca, yarıçap miktarınca mesafenin katedilmesinin gerçekleşmesi, elbette ve elbette mümkün bir durum olur. Bu sebeple şöyle denilebilir ki, Hz. Muhammed'in (s.a.v) gecenin üçte biri ölçüsü kadar bir zamanda, Mescid-i Harâm'dan ta gökyüzünün en yüksek yerinin üzerine çıkmasının, elbette akli zeminde imkânâtı olan bir durum olduğu bu delille anlaşılmaktadır. Çıkarımlar böyle olunca da bu ani ve hızlı bir şekilde mesafe katedilmesinin bir gecede gerçekleşmesi rahatlıkla mümkün olur. Elbette Allah (c.c) daha iyisini bilmektedir.²⁵⁷

Yine mühendislikte öyle bir kural daha vardır: Güneşin kütlesi, yer kürenin yüz altmış küsur misli büyüklüktedir. Sonra biz, buna rağmen, güneş yuvarlağının doğuşunun, farkedilemeyecek bir zamanda tahakkuk ettiğini görmekteyiz, işte bu da hareketin, bu kadar bir hıza ulaşabilmesinin haddizatında mümkün bir şey olduğuna delalet eder.²⁵⁸

Katı cisimlerin, âlemin (dünyanın) merkezinden Arş'ın üzerine çıkmaları aklen mümkün olduğu gibi, latif, ruhani maddelerin de Arş'ın üzerinden âlemin merkezine doru inmeleri mümkündür. Binâenaleyh Hz. Muhammed'in (s.a.v), bir gecede Mi'raçta bulunmasının aklen imkânsız olduğu söylenecek olursa, o zaman Cebrâil'in de bir anda, Arş'tan Mekke'ye indiğinin söylenilmesi de imkânsız olur. Eğer biz bunun imkânsız olduğunu söylersek, o zaman bu, bütün peygamberlerin nübüvvetini ta'n etmek olur. Mi'racın tahakkuk ettiğini söylemek, nübüvvet meselesinin kabul edilmesine dayanmakta olan talî bir meseledir. Böylece, bu kadar bir sürate ulaşan bir hareketin imkânsız olduğunu söyleyenlerin, Hz. Cebrâil'in de bir anda, Arş'dan Mekke'ye inmesinin imkânsız olduğunu söylemelerinin gerektiği sabit olmuş olur. Bu söylenemeyince, onların ileri sürdüğü şey de söylenemez.²⁵⁹

Bütün inanç ve din mensuplarının ekserisi, "İblis'in mevcudiyetini, âdemoğullarının kalbine vesvese ilkâ etmeyi üstlenenin o olduğunu ve onun, âdemoullarının kalbine vesvese vermek için, bir anda doğudan batıya geçebildiğini kabul ederler. Binaenaleyh onlar, İblis hakkında bu kadar hızlı bir hareketin

²⁵⁷ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 14/390-394.

²⁵⁸ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 14/390-394.

²⁵⁹ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 14/390-394.

olabileceğini kabul ettiklerine göre, onların aynı şeyi, peygamberlerin uluları hakkında da kabul etmeleri hayli hayli gerekir.²⁶⁰

Kur'ân'da, rüzgârların, Hz. Süleyman'ı (a.s) kısa bir müddet içinde uzak beldelere götürdüğü zikredilmektedir. Nitekim Cenâb-ı Hak, Hz. Süleyman'ın (a.s) hareketini nitelerken, “*Süleyman'a da rüzgârı (Mûsâhhar kıldık) ki sabah bir aylık yol, akşam bir aylık yoldu*”²⁶¹ buyurmuştur. Yani, bu âyete göre, Hz. Süleyman bir günde, iki aylık bir mesafeyi katediyordu. Hatta biz diyoruz ki, çok şiddetli esen rüzgârların, bir anda, bir yerden çok uzak olan başka bir yere gidebildiklerini duyularımız da göstermektedir. Ki, bu da böylesi hızlı bir hareketin, haddizâtında mümkün olduğuna delâlet eder.²⁶²

Kur'ân-ı Kerim, katında kitaptan ilmi bulunan bir kimsenin, Belkîs'in tahtını Yemen'in en uç noktasından Şam Diyarı'nın en uç noktasına, göz açıp kapama süresi içinde getirip bulundurduğuna delâlet etmektedir. Bunun delili, Cenâb-ı Hak'ın, “*Nezinde kitaptan ilim bulunan (zât), ben dedi, göz açıp kapama süresi içinde onu sana getiririm*”²⁶³ ifadesidir. Bu, bazı kimseler için mümkün bir husus olunca, biz bunun esâsen mümkün bir şey olduğunu anlamış oluruz.

Diğer bir delil şudur ki: “Varlık âlemindeki canlılar, göz sahipleri görebilecek ya da gördükleri nesneyi ancak, kendisinin sahip olduğu gözlerinden çıkan ışın ve görülen nesle ile bir araya gelindiğinde görülme işlemi gerçekleşir. Örneğin gözümüzü açtığımızda karşımızdaki nesne her ne ise onu görürüz. Bu mantığa binaen, kendi gözlerimizden çıkan ışınlar, zamanın en kısa miktarınca o nesneye intikal etmiş olur ve bu şekilde onu algılar. Elbette verdiğimiz bu hız ile ilgili mîsâller de Mi'rac gibi kısa bir zamanda uzunca mesafeleri geride bırakabilecek bir hareketin akli olarak mümkün kılındığını göstermektedir. Bu şekilde yaptığımız beyanlarla Hz. Muhammed'in (s.a.v) peygamberliğinin ıspatı davasında böyle bir olayın gerçekleşmesi durumunun akıldan çok da uzak olmadığını açıklanmasıdır.”²⁶⁴

Diğer bir husus şu ki: Böylesi bir hız olayı reel âlemde aslında mümkün olunca, bu hızlı hareket olayının Hz. Peygamber'in (s.a.s) vücudunda gerçekleşmesinin de imkân dışı olmaması gerektiği noktasındadır. Bunun delili ise: Biz maddelerin,

²⁶⁰ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 14/390-394.

²⁶¹ Sebe, 34/12.

²⁶² Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 14/390-394.

²⁶³ Neml, 27/40.

²⁶⁴ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 14/390-394.

hakikatte bütününün birbirlerinin eşdeğeri olduklarının şüphesiz izahlarla açıklamıştık. Buradan hareketle, böylesi hızlı bir hareket bilim dünyasında birtakım maddelerde gerçekleşince, böylesi bir hareketin, başka maddelerde de gerçekleşmesinin tabii olması gerekir ki, bu durumun ya da bu madde hareket kanununun Hz. Muhammed'in (s.a.v) vücudu için gerçekleşmesinin, aslında olağan bir durum olduğuna şüphesiz inanmayı gerektirmektedir.²⁶⁵

Bu durumun şu şekilde olduğu doğrulanınca ya da tespit edilince biz de deriz ki: Bütün kâinatın halıkı olan Allah'ın (c.c), her türlü mümkinâta güç yetirebilir olduğu delillerle tasdik edilmiştir. Bu derece bir hıza intikal etmiş olan bir hareketin, Hz. Peygamber'in (s.a.s) vücudu için de gerçekleşmesinin olağan olması da gâyet normaldir. Bu itibarla, bütün mümkinatın yaratıcısı olan Allah Teâlâ'nın, bu mucizeye güç yetirebilmesi de gerekir. Netice itibariyle yaptığımız bu açıklamaların ışığında Mi'rac mucizesinin fiilen gerçekleşmesinin, günümüz fen ilimleri (astronomi, fizik...) ile mümkün olabilirliliği sonucu elde edilmiştir. Bu hadise ile ilgili olarak denilebilecek en son kelam şudur ki: Bu Mi'rac mucizesiyle irtibatlı olarak geride kalan şey ancak, bu müthiş mucizeye hayranlık hissetmek ve şaşkınlık kalır. Fakat ne var ki, bu şaşkınlık da yalnız bu mucizeye özel kılınmış bir durum değildir. Tam tersine bu şaşkınlık, Allah'ın (c.c) peygamberlerini desteklemek amacıyla verilmiş olan diğer bütün mucizeler için de geçerli bir durum olması gerekir. Fahrettin Râzî (ö. 606/1210) diğer peygamberlere verilen mucizeleri örnek vererek Mi'rac mucizesinin garipsenmemesini ve aklın mizanlarına ters düşüyormuş gibi görünüşleri devre dışı bırakarak bu mucizenin tahakkukunu desteklemiştir. Bir asanın, tahminen yetmiş bin asayı içine alacak, daha sonra da o esnada, önceki hali olan küçük bir asa şekline girecek büyük bir yılan olması da hayret verici bir sahnedir. Aynı şekilde, büyük bir kayadan kocaman bir devenin vücut bulması, kocaman bir dağın, yerden ayakları kesilmişçesine havada durdurulması da ilginç olabilecek bir durumdur. Bunun gibi, peygamberlere verilen diğer mucizeler içinde aynı acaiplik ve şaşkınlık hali söz konusudur. Bundan ötürü, yalnız bir şaşkınlık, bütün bu mucizeleri ve olayları red etmeyi ve bununla birlikte inkâr etmeyi gerektirecekse, o vakit, mucizelerin sabitlenmesiyle yani sağlamasının yapılmasıyla ilgili bütün fikirlerin, söylemlerin, hükmi olarak yalan oldukları, bu tür rivâyetlerin esassız olduklarına tamamen fetva vermek gerekir. Aslında mucizelerin isbat edilmesi ve tasdik olunması, peygamberlik anlayışının ve zemininin kabul edilmesinin sonucu

²⁶⁵ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 14/390-394.

olan bir inanıştır. Demek ki, sadece bir şaşkınlık reddetmeyi gerektirmiyorsa, elbette burada bu inkâr durumu gerektirmemelidir. Mi'rac mucizesinin olağandışı olmayıp, imkânât dahilinde olduğunu ifade etme noktasındaki söylenenlerin tamamı bundan müteşekkildir. Elbette Allah (c.c) daha iyisini bilmektedir.”²⁶⁶

Fahrettin Râzî'nin Mi'rac mucizesi hakkındaki görüşleri gördüğümüz üzere ilgili mucize hakkında rivayetler temelinde ve bu olaya aklî imkânât boyutuyla yaklaşmıştır. Râzî, Mi'rac mucizesine fenni ve teknolojik ilimlerle yaklaşmıştır. Yine bu mucizenin gerçekleşmesine inanmayanların ya da akıldan uzak görenlerin gerekçelerini fenni ilimlerle gidermeye çalışmıştır. Râzî, Mi'rac mucizesinin beden ve ruh birlikteliğiyle gerçekleştiğini de söylemiştir. Netice olarak bu mucizenin diğer mucizelerle kıyaslandığında asla garipsenmemesi gerektiğini de belirtmiştir.

²⁶⁶ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 14/390-394.

İKİNCİ BÖLÜM

Mİ'RAC MUCİZESİNİN TEFSİR KAYNAKLARINDAKİ İZ DÜŞÜMÜ

2.1. NECM SÛRESİNDE Mİ'RAC MUCİZESİ İLE İLGİLİ ÂYETLER

İsrâ ve Mi'rac mucizesini ele alırken, bu olayın Kur'ân ve hâdislerden rivâyet edildiğine daha önce değinmiştik. Ayrıca bu mucizenin gerçekleşme sürecini hadis rivâyetleriyle ortaya koymaya çalıştık. Ancak bu başlıkta Mi'rac mucizesinin Kur'ân'ın hangi sûresi ve âyetiyle ilişkilendirildiğine dair konuyu ele almanın faydalı olacağını düşüncesindeyiz. Mi'rac olayı ile ilgili hadis rivâyetlerinde sıkça kullanılan “Sidretü'l-münteha, kâb-ı kavseyn, görünme, yüce ufuk, inme, çok yaklaşma” gibi terimlerin âyetlerde hangi manada ve ne şekilde kullanıldığına dair bilginin verilmesi, konunun daha iyi anlaşılması açısından büyük öneme haizdir. Necm sûresindeki âyetlerin Mi'rac mucizesiyle ilgili olduğunu düşünen pek çok müfessir vardır.²⁶⁷ Ancak biz bu başlıkta âyetlerin tefsiri üzerinde çok yoğunlaşmadan, bu âyetleri ele aldığımız “Teyşîrü'l-kerîmi'r-rahmân fi tefsiri kelâmi'l-mennân” tefsirinde ele almanın isabetli olacağı kanaatindeyiz. Kur'ân-ı Kerîm'de Mi'rac mucizesinden bahseden yalnızca iki sûre bulunmaktadır. Biri daha çok üzerinde durduğumuz İsrâ suresinin ilk ayetleri diğeri de Necm sûresindeki ilk ayetlerdir. Necm sûresinde Mi'rac mucizesiyle ilgili geçen âyetleri Sa'dî'nin tefsirinde ele almamızın amacı; Kur'ân'ın âyetlerini sade bir biçimde ele alması, Lügavi ve kelâmi tartışmalara girmemesi, maksadı ifade edecek kadar özlü olması, İsrâiliyat ve mevzu rivayetlerden uzak olması tercih sebebimiz olmuştur.

عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى

“Ona, kuvvetleri pek çok olan (Cebrâil) öğretti.”²⁶⁸

ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى

“Öyle ki, görünüşü güzel olup hemen hakikî şekli üzere doğruldu;”²⁶⁹

وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى

“Ve o (Cebrâil) yüksek ufukta idi.”²⁷⁰

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى

²⁶⁷Taberî, 27/42-57; Râzi, 28/284-295; Elmalılı, 7/4572-4589.

²⁶⁸ Necm, 53/5.

²⁶⁹ Necm, 53/6.

²⁷⁰ Necm, 53/7.

“Sonra (Cebrail Hz. Peygambere) yaklaştı da sarktı.”²⁷¹

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ

“(Böylece peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahud daha az oldu.”²⁷²

Yani kuvvet ve güzel ahlak, gizli ve açık güzellik sahibidir. Yerin en yüksekinde ve semanın ufkunda (semanın hemen altında) bulunan Cebrâil ulvi bir ruha sahip olup şeytanlar ona ulaşamaz ve ona varmaya imkân bulamazlar. Cebrâil vahyi ulaştırmak için Hz. Muhammed’e yaklaştı. Sonra Peygamber Cebrâil’e en yüce ufukta yaklaştı. Ve ona yakın oldu. İki yay kadar ona yakın oldu (bilinen yay). Hatta iki yaydan daha kısa bir mesafe kaldı. Bu peygambere getirilen risaletin kemaline işarettir. Çünkü Hz. Peygamber ile Cebrâil arasında bir vasıta yoktu.²⁷³

فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ

“(Cebrail) vahy etti Allah’ın kuluna vahy ettiğini!..”²⁷⁴

Yani Yüce Allah Cebrâil vasıtasıyla kulu Hz. Muhammed’e büyük yasayı ve doğru haberleri ulaştırdı.²⁷⁵

مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ

“(Hz. Peygamber, mi’raçta gözü ile) gördüğünü, kalbi tekzip etmedi.”²⁷⁶

Yani Allah’ın Hz. Muhammed’e vahyi konusunda onun kalbi ve gözü ittifak halinde olmuşlardır. O’nun gözü, kulağı ve kalbi anlaşmışlardır. Bu Allah’ın gönderdiği vahyin kemaline delildir. Bu da Hz. Peygamberin gördüğü ve işittiği şey konusunda şek ve şüphenin olmadığını gösterir. Kalbi gözünü yalanlamadı.²⁷⁷

أَفَنُتْمَارُونَہُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ

“Şimdi siz peygamberin o görüşüne karşı, onunla mücadele mi ediyorsunuz?”²⁷⁸

وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزَّلَةً أُخْرَىٰ

“Yemin olsun ki, o, (Cebrail’i hakiki suretinde) bir daha da (mi’raçtan) inerken gördü.”²⁷⁹

²⁷¹ Necm, 53/8.

²⁷² Necm, 53/9.

²⁷³ Abdurrahman bin Nasır bin Abdullah es-Sa’di, *Teyşîrü’l-kerîmi’r-rahmân fî tefsîri kelâmi’l-mennân*, (b.y., müessesetü-risâle, 2000), 818.

²⁷⁴ Necm, 53/10.

²⁷⁵ Es-Sa’di, *Teyşîrü’l-kerîmi’r-rahmân fî tefsîri kelâmi’l-mennân*, 818.

²⁷⁶ Necm, 53/11.

²⁷⁷ Es-Sa’di, *Teyşîrü’l-kerîmi’r-rahmân fî tefsîri kelâmi’l-mennân*, 818.

²⁷⁸ Necm, 53/12.

Hız. Muhammed'in büyük alametleri görmesi konusunda âlimlerin çoğu (hüve) bunun bizzat Allah'ın olduğunu söylemişlerdir. Bu Hız. Muhammed'in dünyada Allah'ı gördüğünü sabit hale getiriyor. Ancak doğru olan tevil şudur ki (hüvenin) Hız. Cebrâil olduğudur. Hız. Muhammed Cebrâil'i asli suretiyle iki defa gördü. Birincisi en yüksek ufuk denilen semanın hemen altında gördü. Diğerini semanın yedinci katında inerken onu gördü. Âyetin belirttiği gibi.²⁸⁰ Bir kısım rivâyetlere göre Hız. Muhammed, Cebrâil'i (a.s) fiziken yani asli suretiyle görmek talebinde bulunur. Bu istek üzerine bir vakit Cebrâil asli suretiyle tüm dünyayı kuşatmış şekilde Hız. Peygambere göründü. Bu azamet karşısında Hız. Muhammed bayılır ve yere düşer. Hız. Cebrâil hemen onu kaldırıp kendisine sarılır.²⁸¹ Bunu Hız. Muhammed'in Cebrâil'i ilk gördüğü zaman olarak nakledilir. İşte ikinci görünümde Mi'rac esnasında olduğu belirtilir.

عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى

“Sidretü'l-Müntehâ'nın (yedinci göğün) yanında...”²⁸²

Gerçekten bu büyük bir ağaçtır. Semanın yedinci katının üstünde bulunmaktadır. “Sidretü'l-Müntehâ” diye isimlendirilir. Çünkü yeryüzünden semaya çıkılan en son noktadır. Allah'tan gelen vahiy oraya iner. Mahlûkat âleminin son noktası denilebilir. Ama en iyisini Allah bilir. İşte temiz, güzel ve pak bir ruha sahip olan Hız. Cebrâil burada Hız. Muhammed ile karşılaştı²⁸³.

عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى

“(Takva sahiplerinin barınağı olan) Me'va Cenneti onun (sidre'nin) yanındadır.”²⁸⁴

Yani her türlü nimeti içinde barındıran bir cennettir. Öyleki Me'va cenneti içindeki nimetlerden dolayı bütün temennilerin ulaşabileceği son noktadır. Dilekler onu arzular, arzular ona yönelir. Bu da cennetin bütün mekânların en yüksekinde ve yedinci kat semânın üzerinde olduğuna işarettir.²⁸⁵

إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى

“O dem ki, Sidre'yi bürüyen bürüyordu, (Çepeçevre meleklerle kaplanmıştı)

... ”²⁸⁶

²⁷⁹ Necm, 53/13.

²⁸⁰ Es-Sa'di, *Teysîrü'l-kerîmi'r-rahmân fî tefsiri kelâmi'l-mennân*, 818.

²⁸¹ Muhammed Ebüdüüd, *İrşâdü'l-akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, (Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2010), 8/155.

²⁸² Necm, 53/14.

²⁸³ Es-Sa'di, *Teysîrü'l-kerîmi'r-rahmân fî tefsiri kelâmi'l-mennân*, 818.

²⁸⁴ Necm, 53/15.

²⁸⁵ Es-Sa'di, *Teysîrü'l-kerîmi'r-rahmân fî tefsiri kelâmi'l-mennân*, 818.

²⁸⁶ Necm, 53/16.

Orayı vasfını Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği Allah'ın emrinden bir şey bürüyordu.²⁸⁷

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى

“(Hz. Peygamber Aleyhisselâm gördüğü ahvali tam gördü de) göz ne kaydı ne de aştı.”²⁸⁸

Yani Hz. Muhammed'in gözü ne sağa ne sola maksadından başka bir yere kaymadı. Ve göz sınırını aşmadı. Bu peygamberin edebinin kemâlini gösterir. Allah'ın kendisini ulaştırdığı makamda durdu. Oradan da geride kalmadığı gibi onun ilerisine de geçmedi ve konumunu aşmadı. Bu öncekileri de sonrakileri de geride bırakıp geçtiği büyük edebin en ekmelidir. Şüphesiz ki ihlal şunlardan biriyle olur; ya kul kendisine emredileni yerine getirmeyen ya kusurlu olarak yerine getirir ya aşırıya kaçarak bir şekilde yerine getirir. Bütün bunlar peygamber efendimiz hakkında söz konusu değildir.²⁸⁹

لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى

“And olsun ki, (Peygamber) Rabbinin en büyük alâmetlerinden bir kısmını gördü.”²⁹⁰

Peygamberimiz Cennet ve Cehennemi gördü. Hatta bunlardan başka şeyler de yine İsrâ gecesinde kendisine gösterildi.²⁹¹

Yukarıda ele aldığımız tefsirde müfessirin ilgili âyetler hakkındaki yorumlarını belirtmeye çalıştık. Diğer tefsilere kıyasla daha sade olan bu tefsirde bile müfessir Necm sûresinde geçen bu âyetleri yine Mi'rac olayı ile irtibatlandırmadan geçemediğini gördük. Sidretü'l Münteha, büyük alâmetler, Me'va Cenneti gibi terimlerin müfessirin yorumları ışığında Mi'rac mucizesi ile ilgili olduğunu da anlamış olduk.

2.2. KLASİK KAYNAKLARDA Mİ'RAC MUCİZESİ

Klasik kaynaklarda İsrâ ve Mi'rac mucizesi genel olarak bir arada zikredilmiştir. Bu nedenle İsrâ ve Mi'rac mucizesinin beraber ele alınması gerektiği düşüncesindeyiz. Çünkü Mi'rac mucizesi hemen İsrâ mucizesinin arkasında gerçekleştiği için klasik kaynaklarda da ikisi birlikte ele alınmıştır.

İsrâ ve Mi'rac mucizesini araştırdığımız klasik kaynak müfessirleri şunlardır; Mukâtil bin Süleyman (ö.150/767), Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî'in

²⁸⁷ Es-Sa'di, *Teyisîrü'l-kerîmi'r-rahmân fi tefsiri kelâmi'l-mennân*, 818.

²⁸⁸ Necm, 53/17.

²⁸⁹ Es-Sa'di, *Teyisîrü'l-kerîmi'r-rahmân fi tefsiri kelâmi'l-mennân*, 818.

²⁹⁰ Necm, 53/18.

²⁹¹ Es-Sa'di, *Teyisîrü'l-kerîmi'r-rahmân fi tefsiri kelâmi'l-mennân*, 818.

(ö.310/923), Fahrettin er-Râzî (ö.606/1210), Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî (ö. 333 / 944), İmam Ebu'l -Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali İbn Muhammed Cevzi, Nâsîrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286), Ebu'l Berekat Abdullah İbn Ahmed En -Nesefî (ö.710/1310), Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373), Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505), Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî (ö. 538/1144)Zemahşeri.

Ele alınan herhengi bir konu hakkında sağlam kaynaklara başvurulması, araştırılan o konu açısından en doğru verilere ulaşılması noktasında önem arz ediyor. Biz de Mi'rac mucizesi ile ilgili çalışmamızda İslam toplumunca değer ve itibar görmüş bu kaynaklara başvurduk. Çalışmamızın hem akademik hem de toplum nezdinde doğru ve sağlam verilere ulaşması adına yine bu kaynaklara müracaat ettik. Şimdi adlarını vermiş olduğumuz müfessirlerin İsrâ ve Mi'rac konusundaki yorumları zikredilecektir.

Hz. Muhammed (s.a.v), Mekke'den Mescid-i Harâm'ya götürüldüğü gecenin gündüzünde Ebu Talib' in kız evladı Ümmü Hani'ye şunları söyledi: Bu gece çok ilginç şeyler müşahade ettim. Ümmü Hani heyecenla sordu: Ey anne ve babamı kurban ettiğim kişi ne müşahade ettin? Peygamberimiz şu şekilde cevap verir: Ben yatağıma uzanmış olduğum halde hala yatmamış iken Cebrâil yanıma gelip elimden tuttuğunu ve kendisini dışarıya götürdüğünü söyler. Dört büyük meleklerde olan Mikail (a.s) da orada bulunduğunu söyler. Daha sonra bu meleklerin kendileriyle getirdikleri bineği eşekten daha büyük olduğu, katırdan hafif küçük görüldüğünü, yüzünün insanın yüzüne benzediğini, gâyet süratli, iki kanadının mevcut olduğu, inek kuyruğu gibi bir kuyruğunun olduğunu, attığı adımları ise bir insanın görebileceği en son yere kadar uzadığı şeklinde tarif etmektedir. Hatta Hz. Süleyman'ın da bu bineği kullandığını ve böylelikle uzunca bir aylık bir uzun mesafeyi sadece sabah vaktinde ulaşırdı. Cibrail ve Mikail'in kendisini (Hz. Muhammd)'i o vasıtaya bindirdiklerini böylece az bir vakitte Filistin'e ulaştırıldığını söyler. Daha sonra kendisine peygamberlerin tanıtıldığını ve onlara namaz kıldırıldığını ifade etmiştir.²⁹²

²⁹² Mukatil bin Süleyman, *Tefsîr-i Kebir*, Çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul, İşaret Yayınları, Baskı.1, 2006), 429-436.

Hz. Muhammed (s.a.v) yaşadığı bu olayı Mekkelilere anlatmak isteyince, Ümmi Hani böyle bir şey yapmamasını istemektedir. Çünkü anlatacağı olay neticesinde müminler ona inanacak müşrikler ise onu yalanlayacaktı. Fakat Nebi (a. s) yine de gider yaşadığı mucizeyi onlara anlatır. Bu durum karşısında Müşrikler, Hz. Muhammed (s.a.v)'in delirdiğini ve tam bir yalancı olduğunu iddia ettiler. Aslında bu olayın o günün şartları içerisinde yaşandığını söylemek mümkün bir durum değildir. Çünkü Allah (c.c) Resulü'nün anlattığı ve gittiğini iddia ettiği o mesafe ancak 40 günde varılabilecek bir mesafeydi. Yalnız müşrikerin unuttuğu ve ince bir nokta olarak ıskaladıkları Allah'ın (c.c) iradesini ve kudretini görememişlerdi. Bu da onları inkâra ve hayretlerine sebep olmuştu.²⁹³

Allah'ın (c.c) Resulünün anlattığı bu olayı güya kendilerine bir koz olarak kullanıp Hz. Ebu Bekir'e anlatıp inandığı peygamberin nasıl yalancı ve deli olduğunu ispatlayacaklardı. Bu durumu Hz. Ebu Bekir'e anlatınca O; "Eğer o demişse doğrudur" cevabını vererek onları hayal kırıklığına uğratmıştı. Çünkü kendisinin bundan daha büyük bir şeye inandığını ve tasdik ettiğini söyler. O da "Vahiy" dir. Sizce de öyle değil mi? Allah'ın (c.c) vahiy meleğinden vahiy aldığını iddia etmek, bence de Mi'rac mucizesinden daha ilginç ve hayret verici bir olaydır. Hemde bizim görmediğimiz Cebrâil meleği ve kendisini göremediğimiz ancak fiil, isim ve sıfatlarıyla tanımaya çalıştığımız Allah (c.c) inancı. Bu olay üzerine Hz. Ebu Bekir'e "sıddık" ünvanı verilmiştir.²⁹⁴

Ey Muhammed, sana buraya doğru gelmekte olan kervanımız ile ilgili bazı şeyler soracağız. O kervanı yolda görebildin mi? Hz. Muhammed (s.a.v) şöyle dedi: - Evet gördüm. Kureyşli şahıs yine sordu: hangi mevkide gördün? Hz. Muhammed (s.a.v) cevap verdi: Ben falanca kabileye ait kervanı er-Ravha denen yerde istirahat ediyor olarak gördüm. Ama develerinden biri kaybolmuş, onu bulmaya çalışıyorlardı. Onların eşyalarını indirdikleri yerden geçtim, ancak orada kimse bulunmuyordu. Onlara ait içinde su bulunan bir tas gördüm, o tasın suyundan içtiğini ve abdest aldığını söyler. Kervan size vardığında onlara, böyle bir durumun yaşanıp yaşanmadığını sorabilirsiniz. Bunun üzerine Kureyşliler: tamam, bu bir delildir. Allah'ı (c.c) Peygamberi anlatmaya devam etti. Bizimle birlikte Cebrâil ve Mikail de vardı. Develeri bizden korktu. Kırmızı bir yün rengi olan bir dişi deve yere düştü ve bir ayağı kırıldı. Şu anda onu bağlamaya

²⁹³ Mukatil bin Süleyman, *Tefsîr-i Kebir*,429-436.

²⁹⁴ Mukatil bin Süleyman, *Tefsîr-i Kebir*,429-436.

çalışıyorlar. Buraya vardıklarında kendilerine, dediğim şeylerin olup olmadığını sorun. Mekkeliler şöyle dediler: Peki, bu da başka bir haber olsun. Mekkelilerden bir kişi şöyle sordu: O halde kervanımızı en son nerede gördün? Hz. Muhammed (s.a. v): Az evvel onları Ten'im'de gördüm. Kervanın yükü, develerin rengi ve kervanın nerede kaldığını harfiyyen haber veren Peygamberimizin bütün ihbarları aynen çıktığı müşahede edilmiştir. Bunun üzerine müşrikler: bu bir sihirdir. Çünkü bu sihir olmazsa Muhammed (s.a.v) bunları nereden bilecekti” diye yine inkârda bulunmuşlardı. Böylelikle Hz. Muhammed (s.a.v) ve ona inananlara yapılan eziyet bir sene hafiflemişti.²⁹⁵ Öyle ya akıllarına hitap etmeyen ve her şeyi o esnadaki mümkinat güçleriyle düşünürken kendilerini tatmin edecek ancak bir “sihir” kavramında bulmuşlardır. Günümüz Müslümanlarından bir kısım azınlık acaba bu sihir kavramı yerine “uydurulmuş rivâyet” söylemleriyle mi işin içinden çıkacaklardır, açıkçası hayret verici. Elbette bu mucize ile ilgili farklı farklı rivâyetler yapılmış olabilir. Bu noktada bilgi verilecek olursa Mi'rac mucizesini en başta Allah'ın (c.c) peygamberinin amcası Abbas, Bilal-i Habeşi, Ebu Bekir'in kızı Esmâ, Abdullah ibn Mes'ud, Osman bin Affan, Aişe, Muaviye İbn Ebi Süfyan, Ümmü Hani, Abdullah bin Abbas, Ebu Said El Hudri, Übeyy İbn Ka'b, Ümmü Seleme, Enes İbn Malik, Semure İbn Cündeb, Üsâme İbn Zeyd gibi peygamberimizin sahabelerinden büyük bir grup tarafından nakledilmektedir.²⁹⁶ Kimi rivâyetlerde farklı anlatımlar, farklı figürler, olayla ilgili farklı yaşanmışlıklar içeriyor olabilir. Ancak İbn Hişam'ın ifadesiyle yirmi kûsür sahabiden gelen bu rivâyetler zayıf dahi olsa birbirine kuvvet vererek mütevatir değerini kazanmaktadır.²⁹⁷ Bu mucizenin ne türlü yaşandığını birebir olarak tespit etmek bir hayli zor olabilir. Yalnız şu bilinmektedir ki bu olay ya da bu mucize gerçekleşmiştir.²⁹⁸

Tefsir alanında elimize bir bütün olarak ulaşan Mukatil bin Süleyman'ın tefsirine baktığımızda İsrâ ve Mi'rac olayını kendisine konu hakkında ne rivâyet edilmişse aynısını kendi eserine yansıttığını görmekteyiz. Yani kendisinin konuyla ilgili şahsi bir kanaati ya da yorumu görülmemektedir. Yani diyebiliriz ki İsrâ ve Mi'rac olayında rivâyetle yetinmiştir. Aslında bu bir anlamda şu anlama geliyor ki İsrâ ve Mi'rac olayının tahakkukuna inanarak bunu metinde geçtiği rivâyetle desteklemiştir.

²⁹⁵ Mukatil bin Süleyman, *Tefsîr-i Kebir*, 429-436.

²⁹⁶ Ahmet Ağırakça, “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı” Artuklu Akademi 1 / 2 (Mayıs 2015). 1-30. <https://dergipark.org.tr/en/pub/artukluakademi/issue/31808/349005>>

²⁹⁷ İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, (Beyrut, y.y., 1971), 2/37-38.

²⁹⁸ Mukatil bin Süleyman, *Tefsîr-i Kebir*,429-436.

Allah'ın (c.c) peygamberi (s.a.v) uyanık bir vaziyetteyken, gece vakti, Mekke'den Kuddüs'e "Burak" olarak isimlendirilen bir vasıtayla intikal ettirilmiş, Mescid-i Harâm'ya ulaşınca Burak'ı Mescid-i Harâm'ın kapısına bıraktıktan sonra mescide girip iki rekât mescid namazı eda etmiş, merdiven şeklinde aynı zamanda "Mi'rac" diye isimlendirilen ve bu çağda "Asansör" diye isimlendirilebileceğimiz bir vasitanın yanına vararak, o vasıta aracılığıyla öncelikle gökyüzüne çıkmış sonra semanın farklı tabaklarında gezinmiştir. Hangi tabakaya ulaşmışsa, orada bulunanlar tarafından "hoş geldin" ile karşılanmıştır.²⁹⁹

Yukarıda Taberî tefsirinden Mi'rac olayının bir kısmını verdiğimiz şekliyle İmam Taberî de İsrâ ve Mi'rac olayına konuyla ilgili hadis rivayetleriyle bu mucizeye yaklaştırmaya çalışmıştır. Taberî daha sonra Buhari'de geçen İsrâ ve Mi'rac olayını nakletmektedir. Olayı Hz. Muhammed'in (s.a.v) semada peygamberlerle görüşmesi, Hz. Cibril ile yolculuğu, Namazın farz kılınışı, Allah (c.c) ile görüşme şeklinde nakletmektedir.³⁰⁰ Burada konuyu tekrar etmemek için rivâyetin hepsi verilmemiştir. Zaten daha öncesinde bu rivâyet zikredilmişti. İmam Taberî'ye İsrâ ve Mi'rac konusundaki görüşüne baktığımızda eserinde naklettiği rivâyetle Mi'rac mucizesinin beden ve ruhun birlikteliğiyle yaşandığına kanaat getirdiğini görüyoruz.

Fahrettin Râzî (ö.606/1210) ise Mi'rac olayının ruhen mi yoksa beden mi gerçekleştiği noktasında şu ifadeleri kullanmaktadır; "Buna şu şekilde cevap verebiliriz: "Abd (kul)" lafzı, ancak hem rûh hem de beden toplamını içine alan bir lafızdır. Bunun delili, Cenâb- Hakk'ın "*Bir kulu, namaz kılarken men edeni gördün mü sen ?*"³⁰¹âyetidir. Bu âyette geçen "abd" sözüyle hem rûh hem de beden murad edilmiş olduğuna şüphe yoktur. Yine Cenâb- Hak, Cin Sûresi'nde, "*Şu hakikat de: Allah'ın (c.c) kulu O'na ibadet için kalktığı zaman nerdeyse onlar, etrafında keçeler (gibi tortop) oluyorlardı*"³⁰² buyurmuştur ki, buradaki "abd" kelimesiyle de hem ruh hem de beden kastedilmiştir. İşte, bu âyette de böyledir.³⁰³

Râzî'nin eserinde görmüş olduğumuz gibi İsrâ ve Mi'rac olayında böyle bir vakanın aklen mümkinatıyla ilgili deliller sunulmuştur. Madde ve hız kanunlarıyla meseleye yaklaştırmaya ya da meseleyi akla yaklaştırmaya çalışmıştır. Bununla birlikte

²⁹⁹ Taberî, *Taberî Tefsiri*, Terc. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya, (İstanbul, Hîsâr Yay, ts.), 5/254-258

³⁰⁰ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 5/254-258.

³⁰¹ Alak, 96/9-10.

³⁰² Cin, 72/19.

³⁰³ Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 14/395.

Kur'ân-ı Kerim'de geçen kesif maddelerin hızlarıyla ilgili emsal örnekler sunmuştur. Yine İsrâ ve Mi'rac olayının ruhen mi yoksa cismen mi gerçekleşmiş olduğu konusunda da “abd” kelimesinden yola çıkarak, Mi'rac olayının hem cismen hem de ruhen gerçekleşmiş olduğunu kanaatinde bulunmuştur. Kanaatini ifade ettikten sonra yanlış bir yorum yapma tehlikesine karşı ihtiyaten “en iyisini Allah (c.c) bilir” ifadesi kullanmıştır.

Mâtürîdî (ö.333/944) ise bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Hz. Muhammed'in (s.a.v) bir gece esnasında uzunca bir menzili aşabilmesine kudreti yetebilen Allah (c.c), ölümün ardından insanoğlunu tekrar hayat bahşetmeye kuvveti yeter; peygamberini himaye etmeye, ona muavenet etmeye, peygamberliğini ıspatlamaya yönelik mucizelerle desteklemeye ve ona karşı gelip kendisini inkâr edenlerin planlarını sonuçsuz bırakmaya da kadirdir.

Hz. Peygambere birtakım delillerimizi müşahede ettirelim diye. Başka bir manayla kendisine verdiğimiz aklî mucizelerin ardından ona mucizelerin başka bir versiyonu olan hissi mucizelerimizi de göstermek anlamında kullanılmıştır. Zira hissi mûcizeler tereddüdü bitirmede ve şüpheyi akıldan ve kalpten çıkarmakta daha tesirlidir. Çünkü hiç kimse hislerden gelen malumattan şüphe etmez. Bu açıdan şüphe ve tereddüt daha çok akli malumatlarda ortaya çıkar. Öyleki kimse kendisinin acaba kendisi olduğundan tereddüte girmez. Şanı yüce olan olan Allah (c.c), peygamberine, vicdanlı insanların tasdik edip inanmasına ve Hz. Muhammed'in (s.a.v), Allah'ın (c.c) peygamberi olduğunu onlara kabul ettirecek hissi mucizeleri onlara göstermek arzusunda bulundu.

Hz. Muhammed'in (s.a.v) semaya çıkarıldığı, dahası bu katmanlarda kendisinden evvel gönderilmiş nebilerle karşılaştığını ve onlarla konuştuğunu ifade eden bilgiler ve bu anlatılan bilgiler çerçevesinde bizler de Hz. Ebû Bekir'in cevap verdiği gibi deriz: “Mi'racla ilgili şâyet bu anlatıları o dediyse bunda şüphe yoktur, ben dahi bu tür bir olayın yaşandığına tanıklık yapabilirim. Ancak yaşandığı söylenen bu olayın gerçekliği yoksa âyette konuyla ilgili açıkça ifade edilen ölçüde bizde belirtilen miktarıyla deriz ki: Hz. Muhammed (s.a.v), Mescid-i Aksâ'ya gece vaktinde götürüldü,

âhad rivâyetleri bu duruma dahil etmeyiz, zira Mi'rac ile ilgili rivâyetler âhad haberlerdir, âhad rivâyetlere dayanarak böyle bir olaya şahitlik etmek doğru değildir.”³⁰⁴

İmam Mâtürîdî'nin İsrâ ve Mi'rac konusundaki fikirlerine baktığımız zaman daha ihtiyatlı ve çekimsiz bir görüş sergilediğini görebilmekteyiz. “Kendisine bazı âyetler gösterelim” ifadesini açıklarken Mi'rac olayının hem ruhen hem de bedenen gerçekleştiğini savunan bir anlayışa sahiptir. Çünkü görmek hissi bir mucizedir ve bedenen yapılması ile mümkün olduğu kanaatindedir. Son olarak Mâtürîdî Mi'rac ile ilgili rivâyetlerin ahad haber olduğunu belirterek, bu tür rivâyetleri yanlış olabilir düşüncesiyle mucizeyi savunmanın caiz olmadığı düşüncesindedir. Bu durumda Kur'an'ın belirttiği İsrâ olayına iman etmekle yetinmenin daha doğru olacağını ifade etmiştir. İmam Mâtürîdî belkide ihtiyatlı davranarak ne tasdik etme ne de red etme yoluna gitmemiştir. Ancak ahad haber bir rivâyetle yetinseydi bu ihtiyatlı bakış açısı en sıhhatli yol olabilirdi. Ama konuyla ilgili o kadar çok ahad haber var ki bu mütevatir-i bil-mana hükmüne geçmiştir.

İbn Cevzi (ö.597/1201) İsrâ ve Mi'rac olayında çok fazla ayrıntıya girmeden özetle şunları ifade etmektedir; “Ebu Hureyre'den yapılan rivâyete göre Hz. Muhammed (s.a.v) Beytü'l Makdis'e geceleyin gider ve orada peygamberlere namaz kıldırdıktan sonra göğe yükselir. Peki göğe yükselmek için neden illada Mescid-i Aksâ'ya gece yürüyüşü yapılmıştır? Sorusuna da İbn Cevzi şöyle cevap vermektedir: Eğer Hz. Muhammed (s.a.v) direkt Mekke'den yükseldiğini söylese onlar inanmayacaktı. Fakat görmediği halde Mescid-i Aksâ'nın yolunu ve ahvalini tarif etmesi onun kendi iddiasında haklı ve doğru sözlü olduğunun bir göstergesi olduğunu iddia etmiştir.”³⁰⁵

Beydâvi İsrâ ve Mi'rac konusunda rivâyet yöntemini esas alarak konuya yaklaşıma çalışmıştır. Ümmü Hani ve Ebu Hureyre'den gelen rivâyetlerle yetinmiş ve Mi'racın hem ruhen hem de bedenen olduğuna Kelam ilminden örnek vererek kanaatini açıklamıştır.³⁰⁶

³⁰⁴ Maturidi, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî, *Te'vilatü'l-Kur'an*, Çev. Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz, (İstanbul, Baskı.1, Ensar Yayınları, 2018), 8/250-251.

³⁰⁵ İmam Ebu'l -Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali İbn Muhammed Cevzi, *Zadü'l Mesir*, Terc. Abdülvehhab Öztürk (İstanbul, Kahraman Yayınları, 2009), 3/473.

³⁰⁶ Abdullah İbn Ömer Muhammed Nasuriddin el Beydâvi, *Envâru't-tenzil ve esrâru't-te'vil*, Terc. Şadi Eren, (b.y., Selsebil Yay, ts.), 2/624-626.

Hız. Peygamber'in (s.a.v) Mi'rac çıkışı, Beyt-i Makdis'ten yani Kudüs'ten başladı. Kureyş tarafından yalanlanınca, onlara kervanlarının gelişini ve nerede olduklarını, kaç develerinin bulunduğunu, durumları bildirdi. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v) semada gördüğü şaşkınlık ve hayret uyandıran olayları da onlar haber verdi. Orada peygamberlerle -Allah'ın (c.c) selamı üzerlerine olsun- karşılaşmasını, Beyt-i Mamur'a ve Sidre-i Münteha'ya vardığını anlattı. İsrâ olayı Hz. Peygamber'in (s.a.v) hicretinden bir yıl önce meydana gelmişti ve bu olay uyanık halde gerçekleşmiştir.³⁰⁷Burada görüldüğü gibi Nesefi cumhurun kabul ettiği rivâyeti esas almıştır.

Ayrıca Nesefi İsrâ ve Mi'rac olayının çok kısâ sürdüğünü belağat ilmiyle şöyle yaklaşmıştır: “«Leylen» zarf olarak mansubtur. Burada Özellikle, “gece” kaydının konulmuş olması, İsrâ denen olay geceleyin yapılan yürüyüş ve yolculuk anlamında olduğundan bu da konuyu tekit için gelmiştir. Yahut da kelimenin nekre olarak gelmiş olması ile İsrâ denen olayın süresinin çok az bir müddet içinde geçtiğine delalet etmek ve göstermek içindir. Çünkü Allah (c.c) Resulü (s.a.v) gecenin az bir bölümünde Mekke ile Şam-Suriye toprakları kırk günlük bir yol uzaklığında iken, Mekke'den yani Mescid-i Harâm'dan geceleyin yürütülüp götürülmüştür.”³⁰⁸

Daha öncede kaynağına başvurduğumuz İbn Kesir (ö.774/1373) bu eserinde tamamen hadis rivâyetlerinden yola çıkarak Kur'an'ı tefsir etmeye çalışır. İsrâ ve Mi'rac olayında da özet olarak vermiş olduğum uzunca meşhur Mi'rac hadisini ortak merkeze alır. Elbette sadece bu konuda tek bir rivâyeti almamıştır. Fakat genel olarak anlatılan rivâyetler aynı konunun etrafında şekillenmişlerdir. Bazı rivâyetler çok fazla uzun ele alınırken bazıları kısa olarak verilmiştir. İbn Kesir (ö.774/1373) de diğer müfessirlerden farklı olarak Hz. Peygamberin Allah'ı (c.c) görüp görmediği meselesidir. İbn Kesir, Allah'ın (c.c) Hz. Mûsâ'ya “*beni asla göremezsin*”³⁰⁹ dediği âyetle yola çıkarak Hz. Muhammed'in (s.a.v) Allah'ı (c.c) bizzat görmediği kanaatindedir.³¹⁰

İbn Ebî Şeybe, Müslim ve İbn Merdûye'nin, Sâbit vastasıyla Enes'ten bildirdiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştu: ben yatağıma uzanmış olduğum halde hala yatmamış iken Cebrâil yanıma gelip elimden tuttuğunu ve kendisini dışarıya

³⁰⁷ Ebu'l Berekat Abdullah İbn Ahmed En -Nesefi, *Medârikü't-tenzil ve hakâ'iku't-te'vil*, Terc.Harun Ünal, (b.y., Ravza Yayınları, ts.), 300.

³⁰⁸ Nesefi, *Medârikü't-tenzil ve hakâ'iku't-te'vil*, 299.

³⁰⁹ A'raf, 7/143.

³¹⁰ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, 1231-1263.

götürdüğünü söyler. Dört büyük meleklerde olan Mikail (a.s) da orada bulunduğunu söyler. Daha sonra bu meleklerin kendileriyle getirdikleri bineği eşekten daha büyük olduğu, katırdan hafif küçük görüldüğünü, yüzünün insanın yüzüne benzediğini, gâyet süratli, iki kanadının mevcut olduğu, inek kuyruğu gibi bir kuyruğunun olduğunu, attığı adımları ise bir insanın görebileceği en son yere kadar uzadığı şeklinde tarif etmektedir. Nebi (a.s) dedilerki ki: “Mi’rac yolculuğuna çıkarılmadan önce bana içinde içecek olan iki şişe getirildi, bir şişede şarap vardı, ikincisinde ise içine süt konulmuştu. İkisi bana sunulunca ben içinde süt bulunan şişeyi seçtim. Cebrâil şöyle dedi: “Seni yaratılış kanunlarına uygun olarak yetiştiren Allah’a (c.c) hamdü senalar olsun. Çünkü şarabı arzulayıp seçseydin, senden sonra gelen ümmetin yoldan çıkacaktı.”³¹¹

İmam Suyûtî bu mucizenin “Mi’rac” denilen bir araçla gerçekleştiğini söyler.³¹² Aynı zamanda İmam Suyûtî İsrâ suresindeki ilk âyette “subhan” sözcüğünü hüccet olarak belirtmiş; böyle bir tesbihin yalnız büyük bir faaliyet için kullanıldığından ötürü Mi’rac mucizesi eğer uykudayken vuku bulsaydı bu halde tesbih kelimesininin kullanılmasını gerektirecek bir durum olmazdı. Ondan dolayı buradan anlaşılıyor ki bu mucize uyanıkken gerçekleşmiş. Suyûtî hazretleri peygamberimizin bu mucizeyi müşriklere haber vermesinden hemen sonra onların itirazda bulunmaları ve Hz. Muhammed’in (s.a.v) Burak’a bindirilişini yalnız ruh ile olunmayacak bir durum olmasını öne sürerek, bu mucizenin hem uyanıkken hem de beden artı ruh birliğiyle tahakkuk ettiğini ifade ediyor.³¹³ Suyûtî’nin eserinden bir kısmını verdiğim gibi bu eserde de rivâyet yoluyla İsrâ suresinin ilk âyeti anlaşılmaya çalışılmıştır. İkinci âyete kadar farklı tariklerle Mi’racın nasıl gerçekleştiği ve ne tür hadiseler yaşandığı ele alınmıştır.

Zemahşeri’nin tefsirine baktığımızda kendisi İsrâ ve Mi’rac konusunda çok teferruata girmeden genel olarak nekledilen hadisleri kısaca sunmakla yetinmiştir. Muaviye ve Hz. Aişe’nin “Rasûlullâh bedenen değil de ruhen Mi’raca çıkmıştır” rivâyetlerini zayıf bulmuş ve âlimlerin genel olarak peygamberimizin ruhen ve bedenen

³¹¹ Celâlüddin Abrurraman bin Ebi Bekr bin Muhammed el Hudayri es-Suyûtî, *ed-Dürrü’l-mensur fi- tefsir bi’l-me’sur*, Terc. Hasan Yıldız, (İstanbul, Baskı.1, Ocak Yayınları, 2012), 9/149.

³¹² Suyûtî, Celâluddin b. Ebi Bekr (911/1505), *el-İsrâ ve’l- Mi’rac* (b.y., Dâru’l-Hadis, ts.), 70.

³¹³ Suyûtî, *el-İsrâ ve’l- Mi’rac*, 54.

Mi'rac çıktığını ifade eden rivâyetleri daha güçlü bulmuştur.³¹⁴ Bunun haricinde Zemahşeri'nin konuyla ilgili farklı yaklaştığı bir bakış açısı bizce görülmemiştir.

2.3. ÇAĞDAŞ TEFSİR KAYNAKLARINDA Mİ'RAC MUCİZESİ

Bu bölümde çağdaş kaynaklarda İsrâ ve Mi'rac mucizesini ele alacağız. Bir önceki başlıkta klasik kaynaklarda bu konuyu ele almıştık. Ancak zamanın değişmesiyle birlikte meydana gelen bilimsel ilerlemeler, farklı bakış açıları mucize konusunun anlamlandırılması adına önemli faktörler haline gelmiştir. Bu noktada bizler de ele aldığımız isrâ ve Mi'rac mucizesi ile ilgili zaman faktörüne bağlı bazı müfessirlerin yorumlarına değindik. Seyyid Kutub (1906-1966), Ebu'l-A'lâ Mevdûdî (1903-1979), Tantavi Cevheri (1862-1940), Ahmet bin Mustafa (1881-1945), İzzet Derzeze (1888-1984), Konyalı Mehmed Vehbi (1862/1949), Muhammed Hamdi Yazır'a (1878-1942) ve Kur'ân Yolu ele aldığımız çağdaş kaynaklardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi son yüzyıllarda İslam âleminde kendilerinden söz ettiren bu âlimlerin İsrâ ve Mi'rac mucizesi konusundaki görüşlerine değindik. Yine sırasıyla belirttiğimiz bu isimlerin yorumlarına bakalım.

İctimâî tefsirin en önemli örneklerinden biri olan Fi Zilâlil-Kur'ân adlı tefsir eserinde Seyyid Kutub şu ifadelere yer vermiştir: “Biz, Hz. Peygamberin hayatında gerçekleştiği kesin olan böyle bir olayın (İsrâ-Mi'rac) niteliği hakkında geçmişte ve günümüzde meydana gelen uzun boylu tartışmaları yersiz buluyoruz. Çünkü İsrâ ve Mi'rac'ın ruh veya bedenle olması ile uykudayken veya uyanırken görülen bir rüya olması arasında mesafe fazla uzak değildir. Bu olayın Peygambere uzak yerlerin ve uzak dünyaların çok kısâ bir zamanda gösterilmesiyle gerçekleşen bir ortaya çıkma ve belirginleşme olayı olması bu olayın karakterini ve yapısını değiştirmez. İlahi kudretin karakterini ve peygamberliğin tabiatını bir ölçüde kavrayanlar, bu olayın hiçbir tarafında gariplik görmezler. İnsanın bakış açısına, gücüne ve düşüncesine oranla değişik ölçülerde zor ve kolay işlerin hepsi Allah'ın (c.c) gücü karşısında birdir. Bunlar insanların gördükleri ve alışageldikleri ölçülere göre farklılık gösterebilir de önemli değildir. Allah'ın (c.c) gücüne göre gerçekleşen olaylar insanlar arasında bilinegelen ölçülere göre değerlendirilemez.”³¹⁵

³¹⁴ Ebü'l-Kasım Mahmud bin Ömer bin Muhammed el Harizmi ez-Zemahşeri, *Keşşaf*, Çev. Muhammed Coşkun, (İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, Baskı.1, 2017), 3/1061-1065.

³¹⁵ Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 7/12.

Kutub (1906-1966) bu ifadeleri kullandıktan sonra İsrâ ve Mi'rac mucizesinin normal bir durum olduğunu şöyle belirtiyor; Peygamberliğin ana özelliği, insanların alışmadığı ve onların ölçülerine bağlı kalmayacak bir şekilde, yüce Allah ile iletişimin kurulmasıdır. Uzak bir yerin veya uzak bir dünyanın peygamberin gözleri önüne getirilmesi, bilinen veya bilinmeyen bir vasıta ile oraya ulaşması, yüce Allah ile iletişimin kurulmasından ve ondan vahiy almasından daha akıl almaz bir olay değildir. Hz. Ebu Bekir doğal ve normal olan bu olay karşısında dehşete düşüp olayı tuhaf karşılayanlara verdiği cevapta gerçekten çok doğru söylemişti: “Ben bundan daha büyüğünü doğruluyorum. Onun gökten haber getirdiğini doğruluyorum.”³¹⁶

Anlaşılabacağı üzere Seyyid Kutub (1906-1966) İsrâ ve Mi'rac olayını gâyet normal ve olağan bir durum olarak görmektedir. Ayrıca değerli müfessirin İsrâ ve Mi'rac ile ilgili değindiği şu nokta dikkatleri üzerine çekmektedir; Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yapılan bu yolculuk her şeyden haberi olan, her şeyi en güzel şekilde düzenleyen yüce Allah'ın yapılmasını istediği bir yolculuktur. Hz. İbrâhim'den ve Hz. İsmail'den nebilerin en son tebliğcisi olan Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar ki, tevhid akidesinin bozulmadan aynı şekilde kopukluğa uğramadan sağlam bir şekilde gelmesini sağlıyor. Aslında semavi dinlerin kutsal addedikleri mekânların arasındaki manevi bağları oluşturuyor. Öyle ki bu şaşkınlık verici seyahat ile Hz. Muhammed'in (s.a.v) şahsından evvel gelen bütün Enbiyaların kutsal buldukları emanetleri korudukları ve sahiplendikleri, Hz. Muhammed'in (s.a.v) nübüvvetinin kutsal olarak görülen bütün mekânları ve inançları içine aldığı ve aynı zamanda irsalinin bütün bu kutsal değerlerle irtibatlı ve alakalı olduğu Allah (c.c) tarafından bilinmek isteniyor. Seyyid Kutub Mi'racı nitelerken bunun, zamanın ve mekânın üzerinde bütün hudutları aşan, bildiğimiz zamansal ve mekânsal faktörlerden sıyrılmış kocaman bir âlemi içine alan, akla gelen ilk anlamından daha yüksek hikmetler içine alan bir seyahat olduğunu söylüyor.³¹⁷

Burada Seyyid Kutub (1906-1966) İsrâ ve Mi'rac mucizesinin peygamberimizin getirdiği dinin diğer bütün geçmiş peygamberlerin dinlerini kapsadığını ve kuşattığını tevhit manasıyla açıklamaya çalışıyor. Tüm peygamberlerle biraraya gelmesi ve onlara imamlık yapması sanırım bu manayı şerh etmektedir. Seyyid

³¹⁶ Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 7/12.

³¹⁷ Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 7/14.

Kutub'un (1906-1966) İsrâ ve Mi'rac olayının büyük gizemler ve hikmetler barındırdığını söyleyip ama bunu açıklamaması da merak edilen ayrı bir mevzudur.

Mevdûdî ise İsrâ ve Mi'rac ile ilgili görüşünü şöyle nakleder; "Kulunu bir gece götüren" sözleri, bunun sadece bir görüntü veya rüya olmadığını, bilakis Allah'ın (c.c) peygamberine âyetlerini gösterdiği fiziksel ve bedensel bir yolculuk olduğunu göstermektedir. Bu nedenle herkes, bunun sadece ruhsal bir deneyim olmayıp, Allah'ın (c.c) kendi elçisi adına planladığı bedeni bir seyahat ve bir müşahade olduğunu tasdik etmesi gerekir.³¹⁸

Birtakım insanların bu mucizeyi mümkün görmemeleri gerçekten ilgiçtir. İnsanoğlunun elinde çok kısıtlı bir şekilde bulunan araçlarla Ay'a çıkabildiği bir dönemde, Allah (c.c)'in sınırı olmayan güç ve kuvveti ile peygamberi'ne az bir vakit müddeti içerisinde böyle bir yolculuğu gerçekleştirmesini kabul etmemek çok tuhaf bir durumdur.³¹⁹Burada görülüyor ki Mevdûdî İsrâ ve Mi'rac olayına kesin inanmakla birlikte, bu mucizeyi inkâr edenleri gariipsemiştir. Bunu da Allah'ın (c.c) hadsiz ve sınırsız güç ve kuvvetine dayandırmaktadır.

Mevdûdî Mi'rac konusuyla ilgili yapılan önemli iki itirazı ele alıp şu şekilde cevap vermeye çalışmıştır; birinci itiraz madem Allah (c.c) sınırsız ve sonsuzdur neden kulunu yanına çağırma ihtiyacında bulunmuştur? Sorusuna şöyle cevap verir;

Bu davet Allah'ın (c.c) aciz oluşu ya da noksanlığıyla ilgili değil, mümkinat cinsinden olan insanın kudretsizliği ve acizliğiyle ilgilidir. Mîsâl olarak Allah (c.c), mahlûkatlarından biriyle haberleştiği zaman kendisinin anlamada ve konuşmada bir eksikliğinin olmamasından ötürü onların diliyle ve onların seviyelerine göre anlayacakları şekilde konuşur. Bu durum gibi Allah (c.c), mülkündeki ilginç âlemleri kendisine göstermek arzusuyla yanına çağırmıştır. Tabiki yaratılmış olan yaratının gördüğü şekilde bütün âlemi kuşatıcı bir göz ile göremez. Zira Allah (c.c) bir şeyi müşahade etmek istediğinde oraya intikal etmek zorunluluğunda değildir, ancak insanoğlu yapabilmesi gerekir. Bu vaziyet Allah'ın (c.c) yanına gitmek için de söz konusudur.³²⁰

³¹⁸ Seyyid Ebu'l-A'la Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, Çev.Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, (b.y., İnsan Yayınları, Şubat 2005), 3/75.

³¹⁹ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3/76.

³²⁰ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3/76.

İkinci itiraz, Hz. Peygamber yolculuk esnasında cennet ve cehennemi ve orada azap çeken insanları görmüş buna göre neden bazı insanlar hesaba çekilmeden ceza çekmekte ve mükâfat görmektedir? Bu soruya verilecek cevap, bu tür Hz. Muhammed'e (s.a.v) gösterilen manzaraların gerçeklikle karıştırmalarından ileri gelmektedir. Aslında bu tür senaryolar insanların işledikleri günahların sembolleştirilmiş halleridir. Mîsâl olarak büyük bir kuyudan etli bir öküzün zuhur etmesi, ancak daha sonra yerine dönmemesi tekrar bozgunculuğun vücut bulmuş şeklidir. Bunun gibi gayrimeşru ilişkiler yaşayanların, Hz. Muhammed'e (s.a.v) yanlarında yeni ve güzel yiyeceklerin bulunduğu halde gidip bozulmuş, kokmuş yiyecek tercih edenlerin halinde gösterilmiştir.³²¹

Ayrıca Mevdûdî peygamberlerle filozoflar arasındaki farka da ayrı bir bakış açısı getirmektedir. Şu şekilde ele almaktadır: “Peygamberlerin gördükleri şeyleri tam bir aynel-yakin içinde başkalarına anlatabilmesi içindir. Çünkü bu deneyim onları, tüm teorilerini zanna dayandıran ve iddia ettiklerini müşahede edemeyen filozoflardan ayırır. Filozofların aksine Peygamberler insanlara sundukları şeyler konusunda şahadet edebilirler, çünkü onları kendi gözleriyle görmüşlerdir.”³²²

Tantavi İsrâ ve Mi'rac mucizesi konusunda genel olarak ehl-i sünnet âlimlerin üzerinde birleştikleri noktada fikrini beyan etmektedir. Bazı âlimler bu mucizenin rüyada ya da ruhen gerçekleştiğini söylemekle birlikte, kendisi bu mucizenin bizzat beden ve ruhen olduğunu savunmaktadır. Çünkü “abd” sözcüğü ruh artı beden birliği bulmasıyla teşekkül eden bir mananın olduğunu savunmaktadır. Nitekim âyette “Kulunu” şeklinde telaffuz edilmektedir. Diğer bir taraftan Allah'ın (c.c) âyetlerini görebilmek için beden gözüyle müşahade edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Tantavi Cevheri bu mucizenin kesinlikle gerçekleştiğini Necm suresindeki âyetlere dayandırmaktadır.³²³ “Sonra yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu”³²⁴, “(Peygamberle olan mesafesi) iki yay kadar yahut daha az oldu”³²⁵, “Böylece Allah (c.c) kuluna vahyedeceğini vahyetti”³²⁶, “Kalp, gözün gördüğünü yalanlamadı”³²⁷,

³²¹ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3/77.

³²² Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3/77.

³²³ Tantâvî b. Cevherî el-Mısri, *Tefsiri'l-Kur'ani'l-Kerim*, (Kahire, Bas.1, Mısır Kalkınma Yurdu Yayınları, 1998), 281-287.

³²⁴ Necm, 8/53.

³²⁵ Necm, 9/53.

³²⁶ Necm, 10/53.

³²⁷ Necm, 11/53.

Şimdi siz gördüğü şey hakkında tartışıyor musunuz?’’³²⁸, “Sidretü’l-Müntehanın yanında’’³²⁹, “Andolsun, O, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.’’³³⁰Tantavi’nin İsrâ ve Mi’rac mucizesini buradaki Necm suresindeki âyetlerle irtibatlandırması gâyet yerinde bir ilişkilendirme olduğu görülmektedir. Zira bu âyetlerde geçen tabirler Mi’rac olayı ile birebir ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Muhammed’in (s.a.v) büyük âyetleri görmesi, Sidretü’l-Münteha, Kab-ı Kavseyn, gözün gördüğünü kalbin yalanlamaması gibi bilgiler bizlere aktarılan Mi’rac olayı hakkındaki rivâyetlerle de barışık olduğu görülmektedir. Bu açıdan Tantavi’nin gâyet isabetli bir görüşe sahip olduğu görülmektedir.

Ahmet bin Mustafa tefsirinde İsrâ ve Mi’rac olayına kesinlikle inandığını söyleyip, konu hakkındaki düşüncelerini şu şekilde belirtir. Meraği “abd” kelimesinden yola çıkarak bu olayın cismen gerçekleştiğini söyler. Bu konuda Hz. Aişe’nin Mi’rac olayını ruhen gerçekleştiği gibi rivâyeti hatalı görmektedir. Gerekçe olarak da o zaman Hz. Muhammed (s.a.v) Hz. Aişe ile daha evlenmemişti. Bu konuda Muaviye’nin de Mi’rac olayının ruhen gerçekleştiği şeklindeki rivâyeti de eleştirir. Çünkü Muaviye o zaman daha Müslüman olmamıştı. Müslüman olmayanın da haber vermesi dinen red hükmünü almıştır. Mi’rac olayının bu kadar hızlı olmasına imkân kılacak şekilde Hz. Süleyman ve Belkıs’ın örneğini sunmaktadır. Meraği bu mucize ile ilgili ilginç bir tez daha sunmaktadır. Şöyle ki; eğer böyle bir mucize rüyada olsaydı müşrikler itiraz etmezdi. Zira insan rüyasında dünyayı hatta diğer gezegenleri kolaylıkla gezebilmektedir. Meraği bu mucizenin vukuuna delil olarak buhari ve Müslim’deki geçen hadisleri de vermektedir. Çünkü eh-li sünnet anlayışında Kur’ân’dan sonra en muteber kaynak Buhâri ve Müslim hadis kitaplarıdır.³³¹

Meraği Mi’rac mucizesini kabul etmeyenlerin itirazlarını şu şekilde sıralamıştır:

1. Böyle bir olayın bu kadar kısa bir zamanda yaşanması imkânsız
2. Eğer bu mucize doğru olsaydı herkes inanırdı
3. Havada cismi bir yaşam ortamı yoktur, nasıl olurda peygamberler orada cismen yaşar

³²⁸ Necm, 12/53.

³²⁹ Necm, 14/53.

³³⁰ Necm, 18/53.

³³¹ Ahmet bin Mustafa el Meraği, *Tefsiru’l-Meraği*, (b.y., Şirket ve Kütüphane Yayınları, Bas.1, ts.),30/5-8.

4. Göğsün yarılması necaseti, kötülüğü gidermez
5. Üst âlemde yolculuk yapmak için vasıtaya ihtiyaç yoktur
6. Namazın beş vakte indirgenmesi konusunda Hz. Mûsâ ile görüşüp dayanışmaya gerek yoktur
7. Hiçbir Müslüman bir peygamberin semada cismen yaşadığını söylememiştir.³³²

Meraği bu itirazlara çok ayrıntıya girmeden cevap vermektedir. Şöyle ki hız konusu vasıta ve imkânlar göre değiştiğini söyler. Örneğin bir uçak ile uzun mesafelerin kısaltılabileceğini ifade eder. Peygamberlerin semadaki cismani halleri bizim idrakimizin üzerinde bir durum olduğunu belirtir. Çünkü Peygamberlerin ruhaniyatları onların cismaniyatlarına kesafet olur ve galabe çalar.³³³

Modern dönem müfessirlerinden olan İzzet Derveze'nin eserine baktığımızda ise İsrâ ve Mi'rac olayı ile ilgili olarak kendisinden önceki müfessirlerden pek farklı bir bakış açısı ortaya koyamamıştır. İsrâ olayının Kur'ân âyetleriyle sabit olduğunu ve Mi'rac olayının ise bize nakledilen hadis rivâyetleriyle varid olduğunu söylemiştir. Bu konuda Şeyhan, Tirmizi, İbn Kesir, el-Beğavi gibi kaynakları delil olarak öne sürmüştür. Tabi görüşünü ifade ettikten sonra, Allah (c.c) daha iyisini bilir demekle yanlış görüş belirtmekten kaçınır. Mi'rac olayının ruh artı beden ile meydana geldiğini dile getirmiştir. Hz. Ebu Bekir'in "Sıddık" unvanının nasıl kazandığının arkasındaki olayı nakleder.³³⁴

Konyalı Mehmed Efendinin yazmış olduğu Hulâsâtu'l-beyân adlı tefsir eseri ise, İslam âleminde muteber eserler arasında görülmektedir. Bu eserin en büyük özelliklerinden birisi yine İslam âleminde en muteber görülen eserlerden özetler naklederek tefsir konusunda bütün görüşleri yansıtmış olmasıdır. Eserde, Kadı Beyzavi (ö. 685/1286), Fahri Râzî (ö. 606/1210), Hâzin (ö. 741/1341), Ebussuud (ö. 982/1574), Nîmetullah Efendi (ö. 920/1514), İbn Ceriri Taberî (ö. 310/923), Nîsâburi (ö. 730/1329) gibi pekçok müfessirin görüşleri nakledilmiştir. Vehbi efendinin eseri hakkında kısâ bir bilgi verdikten sonra İsrâ ve Mi'rac konusundaki görüşlerine şu şekilde değinebiliriz:

³³² Meraği, *Tefsiru'l-Meraği*, 30/8-9.

³³³ Meraği, *Tefsiru'l-Meraği*, 30/9-10.

³³⁴ İzzet Derveze, *et-Tefsirü'l-hadis*, (Kahire, Arap Kütüphanesi Yaşam Evi Yayınları, H.1383), 3/351-355.

Allah (c.c) habibine tahsis ettiği bir mucizeyi beyan etmiş ve bu mucizeyi beyana zatını bütün noksanlıklardan tenzih ile başlamıştır. Zira tesbih; cemi’i nekaistan tenzih manasındadır. Âyette geçen İsrâ “gece yürüyüşü anlamındadır” ve bu yürüyüşün kısa bir müddet sürdüğünü ifade eden “leylen” kelimesi nekra olarak gelmesi bunu göstermektedir. Âyette geçen Mescid-i Harâm ise Mekke’ye uzak olduğu için “aksa” lafzı kullanılmıştır. Beyt-i Mukaddes ise makarr-ı Enbiya ve mahall-i vahy-i İlahi ve sulehânın mabedidir. Âyette geçen Abid’den murat ise Rasulullah’dır.³³⁵

Burada gördüğümüz üzere müfessir kelimelerin işaret ettiği manalardan güzel bir yoruma gitmiştir. Özellikle âyetin hemen başına geçen “Sübhone” kelimesi güzel tanımlayıp, bu mucize ile olan irtibatını güzel değerlendirmiştir. Bununla ilgili kıymetli müfessir bu kelimenin manasını biraz daha açmak adına şu açıklamada bulunmuştur: Az zamanda bu kadar mesafenin kat’ olunmasına gelince: Ecsamda seyr-i seri vakidir. Meselâ rüzgârın az zamanda birçok mesafe katettiği ve Süleyman Aleyhisselamın rüzgâr vasıtasıyla uzak mesafeleri katetmesi ve bugün motor vasıtasıyla tayyarelerin hatır-u hayalin fevkinde mesafeler kateylemesiyle bilcümle ecsamın seyr-i seri’i kabil olduğuna delalet eder. Cism-i Rasûlullâh’da Cenab-ı Hakkın bu Seyr-i seri’i hakedip az zamanda birçok yerler görüp gelmesinde bir mâni yoktur. Şu hâlde Mi’rac’ı Nebevi’yi rüya ile te’vile de ihtiyaç yoktur. Çünkü, bir cismin az bir zamanda birçok mesafeyi katetmesi mümkün ve vaki olunca Rasûlullah hakkında baid(uzak) addetmekte mana yoktur.³³⁶Evet, müfessirin ortaya koyduğu fikirlerden hareketle bu mucizenin ruh ve cesedin birarada olduğu halde gerçekleştiğine inandığını anlamaktayız. Aynı şekilde ortaya koyduğu örneklerle de aklın bu durumu kabul etmesinden başka bir şansı olduğu da görülmemektedir. Vehbi Efendi “eğer bu mucize sadece ruh ile olduğunu Hz. Peygamber söyleseydi müşrikler buna itiraz etmezlerdi. Çünkü insan ruh âleminde istediği zaman istediği yerleri gezer ve müşahede eder.”³³⁷

Mehmed Vehbi Efendi bu mucize ile ilgili olarak pek az müfessirin değindiği bir noktaya değinmektedir. O da Mi’rac’ın asıl maksadı konusudur. Bununla ilgili Mehmed Efendi şu cümleleri sarfetmektedir:

“Mi’rac’dan maksad-ı asli; Enbiyadan her birini ayrı ayrı Cenab-ı Hakkın taltif ettiği gibi habibini de bu misüllü acaibini seyrettirmekle taltif olduğu gibi Rasulullah’ın

³³⁵ Mehmed Vehbi Çelik, *Hulâsat’ül Beyân Fi Tefsîr’il Kur’an*, (İstanbul, Üçdal Neşriyat, Bas.4, 1968), 7/2938.

³³⁶ Vehbi, *Hulâsat’ül Beyân Fi Tefsîr’il Kur’an*, 7/2939.

³³⁷ Vehbi, *Hulâsat’ül Beyân Fi Tefsîr’il Kur’an*, 7/2939.

kalbine kuvvet ve şecaat için ervah-ı kudsiyye ve âlem-i melekutiyle ünsiyet ettirmektedir. Çünkü yeryüzünde görülmeyen ayat-ı beyyinat-ı, acaib ve garaibi görmesi, âlem-i eflakde olan sanayi-i ilahiyyeyi Re'ye'l- Ayn müşahade etmesi kalb-i Nebevilerinin kuvvet ve metanetine sebep olduğundan emr-i davete ikdâmı, a'da-yı din üzerine şecaati, dinini te'sis ve i'la hususunda sa'y-ü gayreti tekemmül edeceğinde şüphe yoktur.”³³⁸

Mehmed Efendi, Mi'rac'ın amaçlarından bahsederken Hz. Muhammed'in (s.a.v) semâvât alminde Allah'ın (c.c) mülkünü görmesi, o âlemlerde gerçekleşen garip ve acaip işleri müşahade etmesi, bu mucize ile Hz. Peygamberin kalbinde cesaret ve metanet gibi görevinde kendisini motive edecek duyguların güçlenmesi gibi sebepler yattığını ifade etmektedir.

Müfessir Mi'rac mucizesini kabul etmeyenlere karşı da ayrıca şu sert ifadeleri kullanmaktadır: “Evet! Akl-ı sakim erbabı kudret-i ilahiyyeyi takdir edemediğinden tasavvurât-ı fikriyyesi kîsâ olduğu cihetle tabiatında olan hissete şeytanın iğfâlâtı da inzımam edince kendi gibi kuvve-i kudsiyyeden bîhaber olan insanlara kıyas ederek fâhri kâinat hakkında dahi bu misilli eltâf-ı ilâhiyyeyi kıskanmak ister.”³³⁹ Yani bu mucizeyi inkâr eden kişilerin Allah'ın (c.c) hadsiz kudretini anlayamadıkları için akıllarına Rasûlullâh'ın uruc etmesi sıkışmamaktadır. Hatta “fahri âlem” ifadesini kullanmış fakat bunun içeriğini açmamıştır. Bu mevzuyu Said Nursi eserleri konusunda “Hz. Muhammed'in (s.a.v) manevi Şahsiyeti” adlı başlıkta derinlemesine işleyeceğiz. Orada fahri âlem manasını daha iyi kavrayacağız.

Elmalılı hazretleri Mi'rac mucizesi ile ilgili diğer müfessirlerin konuyu aydınlatmak adına hız ile ilgili örnekler verdiklerini söylemektedir. Bu örnek verme durumuna Elmalılı çok da sıcak bakmamaktadır. Çünkü hiç benzeri olmayan bir şeye güya benzerini getirerek bunu açıklamaya çalışmanın yanlış bir anlayış olduğunu belirtir. Bunun çelişki üretebileceğini ifade eder. Bu mucizenin ancak haber ya da müşahade yoluyla anlaşılabilir. Yani böyle akıl üstü bir olayı akli melekelerle açıklamaya çalışmak yanlış bir yöntemdir. Ama böyle ilginç bir yolculuğun Allah'ın (c.c) kudretinden uzak olmadığını da belirtir. Burada şu yanlış anlaşılmalıdır ki Elmalılı Mi'rac mucizesini akli mîsâllerle açıklamanın yanlış olduğunu belirtmekle böyle bir hadisenin yaşanmamış olduğunu savunmuyor. Sadece Mi'rac olayının zaman

³³⁸ Vehbi, *Hulâsat'ül Beyân Fi Tefsîr'il Kur'an*, 7/2940.

³³⁹ Vehbi, *Hulâsat'ül Beyân Fi Tefsîr'il Kur'an*, 7/2941.

ve mekanın ötesi bir olay olmakla yüksek bir mucize olduğunu belirtmeye çalışıyor. Hatta bununla ilgili rivâyetlere de yer vermiştir. Daha sonra Elmalılı hiçbir mesafenin Allah'ın (c.c) kudretine engel olamadığı ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) pak ve münezzeh ruhu için garipsenecek bir olay olmadığını belirtmektedir.³⁴⁰

Molla Câmî (ö. 898/1492) Mi'rac'ın, semaya kadar ruh artı bedenle tahakkuk ettiğini şu şekilde beyan etmiştir:

“Refref onun şerefli vücudundan şerefendirilmiş olduğu zaman, Arş Refrefin elinden onu süratle aldı. Arş ovasında teni bir hurka gibi bıraktı. Sancağını yere ihtiyacı olmayana (Allah (c.c)'a) hırkasız olarak kaldırdı. Bir gülü götürdüler bu aşığı dehlizden o yüksek dergâha el el üstünde. Yönü, mühresi altı kapıdan kurtardı. Yeri, biniti darlıktan sıçrattı. Yerden bile boş olan bir makam buldu ki, oraya ten de mahrem değildi can da”.³⁴¹

Bu mucize ile ilgili olarak peygamberimizin İsrâ'dan sonra bu yolculuğa ruhuyla devam ettiğini iddia edenler de olmuştur. Hatta bununla ilgili olarak ruhun kendisine ait iki beden olduğunu da söylemişlerdir. Bu cesetlerden biri gaybi âlemlerle ilgili olup maddi etkenlerden bağımsızdır. Diğer cesed ki bizim cesedimizdir, bu da normal doğadaki unsurlardan müteşekkildir. İşte bu adamların iddia ettiği de tam da budur. Yani Hz. Muhammed (s.a.v) maddi cismini geride bırakarak diğer latif cismiyle uruc etmiştir ve tekrar inince de o cesedini giyip geri gelmiştir. Bu yaklaşım zihnimize var olan sadece ruhla çıktığı düşüncesinden ve ehli tasavvufun tamamen cesedle çıktığı anlayışlarını bir mana da uzlaştırıyor. Ancak Elmalılı böyle bir teville gitmenin gereksiz olduğunu belirtir. Buna gerekçe olarak ümmetten nice insanların cesedlerinden sıyrılıp ruhları ile başka yerlere intikal ettikleri çokça rivâyet edilir. Bu açıdan Allah'ın (c.c) habibi olan Hz. Muhammed'in (s.a.v) cesedinden sıyrılıp Allah'ın (c.c) katına yükselmesi hiç de yadırganmaması gerektiğini ifade ediyor. Hele ki bu söz konusu bir mucize ise.³⁴²

Elmalılı hazretlerinin İsrâ ve Mi'rac ile ilgili değindiği kısma bakarken diğer müfessirlerin bu konuyla ilgili değinmediği kısımlarını ele almaya çalıştık. Bununla birlikte Mi'rac ile ilgili olan meşhur uzunca hadisi de nakletmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi Elmalılı Mi'rac mucizesini akla yaklaştırmak amacıyla hız ile ilgili

³⁴⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3150.

³⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3151.

³⁴² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3152.

verilen bazı örnekleri yadırgamaktadır. Buna gerekçe olarak Mi'rac olayının aklın üstünde ve fikrin ulaşamayacağı bir durum olduğunu söyler. Çünkü Mi'rac mucizesinin benzeri olmayan bir mucize olduğunu aktarır. Benzeri olmayan bir şey benzeri olan bir şey ile kıyas edilemez olduğunu ifade eder. Burada şunu ifade etmeliyiz ki, Elmalının bu mucizeyi akla yakınlaştırmak adına verilen bilimsel örneklere karşı gelmesi doğru bir tutum değildir. Çünkü mîsâllerin tutumlu bir şekilde akli bir dayanağı ve zemini varsa ve bu şekliyle de mucizeyi akla yakınlaştırıyorsa bunu garipsemek doğru bir davranış değildir. Bununla birlikte Elmalılı, cesedin farklılığı ile ilgili olarak ilginç bilgiler aktarır. Birincisi bu dünya üzerindeki unsurlardan teşekkül eden cesedimizdir. İkincisi maddi unsurlara ihtiyaç olmayan latif cesetten bahsetmektedir. Bu anlamda Mi'rac mucizesi ruhla mı yoksa bedenle mi gerçekleştiği problemini uzlaştırmaktadır. Yani ne tamamen bildiğimiz cesed ne de cesetten tamamen arınmış ruh. İkisinin arasında bulunan latif bir cisim. Elmalı'nın aktardığına göre bazı âlimler bu tezi savunmaktadırlar. Fakat Elmalılı çok ilginç bir cümle sarf etmektedir. O da Hz. Peygamberin Mi'rac'ının ruh ve cesed meselesinden daha büyük ve üstün bir mucize olduğudur.

Kur'ân Yolu Tefsirinde ise;

Hiz. Muhammed'e (s.a.v) vahyin gelişi ile nübüvvetini açıklaması üzerine müşriklerin islamı kabul edenler üzerindeki baskıcı tutumları, büyük ihtimalle peygamberliğin altıncı senesinden başlamakla Hiz. Muhammed'in (s.a.v) başta ailesine ve küçük bir azınlık olan diğer müslümanlara karşı pek çok yönden yaşamsal düzeni etkileyecek boykotlar yapılmakla arttı. Birkaç sene devam eden bu boykotların ardından Hiz. Muhammed (s.a.v) eşi olan Hiz. Haticeyi ve kısa bir zaman da olsa kendisine babalık eden, onu koruyan amcası Ebu Talib'i ahirete uğurladı. Bundan ötürü bu seneye hüzün senesi denilmiştir. Bu kadar ağır imtihanlar yaşanan sevgili peygamberimizi hem o sıkıntıdan dolayı onu teskin etmek ve ona sabır ile umut vermek amacıyla Mi'rac gibi bir mucize ile teselli edip müşerreflendirmek istedi. Böylelikle bu mucizeyi gerçekleştirdi.³⁴³ Buradan anlaşılıyor ki Kur'ân Yolu tefsiri, Mi'rac mucizesini peygamberimize manevi bir destek mahiyetinde Allah'ın (c.c) Hiz. Muhammed'i (s.a.v) motive ettiği şeklinde açıklamaya çalışmıştır. Bu tefsirde Mi'rac ile ilgili önceden verdiğimiz malumatların hemen hemen aynısını vermekle birlikte, Mi'rac'da tahiyat

³⁴³ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrâhim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu*, (Ankara, DİB Yayınları, 2003), 3/ 402.

duasının bu esnada gerçekleştiği, “Amene’r-resûlü.” diye başlayan Bakara’nın son âyetleri verildiğinden de bahseder.³⁴⁴

Kur’ân Yolu tefsiri, Mi’rac mucizesinin ruhen mi bedenen mi gerçekleştiği sorusuna gelince bu konuda şu yaklaşımda bulunmaktadır:

Müfessirlerin çoğunluğu Mi’racı Hz. Peygamber’in hem bedeniyle hem de ruhuyla uyanıkken yaşadığı bir olay olarak kabul etmişlerdir. Mi’racın uykudayken veya uyanıkken ruhen gerçekleşmiş olduğunu söyleyenler de olmuştur. Doğru olsa bile bu iddia Mi’rac mucizesinin değerini ve önemini azaltmaz. Çünkü genel bir ilke olarak vahiy yollarından birinin de rüya olduğu kabul edilir.³⁴⁵

Bu yazılanlardan anlıyoruz ki Kur’ân Yolu tefsiri Mi’rac mucizesinin muhakkak vuku bulduğuna kanaat getirmektedir. Fakat bu mucizenin keyfiyeti hakkında fazla malumattan kaçındığı açıkça bellidir. Çünkü bu konuda şu ifadeleri kullanmaktadır: Mi’rac mucizesi Hz. Muhammed’in (s.a.v) peygamberlik adına akıl üstü bir mucizesi olduğu için bu olayı akıl çemberi içerisinde açıklamak gereksizdir. Taberî’nin ifadesiyle madem Allah (c.c), kulunu ruhuyla değı de bedeniyle de götürdüğünü belirtiyorsa, âyetin anlamını “sadece ruhuyla götürmüştür” şeklindeki bir anlam ile daraltmak yanlış olur.³⁴⁶

Son olarak ele aldığımız tefsirde “Mescid-i Aksâ” ile ilgili tartışmalı bir konuya değinilmiştir. O da âyette geçen mescid-i âksa ifadesinin bizim bildiğimiz Kuddüs’teki mescidin kast edilmemesidir. Bu görüşü Muhammed Hamidullah’a dayandırmışlardır. Âyette geçen “Mescid-i Aksâ” tabirinin “Semavi bir mescid”in olduğu görüşüdür. Buna delil olarak Rum suresi 3.âyetini getirilmiştir. Zira bu âyette Filistin’in Arabistan’a yakın bir yer olduğundan bahsedilmektedir.³⁴⁷

2.4. KUR’ÂN’A YÖNELİK MODERNİST GÖRÜŞLER: MUCİZE ÖRNEĞİ

Modernite kavramı, Avrupadaki aydınlanma dönemi ile zaman içerisinde küresel anlam kazanan genel anlamda milletlerin değerler organizasyonuna verilen

³⁴⁴ Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 3/403.

³⁴⁵ Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 3/404.

³⁴⁶ Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 3/404.

³⁴⁷ Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu*, 3/405.

addır.³⁴⁸ Bu düşünce yapısı daha çok gelenekçilik karşıtı toplumsallıktan bir kopuşun hareketliliği olarak anlaşılabilir. Bir anlamda toplumsal değişim ve dönüşümü temsil eder. Modernizm de günümüz fenni gelişmelerin tesiriyle batı dünyasında, fikri ve düşünsel bakış açıları meydana gelen hayat anlayışlarındaki yeni oluşumun neticesinde meydana gelen günümüz yapısal gelişim düzeyine ulaşmayı hedef edinen bir hayat felsefesidir.³⁴⁹ Bu kavram da bir manada moderniteyi destekleyen 19. yüzyıl da toplumun felsefe, sanat, düşünce yapısının anlamını yitirdiği ve günümüz şartlarını gereği ihtiyaçları karşılamadığını savunan çağdaş bir akımdır. Materyalist ve Pozitivist akımların mucizeye bakış açısını belirtmek gerekirse, kainattaki faaliyetleri bilimsel kanunlarla (determinist) bakış açısıyla çözümlenmeye çalışanlar, dinin söz konusu ettiği ya da ilgilendiği fizik ötesiyle alakalı kabulleri ve iddiaları red etmektedirler. Nübüvvet ve mucize olgusu da bu kapsamın dışında değildir. Zira Materyalizm ve Pozitivizm gibi düşüncelere göre evrende olup biten her şey değişmez tabii kanunlara bağlı olup, mucizeler bu değişmez kanunlar içerisindeki sebep sonuç ilişkisi ile çelişmektedir ve meydana gelmesi imkânsızdır.³⁵⁰

İslam'ın dört büyük halifesinden olan Hz. Ömer'e isnad ettikleri “Kur’ân bizim için kâfidir” argümanı ile kendilerini tanıtan bu fikri hareketlilik Hindistan ve Mısır merkezlerinde zamanla çağa ayak uydurma yani modernleşme adı altında zuhur etmiştir. Aslında bu ekolü savunanlarda aralarında bakış açıları ve zihniyetlerinde küçük ayrımlar varsa da “modernist” dediğimiz bu zümreye ilk “Kur’âncılar” da denilmiştir. Bu bakış açısını özümseyenler düşünceleri genel olarak İslam dininin tek kaynağı Kur’ân’ın olduğu ve bu kitabın yalnız belli bir kesimin tahakkümüne bırakılmayacağını; toplumun hangi kesiminden olursa olsun Kur’ân’ı anlayacak bir seviyesinin ve anlayışının olduğunu iddia etmektedirler.³⁵¹ Kur’ân’ı günün anlayışına müsait bir yapıda değerlendirme noktasında buna bir tıkanıklık teşkil eden hadis ve sünneti fonksiyonsuz bırakma gayretleri, rivâyetleri ütöpik görmeleri, mucizeleri akli bir temele dayandırma çabaları, İslâm dinini en açık şekilde anlama ve yorumlama anlayışları, modernleşme ekolünün ve “Kur’ân bize yeter” söylemini savunanların ortak paydada bir araya geldikleri unsurlar olarak söylenebilir.

³⁴⁸ Anthony Giddens, “The Consequences of Modernity”, 13/1, (2005), 73.

³⁴⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul, Paradigma yayıncılık, 1999), 603.

³⁵⁰ Halil İbrâhim Bulut, “Mucizenin İmkân ve Delâleti konusunda İleri Sürülen İtirazlar”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, say.4, 2001, 176.

³⁵¹ Fethi Ahmet Polat, *Tefsirin Güncel Sorunları ve Örnek Türkçe Meâller*, ed. Mehmet Akif Koç, (Ankara, Grafiker Yayınları, 2014), 245-248.

20. yüzyıl özellikle bu yüzyılın ikinci yarısı, İslam dünyasının, Batı'nın o zamana kadar görülmeyen büyük bir meydan okuması ile yüz yüze geldiği bir tarih kesitini ifade eder. Müslümanlar her bakımdan zayıftılar, kültür soğuma dönemine girmiş, insanlar esaslı bir kimlik bunalımı ile karşı karşıya kalmışlardır. Müslümanları bu şekilde zor bir duruma düşüren etkenlere itikadi, siyasi, fikri ve kültürel açılardan bakacak olursak şu faktörlerle karşılaşırız:

- Batı'nın reform ve rönesansla İslam dünyası arasına mesafeler koyarak ilerlemesi ve kendini yenilemesi,
- Batı'ya hayranlığın giderek artması,
- Müslümanların uzun bir süre boyunca sadece nazari konularla meşgul olmaları,
- Müslümanların ihtilaflarla vakit geçirmeleri, ilk dönem âlimlerinin (İbn Sîna, İbn Rüşd, Harezmi, Birûnî, Ömer Hayyam, Râzi vb.) çalışmalar yaptığı Matematik, astronomi, fizik, coğrafya gibi pratik ilimleri ihmal etmeleri,
- Dinî ve İslamî ilimlerde geleneği taklide düşüp durgunlaşmaları,
- Zamanın ve çağın gerektirdiği yeniliklere ayak uyduramamaları,
- Yeni problemler karşısında içtihat yapmaktan kaçınmaları,
- İslam dinini çağın şartlarında yorumlayıp anlamaktan çekinmeleri,
- Gerekli eğitim reformlarını yaparak çağdaş ve asra hitap eden eğitim kurumları inşa edememeleri,
- Batı'nın, teknik ve ekonomik bakımdan İslam dünyasına kıyasla büyük mesafeler kat etmesi,
- Müslüman ülkelerin Batılı emperyalist devletlerin istilasına maruz kalması,
- Fransız İhtilali'nin ateşlediği milliyetçilik hareketlerinin etkisiyle etnik ve milli bölünme ve parçalanmanın artması,
- En başta Sünni-Şii ayrımı ardından çeşitli mezhepsel ayrımların İslam dünyasını itikadi olarak parçalara bölmesi,

- Müslüman devletlerinin siyasi çıkarları doğrultusunda birbirleriyle savaşmaları; iktisâdî, siyasî ve toplumsal olarak güç kaybetmeleri ve dolayısıyla bu bölgelerin istikrarsızlaşması vb.

Bütün bunların sonunda Batı'nın teknik, ilim, fen, kültür, edebiyat, felsefe, ekonomi, eğitim vb. alanlarda ilerlemesi, İslam dünyasının bu gelişmeler karşısındaki düşük profilli seyri ve güçlü bir tepki gösterememesi, Batı'nın bu vaziyetten faydalanarak İslam topraklarını sömürgeleştirme teşebbüsü, Müslüman âlimleri yeniden diriliş için harekete geçmeye zorlamıştır. Bunun sonucunda, dönemin aydınlar ve âlimleri siyâsî, ictimâî, ilmî, iktisâdî, kültürel ve dinî alanlarda yeni arayışlara girişti. Böylece İslam dünyasını uzunca bir süre meşgul edecek olan ıslahat ve tecdit, yani İslam'ı yeniden anlayıp yorumlama ve modern dünyaya adapte etme paradigması üzerine kurulan İslam modernizmi ya da güncel söylemle İslamcılık / ihyacılık, hareketi başlamış oldu.³⁵²

Yani kısacası İslam modernizm hareketi 19 ve 20. yüzyıllarda İslam dünyasını oldukça meşgul etmiş bir hareket olarak tarihteki yerini almıştır. Bu hareketin doğuşuna sebep olan pek çok faktörden en önemlisi İslam dünyasının bilimsel gelişmeler bakımından statikleşmesidir. Batı dünyası ise, kilisenin de etkisiyle orta çağda yaşadığı bunâlimdan çıkardığı derslerle, bilimsel çalışmalara yönelerek rönesansı başlatmış, ardından reform hareketiyle dinin toplum ve yönetimdeki pozisyonunu belirlemiştir. Bir de buna sanayi inkılabını ekleyerek dünyayı bilimsel, kültürel ve ekonomik olarak etkiler hale gelmiştir. Fakat öte yandan Müslümanlar Batı'nın bu şekilde ezici üstünlüğü ve gelişmişliği karşısında uzun süre aynı derecede bir tepki vermede başarılı olamamıştır. Bu durum İslam dünyasının Rönesans ve Reformu olarak tabir edilebilecek İslam modernizm hareketinin zeminini hazırlamıştır. Fakat Said Nursi'nin batının bu reform ve Rönesans hareketinin İslam dünyasına uyarlanması ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Âlem-i insaniyetin müteselsil hâdisâtına sebep olan Fransız İhtilal-i Kebiri'nde, papazlara ve rüesa-yı ruhaniyeye ve onların mezheb-i hâssı olan Katolik mezhebine hücum edildi ve tahrip edildi. Sonra çokları tarafından tasvip edildi. Frenkler dahi ondan sonra daha ziyade terakki ettiler?”³⁵³

³⁵² Halil Hüseyin, “İslam'da Rönesans ve Reform Girişimi: XIX. ve XX. Yüzyıl İslam Modernleşme Süreci ve Gelinek Nokta İtibariyle Açmazları”, 21/39 (31 Temmuz 2020), 1009-1058. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.663184>

³⁵³ Nursi, *Mektûbât*, 436.

“Madem Hristiyan dininde böyle bir inkılab oldu; bidâyette inkılabçılara mürted denildi, sonra Hristiyan olarak yine kabul edildi. Öyle ise İslâmiyet'te de böyle dinî bir inkılab olabilir?”³⁵⁴

“Elcevap: Bu kıyasın, Birinci İşaretteki kıyastan daha ziyade farkı zâhirdir. Çünkü din-i İsevîde yalnız esasat-ı diniye Hazret-i İsa aleyhisselâmdan alındı. Hayat-ı içtimaiyeye ve fûruat-ı şer'iyeye dair ekser ahkâmlar, Havariyyun ve sair rüesa-yı ruhaniye tarafından teşkil edildi. Kısım-ı a'zama, kütüb-ü sâbika-i mukaddeseden alındı. Hazret-i İsa aleyhisselâm, dünyaca hâkim ve sultan olmadığından ve kavanin-i umumiye-i içtimaiyeye merci olmadığından esasat-ı diniyesi, hariçten bir libas giydirilmiş gibi şeriat-ı Hristiyanîye namına örfî kanunlar, medeni düsturlar alınmış, başka bir suret verilmiş. Bu suret tebdil edilse, o libas değiştirilse yine Hazret-i İsa aleyhisselâmın esas dini bâki kalabilir. Hazret-i İsa aleyhisselâmı inkâr ve tekzip çıkmaz.”³⁵⁵

“Hâlbuki din ve şeriat-ı İslâmiyenin sahibi olan Fahr-i Âlem aleyhisselâti vesselâm iki cihanın sultanı, şark ve garp ve Endülüs ve Hint, birer taht-ı saltanatı olduğundan din-i İslâm'ın esasatını bizzat kendisi gösterdiği gibi o dinin teferruatını ve sair ahkâmını, hattâ en cüz'î âdabını dahi bizzat o getiriyor, o haber veriyor, o emir veriyor. Demek fûruat-ı İslâmiye, değişmeye kabil bir libas hükmünde değil ki onlar tebdil edilse esas-ı din bâki kalabilsin. Belki esas-ı dine bir cesettir, lâekall bir cilttir. Onunla imtizaç ve iltiham etmiş, kabil-i tefrik değildir. Onları tebdil etmek, doğrudan doğruya sahib-i şeriatı inkâr ve tekzip etmek çıkar. Hem tarih şahittir ki: Ehl-i İslâm ne vakit dinine tam temessük etmiş ise o zamana nisbeten terakki etmiş. Ne vakit salabeti terk etmişse tedenni etmiş. Hristiyanlık ise bilakistir.”³⁵⁶

Said Nursi bu düşüncesinde gâyet makul delillerle doğru bir kanaatte bulunduğunu düşünüyoruz. Nursi'nin de belirttiği gibi Hz. İsa'dan alınan Hristiyanlık dini sadece esasat kısmı ondan alınmış. Hatta itikad noktasında Hz. İsa'yı (a.s) Allah'ın (c.c) oğlu olarak belirtmeleri, esasat kısmında dahi yanlış bir inanca sahip olduklarını gösteriyor. Hristiyanlık dininin teferruat kısmını Ruhbanlar, Papazlar gibi Katolik kilisesinde toplumu kumanda eden zümre sınıfı belirlemekteydi. Bu teferruat kısmının tamamına yakını da hurafelerden ibaretti. Vaftiz ve cennetten arsa satmaları bu uygulamalardan bir iki tanesidir. İşte Hristiyanlar ne zaman ki Katolik anlayışı protesto etmişlerse o kadar ki yanlışlardan sıyrılıp doğru olana yakınlaşmışlardır. Fakat İslam dini anasıyla ve teferruatıyla Kur'ân ve Hadis gibi günümüze kadar sağlam bir şekilde ulaşan kitaplarla sabittir. Bu noktada İslam'da reform ya da Rönesans hareketi oluşturulmaya çalışılması tam anlamıyla “İslam Dininden Bir Kopuş” olarak telakki edilebilir. İslam'da reform adı altında Kur'ân'da geçen mucizeler bile nasıl tevil edildiğini örneklerle açıklayacağız.

³⁵⁴ Nursi, *Mektûbât*, 435.

³⁵⁵ Nursi, *Mektûbât*, 435.

³⁵⁶ Nursi, *Mektûbât*, 435.

Modernizmin İslâm dünyasında da muhtelif zaman ve mekânlarda çok değişik yansımaları görülmüş. Batı modernizmini örnek alan birçok mütefekkir ortaya çıkarak geleneğe karşı mücâdele etmişlerdir. Üstelik bunların bir kısmı, Batılıların “târihî tenkid metodu”nu örnek alarak, başta sünnet olmak üzere tüm İslâmî kaynaklara, hatta Kur’ân’a bile uygulamak istemişlerdir.³⁵⁷

Hindistan’da teşekkül eden bu grubun başrolü ve ana karakterinin, aynı zamanda rasyonalist ve pozitivist anlayışı benimseyen, çoğu olayları tabiatta cereyan eden kanunlarla açıklamaya çalışan Modernist Seyit Ahmed Han’ın (1817-1898) olduğu görüşüdür.³⁵⁸ Kendisi ve etrafındaki yandaşlarının temsil ettiği “Kur’ân bize yeter” anlayışın, geldiğimiz nokta itibariyle İslam âlemi içerisinde hadis anlayışına karşı en keskin ve muhalif oldukları hareket olarak nitelendirilebilir. Öyleki “*Hüküm ancak Allah (c.c)’indir.*”³⁵⁹; “*Rabbinizden size indirilen Kur’ân’a uyun.*”³⁶⁰ şeklinde hüküm ve yetki konusunda sadece Kur’ân’ı referans alarak aksi takdirde Hadisi Kur’ân’ın yanında ikinci bir şarii değerini atfetmenin şirk olduğunu saymakta; aynı şekilde hadis kaynaklarının güçlü senedlerle haber vermiş olduğu mucize olayını da kabul etmemektedirler.³⁶¹ Örnek verecek olursak Seyyid Ahmed Han cin ve melek gibi mahlûklara doğada yalnızca bilinç içeriği olarak var olan bazı yasalar olduğunu söyler.³⁶² Aynı şekilde onun anlayışına göre “*Bunun üzerine Mûsâ’ya: “Asânı denize vur!” diye vahyettik. Vurunca parçalandı, her bir parça kocaman dağ gibi oldu*”³⁶³ âyetinde bahsedilen olay denizlerdeki gel-git kanunundan bahsetmektedir. Yine bu anlayış Kur’ân’da anlatılan Hz. İbrâhim’in (a.s) kuşu parçalayıp her bir dağın başına bırakma mucizesini, hakikatte uykudaki basit bir rüyadan başka bir şey olmadığını savunmaktadır.³⁶⁴ Hadis kaynaklarını devre dışı bırakıp daha da ileri giderek işi amel

³⁵⁷ Kasım Küçükalp, “Fazlurrahman ve İslâm Modernizmi”, Eskiye/17 (Haziran 17), 53-63. eskiye/issue/37208/429503#article_cite

³⁵⁸ Polat, *Tefsirin Güncel Sorunları*, 240.

³⁵⁹ Yusuf, 12/40.

³⁶⁰ A’raf, 7/3.

³⁶¹ Mehmet Bağçivan, “Modernleşmenin Tefsirde İki Komplikasyonu: Kur’ancılık/Meâlcilik ve Tarihselcilik”, BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 8 / 1 (Haziran 2021), 1-17 . <https://doi.org/10.33460/beuifd>, Hadim Hüseyin İlahi Bahş, *el-Kur’âniyyûn ve şübühâtühüm havle’s-sünne* (Tâif, Mektebetü’s-Siddik, 1421/2000), 298-334.

³⁶² Polat, *Tefsirin Güncel Sorunları*, 240.

³⁶³ Şu’arâ, 26/63.

³⁶⁴ Muhsin Demirci, *Kur’an Tarihi*, (İstanbul, İFAV Yayınları, 2010), 234-235.

noktasındaki gülünç hükümlere kadar getirmişlerdir. Örneğin namaz vakitleri, nasıl kılınacağı vb. fıkhî durumlarda rasyonalizm adı altında ilginç görüşler belirtmişlerdir.³⁶⁵

Daha önce belirtildiği gibi “Kur’ân bize yeter” söylemini savunanlar ile moderniteyi benimseyenlerin pek çok noktada hemfikir olduklarını söylemiştik. Bu açıdan bakıldığında Kur’ân bize yeter söyleminin moderniteye ön ayak olduğu söylenilebilir. Aynı zamanda bu yapının ilk oluşum yerlerinden biri de Mısır’dır. Mısır denilince de bu hareketin ana figürü şüphesiz Muhammed Abduh (1849-1905) dur. Abduh, İslâm âleminin içinde bulunduğu sıkıntıları bu dinin ilk kaynaklarını iyi okuyup ve iyi anlamakla aşılabileceğinin mümkün olduğunu söyler. Abduh Kur’ân-ı Kerim’i yanlış anlamada, yanlış yorumlamada, anlamsız manalara götürmesinden ve yine Kur’ân’ı insanların yaşamsal bileşkesinden uzaklaştırma sebebi saydığı klasik tefsir metinlerini şiddetle eleştirmektedir.³⁶⁶ Hatta bu konuda Abduh o kadar titiz davranır ki, ders okutma esnasında klasik tefsirlerin tesiri altına girmek ihtimaline karşı Kur’ân’ı direkt saf ve müstakil haliyle okumuştur.³⁶⁷ Muhammed Abduh, çok ilginçtir ki ehli sünnetin muteber gördüğü, muhaddislerin sıhhati açısından ittifak etiği hadisleri başka şekilde yorumlamada dahası o hadisleri reddetmekte hiçbir sorunun olmadığını söylemiştir.³⁶⁸

Kendi zamanına farklı bakış açılarıyla kendinden söz ettiren Abduh, akıl ve bilimi hayatın her alanında, gerekse din alanında dahi en muteber miheng olarak kabul görmüştür. Abduh pozitivist anlayışın o kadar çok etkisinde kalmıştır ki Kur’ân’da zikredilen fizik ötesi mahlûkları deney alanında müşahade edilebilecek bazı varlıklar olarak değerlendirmiştir. Yine Kur’ân’da geçen mucizeleri farklı yorumlarla aklileştirmeye çalışmıştır. Klasik fıkıh bakış açısından çok farklı bir şekilde hükümler vermesi modernistliğin Muhammed Abduh’u ne derece etkisi altına aldığını göstermektedir. Bu kadar iddia bizi ikna etmiyor, bize delil ve hüccet göster dersiniz size şu örnekleri verebiliriz; Koca Ebrehe ordusunu tarumar eden ebabil kuşlarına enfeksiyon bulaştıran sinekler olarak tevil etmiş; Kur’ân’da adı geçen cinlerin canlılara bulaşan hastalık olarak anlamış, Hz. Meryem’in hamile kalma sürecinden bahsederken onun Allah’ın (c.c) verdiği habere o kadar çok inanmış ki bu durum onun çocuk sahibi

³⁶⁵ Zaferullah Daudî, *Pakistan ve Hindistan’da Hadis Çalışmaları*, (İstanbul, İnsan Yayınları, 1995), 276-278.

³⁶⁶ M. Sait Özervarlı, “Muhammed Abduh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi TDV Yayınları* (23 Kasım 2022).

³⁶⁷ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, (Ankara, Fecr Yayınları, 2010), 782.

³⁶⁸ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 792.

olmasına sebebiyet verdiğini belirtmiştir. Abduh putpererliği andıran heykelciliğe ve secdeye engel olur hükmüyle bütün müctehitlerin cevaz vermediği şapkanın takılmasında hiçbir beisin olmadığını söylemiştir. Kur'ân'ın çok eşle evlenme ruhsatını verdiği hükmü tolumun siyasi liderleri tarafından ilga edilebileceğini de belirtmiştir. Bugünün rasyonalist ve modernist grupları tarafından çok da etkisini hissettiren Abduh, kendi dönemindeki muhafazakâr kesim tarafından keskin hükümleriyle yadırganmaktan kalmamış aynı zamanda bir takım Avrupa aydınları tarafından da inanç ile ilgili fikirleri nedeniyle “ne yapmaya çalıştığı tam olarak bilinmeyen bir adam” olarak ta eleştirilmiştir.³⁶⁹

Günümüzdeki bu fikri akım peygamberimizden önceki nebilere verilen mucizeleri doğrulamanın yanında, Hz. Muhammed'e (s.a.v) Kur'ân'dan başka bir mucizeye nail olmadığını da söyleyenler olmuştur. Bu iddianın arka perdesini teşkil eden düşünce ise mucizenin akla aykırı olduğu bu sebeple insanları dinden soğuttuğu anlayıştır. Bu yönden mucizeler döneminin kapandığını iddia etmektedirler.³⁷⁰

Başka bir taraftan modernite ehlinin mucicizeyi ele alırken onun sadece sembolik bir anlam taşıdığı fikrinin benimsenmesidir. Bu anlayışın fikir babalarından olan Muhammed Esed'de (ö.1992) bu yöntemi mütemadiyen kullanmıştır. Esed'in Rudolf Bultmann'ın (ö. 1976) dini kitaplardaki mitolojik unsurlar ile hakiki yani gerçek unsurları ayırmayı vurgulayan düşüncesi ile yakınlık gösteren bakış açılarına göre, Kur'ân'da İsrâiloğullarına kudret helvası ve bıldırcın etinin verilmesi, insanoğlunun herhangi bir emek vermeden Allah'ın (c.c) kendisine vermiş olduğu ikramları,³⁷¹ yine gözleri görmeyenleri ve sakat insanları iyileştirmeyi aslında ruh açısından hasta insanları ve gözleri gördüğü halde gerçeği görememeleri,³⁷² Hz. Mûsâ'nın elindeki değneğin yılan halini alması dış görünüş (yanıltma) ve hakikatin aslında çok farklı şeyler olduğunu³⁷³ şeklinde açıklamaktadır.

Diğer bir yandan Mustafa Öztürk konuya şu şekilde yaklaşmıştır. Öztürk, “*Biz de dedik ki: “Ey ateş! İbrâhim'e karşı serin ve selamet ol.”*³⁷⁴,”*Ve bir vakit Mûsâ*

³⁶⁹ Özervarlı, *Muhammed Abduh*, 30/484.

³⁷⁰ Fehd b. Abdurrahman b. Süleyman er-Rûmî, *Menhecü'l-medreseti'l-akliyyeti'l-hadîse fi't- tefsîr* (Riyâd, y.y., 1983), 2/548.

³⁷¹ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, çev. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk, (İstanbul, İşaret Yayınları, 2004), 635.

³⁷² Esed, *Kur'ân Mesajı*, 99.

³⁷³ Esed, *Kur'ân Mesajı*, 627.

³⁷⁴ Enbiya, 21/69.

kavmi için su dilemişti, biz de ‘‘ değneğin ile taşa vur.’’ Demiştik. Onun üzerine o taştan on iki göze kaydadı ıktı.’’³⁷⁵, ‘‘ İşte bunun için dedik ki, o sığırın bir parçasıyla ölüye vurun. Onlar da vurdular l dirildi.’’³⁷⁶ şeklinde Kur’ân’da geçen mucizeleri; ‘‘anlayış ve idrak açısından orta ağ dönemine uygun retorikler’’ şeklinde nitelendiriyor.³⁷⁷ Mustafa ztrk mucizeleri aslında doğal hayatta belli bir etki-tepki yada sebep-sonuç ilişkisinin normal bir sonucu olup, insanların bu olayı idraklerine hitap edebilecek şekilde fizik ötesi kanunlara dayandırma gayreti içerisinde oldukları bir vaka olarak tanımlamıştır.³⁷⁸ ztrk açısından bakıldığında hiçbir peygambere hissi anlamda bir mucize verilmemiştir.³⁷⁹ Mustafa ztrk, semavi kitaplarda bahsedilen olağanüstü olayları aslında kâinatta normal süreç içerisinde işlene kanunlar olduğunu belirterek, bu olağanüstü olayları mucize diye tanımlamak Spinoza’nın tabiri ile ‘‘tam bir ahmaklık ve cahilliğin yansıması’’ olarak vurgulamıştır.³⁸⁰

Bütün bu faktörlerden sonra şöyle bir şey denilebilir ki, modernizm anlayışıyla mucizeye karşı mesafeli davranan bir takım batı zihniyeti olduğu gibi, İşlam âleminde de mucizenin akıl ve mantık sahasında bir karşılığının olmadığını savunan kimi insanlar da olmuştur. Böyle bir yaklaşımın sebebi olarak eski zamanda yaşayan insanların akılcı dşnememeleri ve bilimsel malumattan uzak olmaları onları mucizeyi kabullenmede etkin rol oynadığını belirtmişlerdir. Çünkü mucize dediğimiz şeyin bilim açısından hiçbir gerçekliğinin olmadığını ıspatlamaktadır. Bu açıdan bilim ne kadar geliştikçe mucizenin alanı o kadar daralmaktadır.³⁸¹

Acaba mucize aklın kanunlarına mı tabidir? Ya da akıl mizanına mı bağlıdır? Yoksa aklın mucizeyi bütün bütün anlayacak kapasitesi var mı? Mucizeye bizzat tanıklık etmiş geçmiş kavimlerin Kur’ân’daki vaziyetlerine bakalım. Mucizeler karşısında ne tür bir tepki vermişlerdir?

Yüce kitabımız Kureyş putperestlerinin güneş gibi parlak bir mucizeyi gördüklerinde ne şekilde tepki vereceklerini şöyle betimler: ‘‘O müşriklere, gökten bir kapı asak da oradan yukarı çıksalar, şöyle diyeceklerdi: ‘‘Muhakkak ki gözlerimiz

³⁷⁵ Bakara, 2/60.

³⁷⁶ Bakara, 2/73.

³⁷⁷ Mustafa ztrk, *Kıssaların Dili*, (Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2015), 14.

³⁷⁸ ztrk, *Kıssaların Dili*, 14.

³⁷⁹ ztrk, *Kıssaların Dili*, 18.

³⁸⁰ ztrk, *Kıssaların Dili*, 21.

³⁸¹ Hikmet Zeyveli, ‘‘Kur’an ve Kur’an Dışı İşlâmi Rivâyetlerde Mucize’’, *Din Dilinde Mucize*, (İstanbul, Kuramer Yayınları, 2015), 108.

döndürüldü; daha doğrusu, biz, büyülenmiş bir topluluğuz” derlerdi.”³⁸² Bu şaşkınlık ve inkâr tavrı Hz. Muhammed’den (s.a.v) önce ki peygamberlerde de görebiliriz. “Elini koynuna sok, sonra lekesiz bembeyaz çıksın da dokuz mucize ile beraber Firavun’a ve onun (kıpt)kavmine git. Çünkü onlar kâfirler topluluğudur. Vaktaki mucizelerimiz açık oalarak onlara geldi: “Bu meydanda bir sihirdir.” dediler.”³⁸³ “Hani senden, İsrâiloğullarını defetmiştim (seni öldürmemişlerdi). Kendilerine açık mucizeler getirdiğin zaman da içlerinden küfre varanlar şöyle demişti: “Bu apaçık bir sihirden başka bir şey değildir” demişlerdi.”³⁸⁴

Bu konuda İsrâfil Balcı ve onun fikrinde olan çağdaş bazı düşünürler İsrâ ve Mi’rac olayını bazı tarihi verileri öne sürerek böyle bir mucizenin gerçekleşmediği noktasında aksi fikirde bulunmuşlardır. Bunların argümanlarını kısaca belirtmek gerekirse;

İsrâ ve Mi’rac dediğimiz olayın mekânı ve tarihi tam olarak net değildir. Evet İsrâ Kur’ân’da geçiyor yani âyetle sabit fakat bunu Mi’rac için söylemek zor olsa gerek. Çünkü, Kur’ân’da geçmiyor. Hem bu olaylar farklı farklı zamanlarda meydana gelmiştir. Onun için bu iki olayın içeriği dahi birbirinden farklıdır.

Mi’rac denilen hayali ürün ilk dönem kaynaklarında yer almamaktadır. Eğer böyle bir durum yaşansaydı bu kaynaklarda geçerdi. Bu açıdan bu olayın yaşanmışlığı ile ilgili şüphe vardır.

İsrâ ve Mi’rac o kadar iç içe kullanılmıştır ki adeta eş anlamlı kelimeler haline gelmiştir. Öyleki Mi’rac İsrâ’nın önüne geçmiş hatta İsrâ mucizesini dahi içine alabilecek bir duruma gelmiştir.³⁸⁵

Aslında bu iddiaların cevapları açık bir şekilde tarihi kaynaklarda mevcuttur. Bu tarihi kaynaklardaki kısmi malumatları öne sürüp diğer kısımlarını ihmal etmek yapılan araştırmanın tekniği açısından da doğru bir yöntem değildir. İlk kaynaklarda mevcut olmadığını da iddia etmek yanlıştır. Zira İlk kaynaklar dediğimiz Kur’ân ve Sünnettir. Bu İsrâ ve Mi’rac mucizesi de sahabelerden başlayarak ilk iman edenlerin akıllarında yerini muhafaza etmiş, ayrıca tereddüde yer vermeyecek şekilde kuşaktan kuşağa ta günümüze kadar ulaşabilmiştir.

³⁸² Hicr, 15/15.

³⁸³ Neml, 27/12-13, Yûnus, 10/76; Tâhâ, 20/58; Kasas, 28/36.

³⁸⁴ Mâide, 5/110.

³⁸⁵ İsrâfil Balcı, *İsrâ ve Mi’rac Gerçeği*, (b.y., Ankara Okulu Yayınları, 2013), 39-50,93-96, 223-228.

İtikad açısından her iki olayın da ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir. Nitekim İsrâ'nın Kur'ân ile inanılması mücbir olan ve Mi'rac'ın'da zanni delillerle inanıldığı için inanılması mücbir olmayan bir vakadır. Bundan ötürü bir Müslüman delil açısından dini bir hadiseyi ne şekilde ele alacağını tarihi gelenekten gelen bir bakış açısıyla ve tutumla yapabilmektedir.³⁸⁶

Mi'rac mucizesinin Müslümanların zihin dünyasında yerleşmesinin ana nedeni, bu olayın itibar görülen hadis kaynaklarında mevcut bulunmasıdır. Elbette yazılı bir kaynağa itibar edilme süreci de rastgele bir süreç değildir. Bu sahih kabul edilme durumu yüzyılları içine alabilecek Müslümanlar tarafından belli kriterlere bağlı olarak ortaya çıkan bir hükümdür. Diğer taraftan Mi'rac olayı ile alakalı rivâyetlerin üçüncü asır hadis kitaplarında yer alması, bunun o tarihte birileri tarafından uydurulmuş olduğu anlamına gelmez. Zira o devirde toplanan hadisler bir ve ikinci asırda da biliniyordu. İlk zamanda birtakım hadis kaynaklarında bu olayla ilgili rivâyetlere rastlanmaması, bu olayın bilinmediği ya da yaşanmadığı anlamını taşımamaktadır. Bu noktada ilk zamanlarda kısmi yazılı belgelerde mevcut olmayan rivâyetlerin kabul edilemeyeceği anlayışı, olayların kaynağına inilmesi açısından büyük bir hatadır. Böyle bir anlayış bir taraftan Müslim ya da Buhari'de geçen rivâyetlerin uydurulmuş olduğu anlamını taşır. Ancak bizim elde ettiğimiz malumata göre yani anlayışımızda hadislerin uydurulduğundan ziyade toplatılıp bir araya getirme sürecinden bahsedilir. Bu duruma örnek verecek olursak Kur'ân'ın kitap haline gelmesi Hz. Ebu Bekir döneminde gerçekleştirildiği bilinmektedir. Peki bu şu anlama geliyor mu? Kur'ân kitap haline getirilirken bu tür âyetler yoktu denilebilir mi? Elbette hayır. Kur'ân'da geçen âyetler zaten Müslümanların zihin dünyasında sabitlenmiş ve herkesçe malumdu. Aynen bunun gibi Mi'rac mucizesi de hadislerin tedvini öncesinde vuku bulduğu sahabe tarafından biliniyordu. Ne zaman ki hadisler toplatıldı o zaman Mi'rac olayı ile ilgili rivâyetler sahih kitaplara alınmıştır.³⁸⁷

Diğer taraftan Mi'rac mucizesi nasıl olduğu ve içeriğinde neler yaşandığı açısından tartışmalı bir olay olduğu ta geçmişten günümüze kadar bilinen bir durumdur. Bu duruma kimsenin söyleyebileceği bir şeyi yoktur. Fakat altını çizmek gerekirse, Mi'rac ile ilgili farklı rivâyetlerden, tartışmalardan kaynaklı bu mucizeye kurgu ya da

³⁸⁶ Çağfer Karadaş, "İsrâ-Mi'rac Hâdisesi- Mahiyeti ve Gerçekliği", *kisbu ilahiyat dergisi* 1/1(Haziran 2019), 55-73. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kisbu/issue/45770/547655>

³⁸⁷ Çağfer Karadaş, "İsrâ-Mi'rac Hâdisesi- Mahiyeti ve Gerçekliği", 55-73.

uydurulmuş, hakikati olmayan hayali bir ürün olduğu şeklinde bir algı yaratmak, öncelikle tarihi basite almak, ikincisi üzerinde hiçbir tartışmanın olmadığı bir geçmiş oluşturma gayreti olarak nitelendirilebilir. Bu durum Siyaset, ekonomi, dini vb. birçok alanla ilgili olabilir. Elbette bunların üzerinde de tartışmalar, anlaşmazlıklar, ihtilaflar olabilmektedir. Zira geçmişte yaşanan hadiseler, zaman ve mekân açısından sınırlı olduğu, her birinin dikkat potansiyeli farklı düzeyde olan, yapı itibariyle her türlü dış etkiye müsait olan insanoğlu tarafından rivâyet edilmektedir. Bu durum yazılı ve sözlü bütün nakiller için geçerlidir. Bu konuyla ilgili örnek verecek olursak mahkemede bir hâkim konuyla ilgili pekçok şahidi huzuruna çağırır ve onları dinler. Şahitler konuyla ilgili farklı rivâyetlerle şahitlik edebilirler ancak olayın vuku bulunuşu noktasında hepsi hemfikirdirler. Elbette hâkim de çoğunluğun şahitliğine göre hükmünü verecektir.³⁸⁸

Konuyla ilgili diğer itiraza gelince, Mi'rac mucizesi teferruat açısından tartışmalı bir konu olmakla birlikte ana hatları itibariyle İslam tarihi açısından genel kabul görmüş bir olaydır. Bu mucizeyi güya efsane ismini vermek adına diğer gelmiş geçmiş milletlerin hayali ürünlerine benzetmek doğru bir yaklaşım değildir. Hem diğer kavimlere gelen peygamberle ilgili olarak ayrıntıda tartışmalar olmakla birlikte benzer durumlardan söz edilmiştir. Hatta diğer ümmetlerde bu tür efsanevi olayların yaşandığını söylemek Mi'rac olayının imkânat durumunu da güçlendiren bir argümandır. Zira dinlerin teşekkül sürecinde iki bakış açısı vardır: Biri pozitivist yaklaşımdır ki, ilkelikten tekamüle doğru bir inanç yapısı; diğeri bunun tam aksine en başta tevhit inancının bulunduğu daha sonra dejenerasyon yani bozulduğu çoklu tanrı inanç sisteminin oluşumudur. Şu ikinci anlayışa göre bozulan inancın içerisinde tektük hakikatlerinde bulunduğu itikadı aslında gerçek dinin varlığını habercisi olarak değerlendirilmektedir.³⁸⁹

Şunu ifade etmek gerekirse, kâinattaki kanunların değişmezliğinden hareketle Allah'a (c.c) inancı olan birini materyalist olan biriyle aynı kefeye koymak yanlışlık olacaktır. Zira Allah'a (c.c) inanan kişi doğadaki bütün yasaları âyeti kerimeden mülhemle her an kâinata müdahalesi bulunan Allah'a (c.c) bağlarken, diğeri İlahın varlığını kabul etmemektedir. Bu açıdan bakıldığında Allah'ın (c.c) her şeye kadir olduğuna inanan birinin kendi dinini anlamlandırması adına bunu materyalist ve pozitivist yaklaşımlarla açıklamaya çalışması ne kadar da saçma bir durumun olduğu

³⁸⁸ Çağfer Karadaş, "İsrâ-Mi'rac Hâdisesi- Mahiyeti ve Gerçekliği", 55-73.

³⁸⁹ Çağfer Karadaş, "İsrâ-Mi'rac Hâdisesi- Mahiyeti ve Gerçekliği", 55-73.

gâyet açıktır. Mucizeleri bu anlayışla açıklamaya çalışmak deistliğin anlam kazanmasına dahi sebep olabilmektedir. Mucize denilen vaka doğadaki bütün akli ve mantıki yasaların ihlal edildiği değil, sadece bu olay esnasında Allah'ın (c.c) iradesine bağlı olarak yaşanan alışagelmışin dışında görülen istisnai bir durumdur. Mucizeyi kötü niyetle dahi olmazsa rasyonalist bir yaklaşımla açıklamaya çalışmak yalnızca mucizeleri değil aynı zamanda Allah'ın (c.c) haber verdiği kıyamet, haşir ve dirilişin yaşanılması şüpheli ve inanılması kuşkulu bir hale gelecektir. Bundan dolayı istediği şeyi yapma açısından nihâyetsiz bir güce sahip olan Allah'ın (c.c) yarattığı âlemde bazı prensipleri geçici olarak askıya alması inanan bir Müslüman açısından garipsenmemelidir.³⁹⁰

2.5. SAİD NURSÎ'NİN ESERLERİNDE İSRÂ VE Mİ'RAC MUCİZESİ

Mi'rac mucizesi bütün İslam âleminin ortak değeridir. Dolayısıyla bu mucize ile ilgili elimizde birçok rivâyet ve malumat mevcuttur. Mi'rac mucizesi, keyfiyeti itibariyle yaşanıp yaşanmadığı ve içeriğiyle ilgili olarak beraberinde pekçok tartışma konusu getirmiştir. Nitekim İsrâ olayının hemen ardından Mi'rac hadisesinin bir imtihan vesilesi olduğunu Kur'ân'ın belirtmesiyle aslında bu mucizenin tartışmalı bir yapısı olduğunu anlamaktayız. Zira Kur'ân'daki “*Şimdi siz peygamberin o görüşüne karşı, onunla mücadele mi ediyorsunuz?*”³⁹¹ bu âyetten anladığımız kadarıyla Mi'rac mucizesi yaşandıktan sonra bu olay ile ilgili tartışmanın başladığını görebilmekteyiz³⁹². Durum böyle olunca bu mucize hakkında birçok İslâm âlimi tarafından da çeşitli fikir ve tezler ileri sürülmüştür. Kimisi Mi'rac mucizesi ile ilgili aynı düşünürken kimisi konuyla ilgili farklı noktalara değinmiştir. Bizde bu bölümde İslâm âlimlerinden biri olan Said Nursi'nin bu mucizeye yaklaşım tarzını ele alacağız.

Said Nursi Mi'rac mucizesini ele alırken insanın dünyaya gönderilmesinin hikmetleri ile konunun temellerini atıyor. Diğer müfessirler gibi genel anlamda konuyla alakalı rivâyetleri esas alıp; mucizeyi Mekke'den Kuddüs'e oradan da Allah'ın (c.c) katına çıkma süreci içerisinde olayı ele almıyor. Mi'rac mucizesi uykuda mı uyanırken mi ya da bedenen mi yoksa ruhen mi gerçekleşti? gibi müfessirlerin üzerinde farklı yorumlar getirdikleri bu problemleri merkeze koymadan direkt bu vakanın mümkünatı

³⁹⁰ Özel, Recep Orhan. “Kur'ân'daki Hissî Mucizelere Modern Yaklaşımlar Bağlamında Bir İnceleme: Mustafa Öztürk Örneği” Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / 8 (Haziran 2017), 75-123. <https://doi.org/10.18498/amauidf.325832>

³⁹¹ Necm, 53/12.

³⁹² Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 5/4578-4580.

ve manasıyla ilgileniyor. Zaten bu tezi ele almamızdaki amaçlardan biri de Said Nursi'nin Mi'rac mucizesine bakışı konusunda kendisini diğer müfessirlerden ayırt eden taraflarını ortaya koymaktır. Yine Nursi'nin bu mucizenin arka planını teşkil eden noktaları nasıl ortaya koyduğuna ve hikmet boyutuyla mevzuyu ne şekilde ele aldığına değineceğiz.

Said Nursi bir konuyu ele alırken genel anlamda temsil metodunu kullanmaya çalışır. Özellikle anlaşılması zor olan meselelerde bu yöntemi sıklıkla işler. Anlaşılması zor olan meselelerden biri de Mi'rac mucizesidir. İnsan yapı itibariyle sınırlı bir varlıktır. Bundan dolayı zamanüstü, aklın kolay anlayamayacağı bazı realiteleri onun aklına ve anlayacağı bir seviyeye indirgemek gerekiyor. Bu açıdan temsil metodu zor meseleleri anlama noktasında etkin bir materyaldir. Adeta uzak görünen bir şey dürbünle nasıl yaklaştırılıp bakılır, onun gibi temsil metodu da derin ve uzak meseleleri zoom gibi akla yakınlaştırma görevini icra eder. Temsil metodu ayrıca bir tartışma esnasında muhatabı ikna etme yollarından birisidir. Nitekim Kur'an'ı Kerim'de bu metodu kullanmıştır. Örneğin putperestlerin ibadetlerinin boşuna gittiğini anlatırken, *“Makbul olan dua, ancak Allah'a (c.c) olan duadır. O'ndan başka (müşriklerin) yalvarıp durdukları putlar ise, kendilerine hiçbir şeyle karşılık vermezler. O kâfirlerin hali, kuyu başında, su ağzına gelsin diye, suya doğru iki avucunu açıp uzatana benzer ki, su ona yükselip gelmez. Kâfirlerin dua ve ibadetleri, sapıklıkta ve boşuna yerde olmaktan başka bir şey değildir.”*³⁹³ Böyle bir misal kullanmıştır. Yine Bakara suresi 264-265 âyetlerinde, Kehf suresinin 45. Âyetinde bu metod kullanılmıştır.

Mi'rac gibi aklın hayrette kaldığı, zaman ve mekân olayının bir anda farklı fonksiyonlara girdiği bir olayı çıplak akıl ile anlamak gerçekten çok zordur. Çünkü bu olay sınırların ötesinde bir vakadır. Said Nursi'nin de yapmaya çalıştığı şey, bu ilginç olayı anlamak adına temsil yoluyla akla yakınlaştırma çabasıdır. Elbette ki mucizeler fevkalade olaylar olduğu için onu aklileştirmenin bir anlamı yoktur. Fakat Bediüzzaman'ın amacı bunu aklileştirmekten ziyade, bu olayın akıldan uzak olmadığını ve altında beslediği manaları ortaya koymaktır. Nitekim verdiği temsillerle Mi'rac gibi bir konu eminiz ki daha iyi anlaşılabilmiş kanaatindeyiz.

³⁹³ Ra'd, 13/14.

2.5.1. İnsanın Varoluşunda İbadet ve Marifetullah İlişkisi

Nursi, “*Ben, insanları ve cinleri, ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.*”³⁹⁴ ayetinden hareketle insanın bu dünyaya gönderilmesindeki amacın insanın kendi yaratıcısını tanıması ve ona iman etmesi olduğunu belirtiyor. Allah’ı (c.c) tanıma ve ona iman etmenin insana farz kılındığını, hatta bunun insan fitratının bir gereği olarak akıl ile Allah’ın (c.c) varlığını ve birliğini bilmesinin gerekli olduğunu belirtir.³⁹⁵ Nursi insanın hayat serüveninin ana gayesini dört noktada ifade etmektedir. Ona göre, yaratılışın en büyük amacı ve insan fitratının en yüksek hedefinin Allah’a (c.c) iman edilmesidir. Daha sonra İnsanlığın en kudsî makamının Allah’a (c.c) iman etmesi içerisindeki “Allah’ı tanıma” olgusudur. Üçüncü unsur insanın en büyük mutluluğunun Allah’ı (c.c) tanıma olgusu içerisindeki “Allah’ın (c.c) muhabbetini kazanma” aşamasıdır. Dördüncü seviye ise bu üç gayenin biraraya gelmesiyle hasıl olan “Ruh dinginliğidir.”³⁹⁶

İnsan neden fitraten ibadeti ister? Ya da onu ibadete iteleyen şeyin ne olduğu konusunda ilgili olarak Nursi bir örnekle bu soruyu açıklamaya çalışır. Şöyleki kaplan gibi varlıkların yapılarına, tırnaklarına bakıldığı zaman parçalayıcı ve hırslı bir hayvan olduğu anlaşılır. Yine kavun gibi meyvelere bakıldığında tadıyla, görünümüyle, vitaminiyle yenilmek için halk edildiği kanaati oluşur. Aynen bunun gibi de insanın kabiliyetlerine, acizliğine, sonsuz hayata olan düşkünlüğüne bakıldığında ibadet etmek için yaratıldığı hissedilir.³⁹⁷

Nursi’nin konuyu aydınlatmak adına verdiği örneğin yerinde olduğunu düşünüyoruz. Nitekim bir âyette “*Biz, o gök ile yeri ve aralarındakilerini boşuna yaratmadık*”³⁹⁸ geçen bu ifadeyle düşünüldüğünde yüce Allah her bir mahluka bir program ve bir yön belirlemiştir. Tüm varlıkların üzerinde hüküm sürme kabiliyetini veren Allah (c.c) insanı başıboş bırakıp, hem kendisine o kadar masraf yapıp sonra dirilmemek üzere toprağa atar mı? ³⁹⁹ Şeklindeki haklı sorular Nursi’nin tezini doğrulamaktadır. İnsan neden ölüm gerçeğini ya da yok olma düşüncesini reddetmektedir? Dolayısıyla insanın fitratındaki ebediyet duygusu onu hâlîkı’nın varlığını tanıma ve o varlığa ibadet etme atmosferine zorlamaktadır.

³⁹⁴ Zariyat, 52/56.

³⁹⁵ Nursi, *Şuâlar*, 100.

³⁹⁶ Nursi, *Mektûbât*, 243.

³⁹⁷ Nursi, *Mesnevî-i Nuriye*, (İstanbul, Envar Neşriyat, Baskı.17, 2020), 186.

³⁹⁸ Sad, 38/27.

³⁹⁹ Nursi, *Asa-yı Musa*, 32.

Nursi Allah (c.c)'ı tanıma yollarını da üçe ayırmaktadır; Birincisi kâinat kitabıdır. İkincisi kâinat kitabının en büyük âyeti olan Hz. Muhammed (a.s)'dır. Üçüncüsü Kur'ân-ı Kerîm'dir.⁴⁰⁰ Said Nursi insanın marifetullah ve ibadet için yaratıldığına dair insan ve hayvanın dünyaya gelişini kıyas ederek bunların arasındaki farkı şöyle ifade etmeye çalışmaktadır. Hayvanın dünyaya gelişine bakıldığında sanki dünyanın bütün şartlarını talim etmiş de gelmiş. Çünkü onları bir iki gün ya da bir iki ay içerisinde kendilerini doğal hayatın şartlarına uygun bir şekilde hareket ettiklerini görebilmekteyiz. Sanki kendilerine yüklenmiş olan programa uymaya çalışıyorlar. Bu da onların fiili ibadetidir. Fakat insana bakıldığında iki sene içerisinde ancak ayaklanır, onbeş yıla kadar ancak iyi ve kötüyü birbirinden fark edebilir. Yani hayatın kanunlarına karşı yabancı ve cahildir. Bu açıdan bakıldığında insan öğrenmek, gelişmek ve ibadet etmek için gönderildiği anlaşılır.⁴⁰¹ Nursi, konuyla ilgili dikkat çekici bir ifade kullanmaktadır. Herşeyin ilimle bağlantısının olması ve bütün ilimlerin özünün de Allah 'ı tanımaya varmasıdır. Bunun da en üst derecesinin o ilimle yetinmeyip Allah'a (c.c) iman edilmesinin gerekli olduğunu belirtmektedir.⁴⁰²

2.5.2. Kâinat Ağacının Meyvesi Olması Açısından İnsan

Said Nursi'nin eserlerinin pek çok yerinde insanın kıymeti ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Biz de konunun daha iyi anlaşılabilir olması adına kısaca Nursi'nin insanı nasıl tanımladığına değinmenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

Aklın idrakiyle ve gözün müşahadesiyle anlaşılıyor ki insan varlık ağacının en son ve en büyük meyvesi, (Bütün mevcudât bir ağaç olarak düşünülürse insan o ağacın meyvesine benzetilmiştir. Meyve ise ağacın en önemli unsurudur. Çünkü meyve ağacın bütün özelliklerini ve programlarını içinde barındırıyor. Hatta denilebilir ki ağacın geçmişini ve geleceğini de bünyesinde taşıyabilmektedir. Buradan anlaşılıyor ki İnsan da kâinat ağacının en önemli varlığıdır. Zira Allah insanı en kıymetli varlık olarak yaratmıştır.⁴⁰³⁴⁰⁴

Dünya kitabının en büyük âyeti (Dünyayı okunan bir kitaba benzetirsek Allah'ı (c.c) tanıma noktasında insan o kitabın en büyük delili olduğu anlatılmak istenmiştir.

⁴⁰⁰ Nursi, *Sözler*, 235.

⁴⁰¹ Nursi, *Sözler*, 315-316.

⁴⁰² Nursi, *Sözler*, 315.

⁴⁰³ Tin, 95/4.

⁴⁰⁴ Said Nursi'nin insanı tanımladığı bu kısımdaki paranteziçi açıklamalar bana aittir.

Dağlar bu kitabın bir satırı, hayvanlar koca bir paragrafı, bitkiler apayrı bir sayfası, insan ise bu kitabın serlevhasıdır. İnsanı iyi okuyan Allah'ı iyi tanır.)

Allah'ın (c.c) isimlerini taşıyan âyeti kürsisi,

Dünya sarayına gönderilmiş en değerli misafir olmakla birlikte diğer gezegenlerdeki varlıklara göre de en çok tasarrufta bulunan bir memur, (Kâinattaki bütün varlıklara bakıldığı zaman en kıymetli varlığın insan olduğu anlaşılabilir. Çünkü insana verilen sayısızca nimet bunu doğrulamaktadır. Konuşması, düşünebilmesi, yazması, bin bir çeşit tadı algılayabilmesi... Bu anlamda Kur'ân'da geçen "*kim zerre miktarı bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir.*"⁴⁰⁵ Bu âyet insanın ne kadar değerli olduğunu doğruluyor. Kur'ân'a baktığımızda bir hayvanın ya da başka bir varlığın harekâtını kaydetmekten bahsetmiyor ya da önemsiz görüyor. Ancak insandan bahsederken maddenin en küçük yapı birimi olan zerre ve miskal hassasiyetinde amelinin kaydedildiğini haber veriyor.)

Yine dünya zemininde ekim ve biçmeyi yapabilen bir memur,

Binlerce sanat, ilim ve fen ile donatılmış dünyanın en mesuliyetli varlığı, (Nükleer enerjiyi geliştirmesi, sahip olduğu yeteneklerle doğaya en büyük etkisi olan varlıktır.)

Allah (c.c)'ın bir nevi yeryüzündeki halifesi, ("*Hani Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım'demişti.*"⁴⁰⁶ Bu âyetten de anlaşıldığı gibi Allah insanı bütün bir varlığa halife olarak yaratmıştır. Nitekim halife de en değerli varlık olduğu malumdur.)

Bütün varlık âleminin yüklenmesinden kaçındıkları emaneti göğüsleyen, ("*Biz emaneti, göklere, arza ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler; ondan korktular da onu insan yükledi. İnsan cidden çok zâlim, çok cahil bulunuyor.*"⁴⁰⁷ Bu âyetle anlaşıldığı gibi kocaman varlıkların yüklenmesinden çekindikleri emaneti insan sırtlanmış bulunmaktadır. Cismi küçük ancak sorumluluğu büyük olan bir varlıktır.)

Önünde iki yolun bulunduğu, birincisinin mahlûkatın en esfeli ve diğerinin büyük ve geniş bir ibadetle sorumlu olduğu varlığın en bahtıyarı, (Kur'ân'ı Kerim'deki

⁴⁰⁵ Zilzal, 99/7.

⁴⁰⁶ Bakara, 2/30.

⁴⁰⁷ Ahzab, 33/ 72.

insanın yaşamsal faaliyetlerini belli bir düzen altına alan bütün âyetler bu maddeyi destekler. İster dini emirler olsun ister örfi kanunlar olsun.)

Allah'ın (c.c) esmasını yansıtan en geniş ayine, (Bu noktada baktığımızda konuşmasıyla, anlamasıyla, tasarrufta bulunmasıyla, sevmesiyle, cüz'i enesiyle, ilim ve fenne olan nüfuzuyla vb. sayısızca kabiliyetleriyle Allah'ın (c.c) isimlerine en geniş bir ayinesi olduğu söylenebilir.)

Allah'ın (c.c) hitabına karşı onu anlayan en anlayışlı dinleyicisi, (Bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'a (c.c) muhatap olmak, onunla karşılıklı bir hayat sürecini yaşamak en büyük bir makam olsa gerek. Semavî kitapların hepsi bunun en güzel örneğidir.)

Bütün hayat sahibi varlıklar içerisinde en ihtiyaçlı, en âcizi, düşmanları pek çok olan, ruhu incinen bir varlık olmasıyla birlikte nihayetsiz bir mutluluğu ve ebedi hayatı isten bir biçareddir.⁴⁰⁸ (Nursi'nin ifade ettiği gibi varlık âlemi içerisinde en çok ihtiyaç sahibi olan insandır. İnsanın yaratıldığı günden itibaren ihtiyaç alanı hep genişlemektedir. Bahettiğimiz zaruri ihtiyaçlar değildir elbette. Sevdiği bir insanla bir arada olmak bile en basit bir ihtiyacdır. Çünkü insan bedenle birlikte ruh da taşımaktadır. Bu durum onun ihtiyaç sınırlarını genişletmektedir. Küçük bir bakterinin onun hayatına son verecek kadar zayıf olmasıyla birlikte, ebedi bir hayatı da arzulayan bir fakirdir.)

2.5.3. Hz. Muhammed'in (s.a.v) Manevi Şahsiyeti

Daha önce belirttiğimiz gibi Said Nursi, Allah'ı (c.c) tanımaya ilişkin yolları ele alırken bunlardan birinin Hz. Muhammed'in (s.a.v) oluşturduğu boyut olduğunu belirtmiştik. Şimdi Nursi'nin mümtaz tarifıyla Hz. Muhammed'i (s.a.v) tanıyalım:

Hz. Muhammed (s.a.v) öyle yüce bir insandır ki; onun manevi büyüklüğünden dolayı yeryüzü onun mescididir. O mescid içerisinde Mekke mihrap hükmünde, Medine ise O'nun minberidir. İnananlar için en son ve en yüksek bir imam, aynı zamanda meşhur bir hatiptir ki mutluluk yollarını ilan ediyor. O zât bütün peygamberlerin reisidir; onları hem seviyor hem de davalarını tasdik ediyor. Zira onun getirdiği din diğer bütün peygamberlerin dinlerinin esaslarını içinde bulunduruyor. Hem bütün velilerin başıdır; nübüvvetinin ışığıyla onları hem aydınlatıyor hem de terbiye ediyor.⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ Nursi, *Şuâlar*, 218.

⁴⁰⁹ Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 21-22.

Hem öyle nurani bir ağaçtır ki, kök ve damarları diğer peygamberlerin semavi olan dinin esaslarıdır. Dal ve yaprakları ise velilerin kendisinden o dini talimini alıp ortaya koydukları manevi varlıklarıdır.⁴¹⁰ İmam Şafii, İmam Hanefi, Gazali, Abdülkadir Geylani, İmam Rabbani, Cüneyd-i Bağdadi, Muhyittin Arabi vs. o nurun en güzel meyvelerindedir.

Hz. Muhammed'in (s.a.v) iki yönüyle muteber bir insan olduğu tasdik edilmiştir. Birincisi afaki yani dış delillerle, diğeri enfüsi denilen kendi şahsiyetiyle kendisinin hak peygamber olduğunu göstermiştir. Afaki dediğimiz örneğin peygamberimize peygamberlik verilmeden önce irhasat denilen mucizeleridir. Enfüsi dediğimiz ise bütün ahlaki güzelliklerin şahsında var olmasıdır. Yine en temiz davranışlar ve en iyi huyların kendisinde mevcut bulunmasıdır. Aynı şekilde takvasıyla, tasavvufî yönüyle ve ibadetiyle en yüksek makamda bulunması onun kuvvetli imanını göstermektedir. Hem siyer ilminin şehadetiyle, sağlamlığı, davasındaki ciddiyeti, bütün işlerinde güvenilirliği, hakka ve hakikate olan bağlılığı onun en güzel delilleridir. Çiçeklerdeki renklilik ve meyvelerindeki canlılık o bitkinin hayat sahibi olduğunu göstermektedir. Onun en iyi şahitleridir.⁴¹¹

Nursi Hz. Muhammed'i (s.a.v) daha iyi anlayabilmek ve onu tanımak için hayal yoluyla bin beş yüz küsur yıl öncesine gidip o şahsı maneviyi hutbe okurken dinlemeyi tavsiye edip şöyle bir betimlemede bulunmuştur;

Bak o zât simasında ve huyundaki en yüksek güzelliklerle genel bir irşadçı olarak, içinde çok önemli cevherlerin bulunduğu mucizevi bir kitabı eline alıp, bütün beşere Allah (c.c) katından gelen vahiyleri ezeli bir şekilde okuyor. Hatta Hz. Âdem'den kıyamete kadar gelen bütün mevcudata bu hutbeyi dinlettiriyor. Peki bu zat ne diyor? Kâinatın yaratılmasındaki o esrarengiz, gizli manaları ifade ediyor. İnsanoğlunun sürekli üzerinde düşündüğü ve düşüneceği, ben kimim? Beni buraya kim gönderdi? Ve akıbetimiz ne olacak? Gibi hayati sorulara inandırıcı delillerle cevap veriyor.⁴¹²

Nursi peygamberimizin hayatı nasıl anlamlandırıldığı ve ne şekilde nurlandırdığıyla ilgili etkisini anlatmak amacıyla şu ifadeleri kullanıyor:

⁴¹⁰ Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 22.

⁴¹¹ Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 23.

⁴¹² Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 24.

Hz. Muhammed (s.a.v) etrafına yaydığı iman ışığıyla insanlığın karanlığını aydınlığa ve kışını da bahara çevirmektedir. Adeta dünyada bir devrimci ya da inkılapçı olmuştur. Çünkü Hz. Muhammed'in (s.a.v) bakış açısıyla dünyaya bakılmadığında, dünyanın sürekli bir hüznün yeri şeklinde görüneceğini söyler. Her bir varlık diğerine karşı düşman ve yabancı olacaktı. Cansız varlıklar da ölmüş birer ceset şeklinde görünecekti. İnsanlar ayrılık korkusuyla ağlayan birer yetim durumunda olacaktı. Dünyadaki faaliyetler, oluşumlar, mevsimler hepsi tesadüfle meydana gelen anlamsız birer hareket şeklinde anlaşılacaktı. Bundan ötürü insan hayvandan daha aşağı bir seviyede bulunacaktı.⁴¹³

Peki, Nursi'nin ifadesiyle Hz. Muhammed'in (s.a.v) nuruyla dünyaya bakılırsa mevcudat nasıl bir anlam kazanır? Bu noktaya değinmenin önemli olduğunu düşünüyoruz.

Birincisi dünya ve bütün gezegenler evvela Allah'ı (c.c) tesbih eden, zikreden ve ona şükreden bir vaziyet alır. *“Yedi gök ve yer, bir de bunlar içinde bulunanlar Allah (c.c)'ı tesbih ederler. Hiçbir varlık yoktur ki, O'nu hamd ile tesbih etmesin. Fakat siz, onların tesbihlerini anlamazsınız. O gerçekten Hâlim'dir, Gafur'dur”*⁴¹⁴ Birbirleriyle mücadele eden ve düşman görünen mevcudat sanki bir vücudun azaları gibi birbirinin yardımına koşan birer unsur olurlar. İhtiyaç anında su isteyen bitkilere ve toprağa bulutların koşması buna örnektir. Ayrıca doğal denge dediğimiz Allah'ın (c.c) kâinattaki cari kanunları da buna şahitlik eder. Cenaze şeklinde görünen cansız varlıklar Allah'ın (c.c) birer musahhar görevlisi şekline girerler. Ağlayan, o zavallı insan da rabbine karşı zikriyle, ubudiyetiyle, şükrüyle bir abdi aziz hükmünü alır. O tesadüf gibi görünen faaliyetler Allah'ın (c.c) isimlerini yansıtan birer kudret mucizesi vaziyetini alırlar.⁴¹⁵

Burayı özetleyecek olursak Nursi, Hz. Muhammed'in (s.a.v) getirdiği nur ile kâinat, Allah'ın (c.c) hikmetli bir kitabı oluyor. İnsan da o perişaniyetli halinden sıyrılıp zayıflığının kuvvetiyle, acizliğinin gücüyle, ibadetinin haşmetiyle, kalbindeki iman nuruyla, aklının da Allah'ın (c.c) varlığını ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) onun elçisi olduğunu tasdik etmesiyle halifelik makamına çıkmıştır.⁴¹⁶

⁴¹³ Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 24.

⁴¹⁴ İsrâ, 17/44.

⁴¹⁵ Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 24.

⁴¹⁶ Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 24-25.

Âyeti kerimede geçtiği gibi “Allah (c.c) iman edenlerin yardımcısıdır. Onları dalalet karanlıklarından hidâyet nuruna çıkarır”⁴¹⁷ manasıyla Nursi’nin açıklamaya çalıştığı Hz. Muhammed’in (s.a.v) nuru bu anlam ile örtüşmektedir. Mümkinat âleminde Allah (c.c) Hz. Muhammed’i (s.a.v) göndermeseydi başka birini göndermeye muktedirdir. Bu doğrudur elbette. Ancak geçmiş zaman bizim için imkânât kısmından çıkıp vukuat alanına girdiği için şunu düşünmemek elbette elde değil. Gerçekten Hz. Muhammed (s.a.v) olmasaydı bizler dünyayı, hayatı, ölümden sonraki akıbetimizi nasıl bilecektik? Bu çıkılmaz girdaptan ne şekilde çıkardık? Bu açıdan “sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” hadisi lafzen varid olmazsa da manası kanaatimizce sabittir.

Peygamber efendimizin geldiği toplum, kendi adetlerine çok bağlı hem çok inatçı hem de kızlarını diri diri gömerken kalpleri zerre kadar sızlamayan vahşi bir yapıdaydı. Fakat o kısa bir zamanda onların o kötü huylarını iyi huylara çevirdi. Öyle ki o vahşi insanlar Hz. Muhammed’in (s.a.v) terbiyesiyle diğer insanlara öğretmen oldular ve hatta medeni denilen toplumlara üstad oldular. İşte burada Bediüzzaman bu durumun Hz. Muhammed’in (s.a.v) dışarıda görünen hâkimiyeti ile ilgili olmadığını belki O’nun iç âlemiyle ilgili olan manevi şahsiyetiyle meydana gelen bir durum olduğunu ifade etmiştir. Öyle manevi bir şahsiyet ki kalplerin sevgilisi, akılların öğretmeni, ruh ve nefislerin yetiştiricisi olmuştur.⁴¹⁸

Nursi, toplumdaki herhangi bir alışkanlığın değiştirilmesindeki zorluğu anlatırken bunun Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından nasıl kolayca değiştirildiğini bir örnekle açıklıyor.

Herkes tarafından malumdur ki sigara vb. bir alışkanlığı onun tiryakisinden uzaklaştırmak çok zordur. Dahası pek çok kuvveti elinde bulunduran bir hâkim çok büyük bir çalışma ile küçük bir toplumda alışkanlık haline getirilen bir durumu kaldırmakta pek zorlanır. Fakat Hz. Peygamber tek başıyla, küçücük kuvvetiyle, çok inatçı, adetlerine çok bağlı, hem çok sinirli ve çok katı kalpli bir toplumda az bir sürede onların kötü huylarının, adetlerinin ve alışkanlıklarının yerine daha temiz, iyi ve menfaatli alışkanlıklar getirmiştir. Pek çok sahabenin hayatı bu tezi desteklemektedir. Hz. Muhammed’in (s.a.v) bir sene içerisinde yaptığı inkılabatı günümüz filozof, sosyolog ve psikologlardan yüzer tanesi elli yıl çalışarak başarabilirler mi?⁴¹⁹Günümüz

⁴¹⁷ Bakara, 2/ 257.

⁴¹⁸ Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 26.

⁴¹⁹ Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 26.

imkânları içerisinde televizyonlarda, radyolarda her türlü iletişim araçlarında doktorlar bağırıp sigaranın zararlı olduğunu söylemelerine rağmen, hatta sigara paketleri üzerinde sigaranın ciğerleri ve kalbi ne hale getirdiğini gösteren görseller konulmasına rağmen insanlar bu alışkanlıktan vazgeçemiyorlar. Elbette istisnalar kaideyi bozmaz.

Hem bir insan küçük bir toplumda velev değersiz bir konu hakkında dahi yalan söyleyemez. Nitekim en sonunda yalanının ortaya çıkmasından çekinir. İşte Hz. Peygamber çok büyük bir kavim içerisinde, çok büyük bir konu hakkında(din) ve hasımlarının damarlarına dokunacak şekilde çekinmeden, tereddüt etmeden, korkmadan hutbesini okuyor. Bu portreyi gözünün önüne getirdiğinizde O zâtın yalan söyleme ihtimali olabilir mi? İşte o büyük haberleri ve istikbali bize haber etmesi gereken yüce bir insanın olması şarttır. Gidip görsün ve gördüğünü bizlere anlatsın. Hem öyle bir Allah'ın (c.c) saltanatından haber veriyor ki koskoca yıldızlar onun mülkünde küçücük birer sinek gibidirler. O mülkün sahibi olan Allah'ın (c.c) istediğini, rızasını, matlubunu bize ihbar eden Hz. Muhammed Mustafa (a.s) dır.⁴²⁰

Nursi'nin; "Hz. Muhammed'in (s.a.v) dünyaya gönderilmesinin dünya imtihanının açılmasına sebep olduğu gibi onun yaptığı ibadeti de ahiret hayatının vücut bulmasına en büyük vesiledir"⁴²¹ cümlesi herhalde Hz. Muhammed'in (s.a.v) manevi şahsiyetini özetler mahiyettedir.

Cenab-ı Allah (c.c) yarattığı her bir varlık âleminde (insan, inek, arslan, çiçek, ağaç... vs) o varlığı en güzel şekilde gösteren, temsil eden yani kemâlât noktasında kendi cinsini en iyi ifade eden fertler yaratmıştır. Yüce Allah (c.c) bu kadar varlık içerisinde kendi isimlerini en güzel bir şekilde yansıtacak ve ona en iyi muhatap olabilecek birini yaratacak. Çünkü varlığın her bir kulvarında sürekli onun en iyisi en kâmil olanı vardır. İşte kâinatın en iyisi diyebileceğimiz bir varlıktan bahsediyoruz. İşte o kişi hayat sahibi biri olacaktır. Elbette şuur sahibi olacaktır. Çünkü hayat sahipleri içerisinde en iyisi şuur sahibi olandır. O şuur sahibi içerisinde de elbette insan olmalıdır. Zira kabiliyet, gelişim açısından şuur sahipleri içerisinde buna sahip olan insandır. Ve o insanlar içerisinde seçilecek mümtaz şahıs ise Hz. Muhammed (s.a.v) olmalıdır. Çünkü Hz. Âdem'den beri onun gibi bir şahsı hiç kimse göstermedi ve gösteremez. Zira insanlığın beşte birisini ve dünyanın yarısını manevi saltanatının altına almış birisidir.⁴²²

⁴²⁰ Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 27-28.

⁴²¹ Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 29.

⁴²² Nursi, *Mektûbât*, 307.

Bediüzzaman dünyayı manevi bir ağaca benzetmektedir. O ağacın dalları cansız varlıklar, yaprakları bitkiler âlemi, çiçeği ise hayvanlar âlemi, meyvesinin de insan olduğunu ifade ediyor. İşte o meyvenin en güzeli Hz. Muhammed'in (s.a.v) olduğunu belirtir. Nasıl ki ağacı meydana getiren onun çekirdeğidir ve o ağaçtan matlub mana meyvesidir; aynen onun gibi kâinat ağacının hem çekirdeği hem de meyvesi Hz. Muhammed'in (s.a.v) olduğunu belirtmiştir.⁴²³ Hem bu kadar büyük bir âlemin Hz. Muhammed'in (s.a.v) nurundan nasıl yaratıldığını garipsememek lazım. Zira küçücük incir tohumundan Yüce Allah koskoca incir ağacını yaratmıştır. Dünya ağacı cennetteki tuba ağacı gibi kökü göklerde meyvesi aşağıdadır. İşte dünya meyvesinden ta onun aslına kadar manevi bir rabıta vardır. Bu manevi kılıf ve bağlantı Mi'ractır. Hem bir şey yapılırken öncelikle onun neticesi ve faydası düşünülür. Yani varlık olarak en son ortaya çıkan aslında plan ve programda ilk düşünülen şeydir. Öylede kâinat âleminin programının neticesini Hz. Muhammed'in (s.a.v) nurlu şahsiyeti oluşturmaktadır. Kâinat ağacının meyvesi ve neticesi o olduğu için çekirdeğinin de onun nuru olması lazım gelir.⁴²⁴ Bu manayı Hasan Ertuşi hazretleri çok güzel ifade etmektedir. “Merhaba ey âlemin en yüksek matlub manası”⁴²⁵ cümlesi konuyu özetler mahiyettedir.

Hayat bu dünyanın özüdür. Şuur ve hisler ise hayatın özüdür. Akıl da şuur ve hissin özüdür. Aynı şekilde ruh da hayatın özü mahiyetindedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatı ise ruh, şuur, akıl ve hissin özünün özüdür. Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatı kâinatın ruhudur. O'nun peygamberliği de yine kâinatın şuurlu olmasına sebeptir. Dünyadan Hz. Muhammed'in (s.a.v) nübüvvetinin manası çıksa dünya vefat edecek.⁴²⁶

Nursi, Hz. Muhammed'in (s.a.v) manevi şahsiyetini anlamak için şöyle bir misal daha vermektedir:

Gayet güzel bir kuş kuluçka döneminin sonunda yumurta kabuğunu çatlatıp dünyaya geldikten sonra uçmaya başlar. Bir insan o kuşun kabiliyetlerini, güzelliğini kabuğunda ve çıktığı yerde ararsa o insanın ne kadar ahmak olduğu anlaşılır. Aynen bunun gibi kim Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatına maddi bir bakış açısıyla bakarsa onun manevi şahsiyetini anlayamaz. O zâta ancak onun insani ihtiyaç boyutuyla bakarken o maddi bakış açısı kullanılabilir. O kışırardan iki dünyanın güneşi olan Hz.

⁴²³ Nursi, *Sözler*, 579.

⁴²⁴ Nursi, *Sözler*, 579-580.

⁴²⁵ Hasan Ertuşi, *Mevlid-i Nebi*, (İstanbul, Ayfa yayınları, ts.), 25.

⁴²⁶ Nursi, *Sözler*, 110.

Muhammed'in (s.a.v) nuru çıkmıştır.⁴²⁷ Mehmet Akif'in dediği gibi “*Medyundur o masuma bütin bir beşeriyet.*”⁴²⁸

2.5.4. Mi'rac Mucizesinin Hz. Muhammed'e (s.a.v) Has Kılınması

Hz. Muhammed (s.a.v) gibi peygamberlikle görevlendirilen yüzlerce peygamber gelip geçmiştir. Onlar da tevhide, ahireti, azabı, mükâfatı kısacası dini tebliğ adına herşeyi kendi kavimlerine anlattılar. Fakat hiçbiri Hz. Muhammed'in (s.a.v) nail olduğu bu Mi'rac şerefine ulaşamadı. Bu açıdan bakıldığında Hz. Muhammed'i (s.a.v) onlardan farklı kılan ve onu sidret'ül Münteha'ya, Kâb-ı kavseyn'e çıkararak fazilet neydi? Hangi sebeplerle bu makama elyâk oldu? Gibi sorulara Said Nursi'nin cevap mahiyetindeki yaklaşım biçimi şu şekildedir:

Diğer bütün semavi kitaplar tahrifata uğradıkları halde, Hüseyin-i Cisri tarafından o kitaplarda 114 yerde Hz. Muhammed'in (s.a.v) gelişi ile ilgili bilgileri tespit etmesi, Satih ve Şık isminde iki kâhinin peygamberimizin rîsâletini haber vermeleri ve bu haberin gerçekleşmesinin tarihçe aktarılması, Hz. Muhammed'in (s.a.v) dünyaya gelmeden hemen önce irhasat denilen mucizelerin yaşanması, Allah (c.c)'ın marziyatını en yüksek bir sesle ilan etmesi, yine Allah'ın (c.c) külli rububiyetine karşı en külli bir ubudiyyete sahip olması, her cemal sahibinin kendi cemalini görmek ve göstermek sırrınca, o cemali en iyi gören ve gösterenin Hz. Muhammed'in (s.a.v) olması, yine Allah'ı (c.c) isimleri ve sıfatıyla Kur'ân vasıtasıyla kâinata en iyi tanıtanın yine o olması, nereden geldin? Niye geldin? Nereye gidiyorsun gibi çok önemli sorulara cevap vermesi, yukarıda da ele aldığımız gibi onun manevi şahsiyetini ilgilendiren bütün vasıflar, “sebepler olan yapan gibidir” kaidesince kıyamete kadar gelecek olan bütün ehli imanın hasenatlarına ortak olması ona bu makamı has kılmıştır.⁴²⁹

Bu kadar özelliklere bakıldığında Hz. Muhammed'in (s.a.v) Mi'rac'a layık olduğu açıkça ortadadır. Bütün peygamberler bizim için birdir. Çünkü biz hepsine birden iman etmişiz. Peygamberleri haşa yarıştıracak bir yarışın içene de elbette girmeyiz. Fakat Kur'ân'ın “*Siz beşeriyet adına meydana çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz*”⁴³⁰ diye tavsif ettiği Hz. Muhammed'in ümmetinden başka bir ümmet var mı? Ya da hangi peygamber bu kadar çoklukta bir ümmete sahip olmuş? Hangi peygamber Tevhid inancını bu kadar geniş bir alana tebliğ edebilmiş? Hz. Muhammed

⁴²⁷ Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 86.

⁴²⁸ Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, Haz. M. Ertuğrul Düzdâğ, (İstanbul, Elips Yayınları, 2007), 485.

⁴²⁹ Nursi, *Sözler*, 576-578.

⁴³⁰ Âli İmran, 3/110.

(s.a.v) diğ er peygamberler gibi sadece küçü cük bir topluma ya da bir kavme peygamber olarak gelmemiş ; belki kıyamete kadar gelecek olan yeryüzündeki bütün bir insanlık için gönderilmiştir. Çünkü o Resûllerin en sonuncusudur. Bu bile onun manevi şahsiyetinin ne kadar muazzam olduğunu gösterir bir nitelikte olduğunu düşünüy oruz.

2.5.5. İtikadî Aç ıdan Mi'rac Mucizesi

Mi'rac mucizesi, yaş anması itibariyle Mescid-i Harâm'a kadar olan kısm ı Kur'ân'ın âyetleriyle sabittir. Bunu inkâr eden kâfir olur. Mi'rac'ın Mescid-i Harâm'dan göğ e yükseliş boyutunu da bize intikal eden hadisler yoluyla öğrenebiliyoruz. Allah'ın (c.c) büyük âyetlerini görmek adına yapılan bu yolculuk sadece Mescid-i Harâm'a kadar olsaydı, Hz. Muhammed'ten görmesini istenilen büyük âyetleri bu zamanda hemen hemen herkes görmüş olacaktı. Zira yapılacak olan bir f.16 yolculuğ uyla Hz. Muhammed'in (s.a.v) yolculuğ u arasında çok da bir fark görülmeyecekti. Demek bu yolculuk esnasında Mescid-i Harâm sadece yeryüzündeki ilk duraktı. O halde Necm suresindeki kab-ı kavseyn⁴³¹, sidretü'l müntheha gibi terimleri nasıl anlamamız gerekiyor? Yoksa Mustafa Öztürk gibi bu olayı bir kurgu, yüzüklerin efendisi ya da Harry Potter macerası olarak mı değerlendireceğ iz?⁴³² Öztürk bu olaya tam olarak anlam veremiyor olabilir. Ancak ş u bilinmelidir ki hayal edilen bir olayın aslında hakikatte gerçekliğ inin olabildiğ inin iş aretidir. Bu hayal ürünü denilen şeyin aslında zaman içerisinde fenni ve ilmi faaliyetlerin gelişmesiyle onun hakikatine yaklaşı lması noktasında pek çok örnek verilebilir. Nitekim Hz. Mûsâ'nın asasıyla yere vurduğ unda suyun çıkması hayal gibi görünse de günümüzde sondaj çalışmasıyla hayal denilen bu olayın aslında hakikatinin olduğ u anlaşı lmıştır.

Konumuzun itikadi yönüne dönersek Nursi Mi'rac rîsâlesinin hemen baş ında ş öyle bir uyarıda bulunuyor; Mi'rac mucizesi, imanın rükünlerinin kabulünden sonra ancak ele alınabilecek bir yapıya sahiptir. Yani Allah'ı (c.c), peygamberleri, meleklerin varlığını, Kur'ân'da geçen yedi kat semâvâtın varlığını kabul etmeyen kişiye Mi'rac'tan bahsedilmez. Ayrıca Said Nursi Mi'rac konusunu ele alırken, bu olayı akıldan uzak görerek ş üpheye düş en mümini muhatap aldığını ifade etmektedir.⁴³³

⁴³¹ Said Nursi bu terimi imkânât âlemi ile vücub âleminin ayrış tığı nokta olarak ifade etmektedir. Nursi, *Sözler*, 566.

⁴³² Mustafa Öztürk Arşivi, "Miraç Yaş andı Mı?" Youtube. (23 Mart 2017). 0:01-5:21. <https://www.youtube.com/watch?v=3S-58-WYRQo>

⁴³³ Nursi, *Sözler*, 559.

2.5.6. Tayy-ı Zaman ve Bast-ı Mekân

Tayy-ı Zaman kelime olarak zamanın genişlenmesi, zaman kavramının ortadan kalkması ve uzun bir zaman içerisinde yapılabilecek bir işi kısa bir müddet içerisinde halledilmesi anlamlarını taşır. Bast-ı mekân ise bir anda birkaç yerde bulunabilme halidir.⁴³⁴ Tasavvufi olan bu kavramlar pek çok Allah (c.c) dostlarının hayatında yaşanmış durumlardır. Bunun en açık örneği Kur’ân’da “*Bunun üzerine, nice seneler mağarada üzerlerine uyku bıraktık ve kendilerini (üç yüz dokuz yıl) uyuttuk*”⁴³⁵ böyle bir tespitin yapılmasına rağmen mağaradakilerden birinin ne kadar uyudunuz sorusuna şöyle cevap verir: “*İçlerinden bir sözcü şöyle dedi: “Ne kadar durup kaldınız?” (Cevaben): “Bir gün yahud bir günün bir kısmı kadar eğleştik” dediler.*”⁴³⁶ Bu noktada uykuda görünen rüya buna iyi derecede örneklik teşkil eder. Biri rüyasını anlattığında şunu şunu yaptım, falanca yerleri gezdim şeklinde birkaç saniyede gördüğü rüyayı belki de yarım saat anlata anlata bitirmez. Nursi bu konuda İmam-ı Şa’rani’nin bir günde koskoca Fütihat-ı Mekkiye isimindeki kitabı iki buçuk defa hem okuyarak hemde tefekkür ederek bitirdiğini nakleder. Nursi bunun kaynağını da Kitab-ı Yukavit’e dayandırmaktadır. Nursi ruhun zamanla kayıtlı olmadığını belirterek, cisim ne kadar letafet kesbederse tayy-ı zaman ve bast-ı mekân manasının o derece gerçekleşeceğini savunur.⁴³⁷

Nursi Mi’rac olayının az bir zamanda çok şeylerin yaşandığı gerçeğini tayy-ı zaman ve bast-ı mekân olayı ile açıklamıştır. Zira Mi’rac olayı beka âleminde yaşandığı için o âlemin birkaç saniyesi bu dünyanın birkaç senesine bedel olduğunu belirtir.⁴³⁸ Nitekim Kur’ân’ı Kerim “*Bununla beraber Rabbinin katında bir gün, sizin sayacaklarınızdan bin sene gibidir*”⁴³⁹ ifadesini kullanılır. Buradan anlaşılıyor ki imkânat dediğimiz bu âlemden çıkıldığında zamanın genişlendiğini anlıyoruz.

Kur’ân’ın 1400 küsur sene önce bahsettiği zamanın izafiliği konusu nihâyet Albert Einstein tarafından özel izafet teoremi ve genel izafet teoremi ile doğrulanmıştır. Davies Paul bu teoremlerle ilgili olarak şu ifadeleri kullanıyor; İzafiyet teorisinin savunduğu diğer bir argüman da zaman denilen kavramın eşyanın hareket ve kütle çekimine bağlı olmasıdır. Einstein, zamanın hakikatte esnek olduğunu ve hareket ile

⁴³⁴ M. Nedin Tan, “Tay”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Kasım 2022).

⁴³⁵ Kehf, 18/11.

⁴³⁶ Kehf, 18/19.

⁴³⁷ Nursi, *Mesnevî-i Nuriye*, 197-198.

⁴³⁸ Nursi, *Lem’alar*, 17.

⁴³⁹ Hac, 22/47.

kütle çekimi etkisiyle gerilebileceğini ve bükülebileceğini iddia etmiştir. Genel izafiyet teorisi açısından gözlem yapan her bir bireyin kendine göre şahsi zamanı vardır ve bu durum öteki gözlemcilerle farklılık gösterir. Şahsa göre değişken olan zaman da gözlemi yapan kişinin bağlı olduğu kütle çekimi ve hızına göre farklılık arz eder. Kendi etrafımızda zaman kesinlikle bökülmüş olarak görünmez. Ancak değişik olarak hareket eden diğer gözlemci açısından izafidir. İçinde bulunduğumuz zaman dilimi, onların zamanıyla derece farklılığından ötürü bükülebilir. Einstein'ın enerji ile kütlenin birbirine dönüşümünü kanıtlamak adına belirttiği $E = m \times c^2$ şeklindeki formül mahiyetinde uzay ve zamanın etkileşimsel olarak bükülmesi, uzayın zamana doğru bir değişmesi şeklinde anlaşılabilir. Zamanın en küçük biriminden olan bir saniye, bundan dolayı uzayın – net olarak 180.000 mil seviyesinde – en önemli parçasıdır.⁴⁴⁰ Zamanın göreceli oluşu ve bu teoremle ilgili Stephen Hawking de şu örnekleri veriyor; Nasıl ki özel izafiyet teorisi, gözlem yapan kişiler için zamanın değişik aktığını belirtiyorsa; genel izafiyet teorisi de bir kütle çekimi alanı içinde farklı yüksekliklerdeki gözlemciler için zamanın farklı aktığını söyler. Genel izafiyet teorisi açısından kütlesi büyük olan bir yere yakın durulduğunda kütledeki çekim sebebiyle zamanın daha yavaş aktığı gözlemlenir. Bu veriler ışığında yüksek bir tepeden yerde olan birine birer saniye aralıkla gönderilen ışığın verilme süresini ölçen gözlemci, kendisine verilen ışıklar arasındaki zamanı ölçtüğünde; bir saniyeden daha az rakamları ifade edecektir. Yani kendisine sinyaller gönderilen yerdeki kişi ışıkların gelme mesafesini kendi zamanına göre bir saniyeden daha kısa bir zamanda alır. Bu kanı 1962 senesinde, bir su deposunun zirvesine ve dibine bırakılan çok hassas saatler ile deney yapıldı. Deponun zeminine yerleştirilen saatin, genel izafiyet teorisine birebir uygun bir şekilde daha yavaş hareket ettiği müşahade edildi. Bunun gibi biyolojik saatlerimiz de zamanın akışındaki değişikliklerden aynı miktarda etkilenir. Örneğin, aynı yaştaki iki kişiden biri deniz seviyesindeki bir yerde hayatını sürdürürken, öbürü yüksek bir dağın üzerinde yaşadığını düşünün. Dağın zirvesinde yaşayan adam, diğer aadama göre daha çabuk yaşlanacaktır.⁴⁴¹

Einstein'e göre özel izafet teoreminde ışık hızına sahip bir araca binen biri için zaman daha yavaş akmaktadır. Dünyadaki biri için yüz gün geçtiğinde ışık hızına sahip biri için elli gün geçebilmektedir. Yani bu teoremin özeti hız arttıkça zamanın daha

⁴⁴⁰ Davies Paul, *Tanrı ve Yeni Fizik*, Çev. Murat Temelli, (İstanbul, İm Yayın Tasarım, 1995), 234.

⁴⁴¹ Stephen Hawking, *Zamanın Daha Kısa Tarihi*, çev. Selma Ögünç, (İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2007), 43.

yavaş akmasıdır.⁴⁴² İzafiyet teorisine göre hareket halindeki bir maddenin kütlesi arttığı gibi hızı da yükseldiçe hareket eden madde için zaman yavaş akmaya başlar. Örnek İkiz kardeşlerden biri ışık hızına sahip bir araca binip uzaya çıktığını, diğer ikiz kardeşin dünyada kaldığını düşünün. Zaman ışık hızına sahip kardeş için onun hareketinden ve etkisinde kaldığı kuvvet sebebiyle, dünyadaki kardeşin algıladığından daha yavaş akar. Dünyadaki kardeş on yıl geçtikten sonra uzaya yolculuk eden kardeşinin dönüşünü bekler. Uzay aracı dünyaya döndüğünde dünyada kalan kardeş diğerini sadece bir yıl yaşlanmış olduğunu görür. Uzay aracının sahip olduğu ışık hızı sayesinde dünyada geçen on yılın sadece bir yılını yaşamış olur.⁴⁴³ Buradan anlaşılıyor ki izafiyet teorisine göre zaman değişkenlik gösterebiliyor. Zaman genişleyebiliyor ve bükülebiliyor, eğilebiliyordur. Yani Saatlerin gösterdiği rakamlar kesin doğru değildir. Çünkü zaman hareketin durumuna ya da gözlem yapan kişinin kütleli çekim konumuna göre değişkenlik gösterebilir.

Genel izafiyet teoreminde zamanın büyük çekim alanlarında daha yavaş geçtiğini göstermektedir. Örneğin mümkün olsaydı Güneşin üzerinde yürüyen birinin saati, biyolojik yapısı, atomlarının diziliş düzeylerindeki hareketlilik daha da yavaşlayacaktı. Bu teorem İngiliz ulusal fizik enstitüsü araştırmacısı John Lehigh tarafından şöyle bir deney yapılmış; iki saatten birini Londra’da diğerini İngiltere’den Çin’e giden bir uçakta senkronize eder. Deney sonucunda uçaktaki saat yer çekiminden daha uzak olduğu için daha hızlı hareket ettiğini test etmiştir.⁴⁴⁴ İşte bu deney zamanın göreceli olduğunu ispatlamıştır. Konuyla ilgili yapılan bu bilimsel açıklamalar ışığında diyebiliriz ki Hz. Muhammed’in (s.a.v) dünya saati açısından az bir zamanda çok şeyler yaşadığını söylemesi aynı hak ve hakikattir.

Said Nursi bu meseleye fen ilmiyle izahat getiriyor. Şöyle ki, dünya gibi kocaman bir cisim, senelik hareketiyle bir dakikada yaklaşık 88 saatlik bir yolu gidebiliyor. Yine yaklaşık 25 bin yıllık yolu, bir yılda gidebiliyor. Acaba bu kadar büyüklükte olan bir cisme o yüksek hızıyla onu pervane gibi döndüren Allah (c.c), kulunu semâvâtın en yükseğine çıkaramaz mı? Güneşin çekim kuvveti denilen kanun-u ilahi ile kocaman yıldızları etrafına çeken ve Mevlevi gibi döndüren bir hakimiyet,

⁴⁴² Kur’an Araştırmaları Grubu, “1400 yıl önce zamanın izafiliği açıklandı”. YouTube. (18 Aralık 2022), 07:09:16:18:52. <https://www.youtube.com/watch?v=qqtQxuMrhSE>

⁴⁴³ Davies, 236-237.

⁴⁴⁴ Kur’an Araştırmaları Grubu, “1400 yıl önce zamanın izafiliği açıklandı”, 07:09:17:08:46.

Allah'ın (c.c) rahman ve rahim olan çekim kuvvetiyle ve muhabbetle kendine cezbetmesiyle bir kulunu kendi arşına çıkaramaz mı?⁴⁴⁵

Allah'ın (c.c) yarattığı mahlûkat arasında harekât noktasında hız seviyeleri farklı farklıdır. Örneğin sesin, ışığın, elektriğin, ruhun ve hayalin hızları farklıdır. Yıldızların hareketi bile insanlık âlemini şaşkınlık içerisinde bırakmıştır. İşte Mi'rac esnasında onun bedeni o yüksek ve latif ruhuna tabii olup; ruhun hızıyla hareket etmesi neden akla ters görünsün.⁴⁴⁶

Nursi Albert Einstein'in özel izafiyet teoremini destekler nitelikteki şu mîsâli vermektedir:

Hayalinizde bir saat düşünün ve o saatte 10 tane ibrenin olduğunu farzedin. Birinci ibresi saati, ikincisi dakikayı, üçüncüsü saniyeleri, dördüncüsü saliseleri ve diğerleri her biri kendinden önceki zaman biriminin altmışta birini hesaplıyor. Şimdi saat ibresine binen birisi ile onuncu ibreye binen birisinin hızları ve gördükleri şeyler noktasında hangisi daha çok meşhudat görmüştür? Tabi ki onuncu ibre üzerinde bulunan şahıs daha çok şeyler görmüştür. Çünkü zaman harekâtın bir rengidir. Harekâta geçerli olan kanunlar zamanda da geçerlidir. Zaman harekâta tabidir. İşte Hz. Muhammed'de (a.s) o onuncu ibreye binen şahıs gibi, Burak'ı ilahiyeye biner imkânât âleminin bütününü gezer, vücup âlemine çıkar, Allah (c.c) ile konuşmakla müşerref olup, emirlerini alıp görevine geri döner.⁴⁴⁷

Nursi'nin bu açıklamalarına baktığımızda bu olayın akıldan uzak olmadığını görebilmekteyiz. Kendisine münhasır verdiği orijinal örneklerle yaşandığı rivayet edilen Mi'rac mucizesinin akıldan uzak olmadığına dair inancımız artmaktadır. Aslında Bediüzzaman'ın Mi'racı bu kadar güzel izah etmesindeki sırrın, bu mevzuyu ele alırken onu Allah'ın nihayetsiz kudreti, fenni ilimler ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) manevi şahsiyeti üçleminde değerlendirdiği için insanın hem aklını hem de kalbini ikna eder kanaatindeyiz.

2.5.7. Allah'ın (c.c) Her Şeye Çok Yakın Olması Mi'raca Engel mi?

*“Biz ona şah damarından daha yakınız (her halinden haberdarız ve her an kudretimiz altındadır)”*⁴⁴⁸ âyetinde ifade buyurulduğu gibi Allah (c.c) insanoğluna çok

⁴⁴⁵ Nursi, *Sözler*, 570.

⁴⁴⁶ Nursi, *Sözler*, 571.

⁴⁴⁷ Nursi, *Sözler*, 571.

⁴⁴⁸ Kaf, 50/16.

yakındır. Hem mekânla kayıtlı değildir. Peki bu kadar yakınlık varken o kadar uzun bir seyahatin anlamı nedir? Bu yolculuğa neden ihtiyaç duyulmuş? Gibi sorulara Nursi bazı temsillerle şöyle bir izahat getiriyor: Bir padişahın iki tür konuşması ve görüşmesi vardır. Birincisi çokta önemli olmayan bir iş için yaptığı özel ve hususi bir görüşme. İkincisi o büyük saltanatı ve muazzam halifeliği adıyla ve umumi hükümdarlığı alakasıyla kendisinden gelen emirleri halklara yaymak amacıyla ve o emirleri halka dağıtmakla ilgilenen memuru ile bir araya gelip onunla görüşmesidir. Ayrıca saltanatının azametini göstermek için elçisi ile yaptığı bir konuşmadır.⁴⁴⁹

İşte bu örnekte olduğu gibi sultan-ı ezel ve ebed olan Allah'ın (c.c) iki türlü konuşması vardır. Biri, cüz'i ve hususi, ikincisi, umum halkı ilgilendiren külli bir konuşmadır. Mi'rac dediğimiz mucize ikinci kısımda yer alıyor. Bu açıdan Hz. Muhammed'in (s.a.v) Mi'racı bütün velâyet makamlarının üstünde ve tüm mevcudat ile mahlûkatın halıkı adına Allah (c.c) ile yaptığı bir mükâlemedir.⁴⁵⁰

İkinci örnek de şudur ki, bir insanın güneş ile iki türlü münasebeti olur. Birincisi elindeki aynanın vasıtasıyla ve o aynanın yansıtma kabiliyetine göre güneşe karşı tutar ve onun ışığı, ısısı ve rengi ile münasebettar olur. Diğerisi ise bir kişi güneşe bakar onun büyüklüğünü görür ve bir tepenin üstüne çıkıp birebir güneş ile irtibata geçer.⁴⁵¹

Said Nursi bu temsil bağlamında Allah'ın (c.c) tecellisinin iki şekilde yansıdığını ifade eder. Birincisi her bir insanın kendi kabiliyetine göre Allah'ın (c.c) isimlerine ve sıfatlarına ayine olması ile onun kalben ve ruhen gerçekleştirdiği manevi seyri sülûküdür. Birinci örnekteki adamın haline benzer. Aynası ne kadar temiz ve büyük ise o nisbette güneşi yansıtmaya mazhar olur. İnsanlar içerisinde yaşamış ve yaşayan velilerin hali de böyledir. Kalbi ve ruhi bir mazhariyyet ve mana âlemindeki yükseliştir. İkincisi de dünya ağacının en mümtaz bir meyvesi olan insanda Allah'ın (c.c) isimlerinin en geniş ve toplu bir şekilde yansımasıdır. Kâinatın her bir eşyasında Allah'ın (c.c) farklı şekilde isimleri görülmektedir. İşte bu bütün esmanın en azami bir surette tezahür ettiği insanda ve insanlık âleminin de en muazzam şahsiyeti olan Hz. Muhammed'te (a.s) o isimler en toplu ve azami bir şekilde yansımasının adıdır Mi'rac. İşte bu Rîsâlettir; yani birebir münasebettar olmaktır. Velâyet makamı gibi vasıtalar

⁴⁴⁹ Nursi, *Sözler*, 561.

⁴⁵⁰ Nursi, *Sözler*, 561.

⁴⁵¹ Nursi, *Sözler*, 561.

arkasındaki tecelliyat değildir. Bu açıdan Mi'rac Hz. Muhammed'in (s.a.v) o büyük velâyetinin kerametidir. O'nun âli makamıdır. Mekke'den arşı azama çıkması onun velâyeti yani halktan hakk'a, oradan dünyaya dönüşü ise hak'tan halka olan peygamberliğidir. Bu noktadan Allah'ın (c.c) yakınlığına mazhar olduğu için rivâyetlerde “kısa bir zamanda geri gelmiş” denilmiştir.⁴⁵²

Said Nursi bu mevzuyla ilgili son bir örnek veriyor. Şöyle ki, Hz. Peygamberin dünya âleminin cüziyyetinden çıkıp külli âlemlere yönelmesi ve Allah'ın (c.c) isimlerinin yansıdığı en geniş bir boyuta yaklaşmasını şu şekilde örneklendiriyor. Bir asker genelkurmay başkanına makam itibarıyla çok uzaktır. O asker kendi onbaşı kumandanının karşısında aslında genelkurmay başkanının manevi şahsiyetinin yansıdığını görür. Genelkurmay başkanına ulaşabilmek için yüzbaşı, binbaşı, Albay, tümgeneral, orgeneral makamlarını geçmek gerekiyor. Aslında o asker her bir rütbelinin yanında o genelkurmay başkanın şahsı manevisini görebiliyor. Fakat genelkurmay başkanının bir emriyle o asker bütün bu mertebeleri aşmış onun huzuruna varmış onunla bizzat birebir görüşebilir. İşte Hz. Muhammed'in (s.a.v) Mi'rac'ı bütün bu manevi makamların geride bırakıldığı en yüksek bir makamdır.⁴⁵³

Gördüğümüz kadarıyla ve bütün bir insanlığın şahitliğiyle madem bu dünya çok büyük bir yaşamsal alanı, kocaman bir ülke ve fennin doğrulamasıyla pek düzenli bir saraydır. Bu muhteşem dünyanın olmazsa olmaz bir yaratıcısı ve sahibi elbette vardır. Bu kadar muazzam bir mülke elbette gerekir ki sahibinin de âli bir haşmetinin olması gerekir. Madem bu dünya denilen gezegen içerisinde en külli nazarlı ve şuuru en geniş olan varlık insandır. Öyle gerekiyor ki o saltanat sahibinin insan ile münasebetinin olması zaruridir. O insana özel bir yakınlığı, ezeli bir hitabı ve en azami bir seviyede konuşması olacaktır. İşte ilk insandan günümüze kadar bu şerefe, münasebete ve mükâlemeye eserleriyle gösteriyor ki bu kişi Hz. Muhammed (s.a.v) olacaktır. Çünkü Dünyanın yarısını ve nüfusunun 1/5 'ni hakimiyyeti altına alan O'dur. Allah (c.c) ile en yüksek makamda görüşmeye layık ve muvaffak olan elbette Hz. Muhammed (s.a.v)'dir.⁴⁵⁴

Mi'rac mucizesiyle ilgili aktarılan çoğu rivâyetlerde Hz. Muhammed'in (s.a.v) bu yolculuğu beden mearruh olarak gerçekleştirdiği söylenmektedir. Acaba bu Mi'rac

⁴⁵² Nursi, *Sözler*, 561-562.

⁴⁵³ Nursi, *Sözler*, 568-569.

⁴⁵⁴ Nursi, *Sözler*, 563.

mucizesi ruhani bir şekilde gerçekleşseydi yeterli olmaz mıydı? Cismi ile gitmenin ne anlamı var? gibi sorulara Bediüzzaman şöyle cevap vermektedir;

Allah (c.c) âyeti kerimede belirttiği gibi, Hz. Muhammed'e (s.a.v) kendi mülkündeki büyük âyetleri göstermek, içinde yaşadığımız dünyada bulunan varlıkların kaynağını görmek ve insanın dünyada yaptığı amellerinin neticesini ahiret âleminde göstermek istemiş. Görme ile ilgili faaliyeti gerçekleştiren gözün ve işitme âlemi ile alakalı fonksiyonu gören kulak olduğuna göre, bunların ta arşı azama kadar Hz. Muhammed (s.a.v) ile birlikte olması gerekir. O mübarek bedeni pek çok görev ile görevlendirilmiş ve aynı zamanda ruhunun makinesi hükmünde olan cesediyle birlikte gitmesi hikmetin gereğidir. Nitekim cennette ruh bedenle birlikte olacaktır. Zira insan bedeni her acıyı, mutluluğu, tadı hissetmektedir. Herhalde onun o mübarek bedeni ruhuna arkadaşlık yapacaktır.⁴⁵⁵

Nursi, Hz. Muhammed'in (s.a.v) cismiyle uruc ettiği tezini kendi eserinde Mi'rac'ın hakikati başlığı altında verdiği temsillerle konuya biraz daha açıklık getirmeye çalışmıştır. Şimdi bizde bu açıklamaya bakalım.

Mi'rac Hz. Muhammed'in (s.a.v) kemâlât mertebelerinde yaptığı maddi ve manevi yolculuktur. Şöyle ki, Allah (c.c) evrenin her bir katında ve her bir alanında farklı farklı varlıklar, âlemler yaratmıştır. Düzen içerisinde yarattığı her bir âlem Allah'ın (c.c) bir ismini ve unvanı temsil ettiğini belirtir. Bir manada her bir varlık tabakasının Allah'ın (c.c) haşmetli saltanatının tasarruf ettiği birer alan olduğunu iddia eder. Son zamanlarda James web teleskopundan gelen görüntüler kanaatimizce bu görüşü destekler. Kâinatın yaratıcısı olan Allah (c.c) insanlık âleminin bütün bir kemâlâtını temsil etmek adına, hem bütün evrenin mertebelerini bir anda idrak edebilmesi, Allah'ın (c.c) hükümdarlığını umum varlığa ilan etmesi, yine Allah'ın (c.c) isteklerini tebliğ edebilmesi ve evrendeki varlık sırrına erebilmesi için Hz. Muhammed'i (s.a.v) bir vasıtaya bindirerek O'na bütün bu varlık mertebelerini göstermiştir. Ve semanın her bir katında kardeşleri olan Peygamberlerle görüşürmüştür.⁴⁵⁶ Nursi, ifade ettiği bu itikadi bakış açısını şu temsillerle açıklar:

Bir ülkeyi düşünün ki o ülkede adliye, askeriye, milli eğitim, sağlık bakanlığı vs. makamların olduğunu farz edin. Ve her bir kurumun kendine has bir çalışması ve

⁴⁵⁵ Nursi, *Sözler*, 570.

⁴⁵⁶ Nursi, *Sözler*, 563.

işleyiş biçimi vardır. Aslında o kurumların her biri manen cumhurbaşkanının hükümdarlık makamını temsil eder. Cumhurbaşkanı adına çalışır. Cumhurbaşkanı ise telefonuyla, maili ile yani bütün iletişim araçlarıyla o kurumların yanında bulunmaktadır. Adliye hâkim ismini temsil ettiği gibi askeriye de büyük kumandan namını taşır. Cumhurbaşkanı o vatandaşını bütün bu daireleri önce birer birer gezdirip kendi ulvi saltanatını gösterdikten sonra makamıyla müşerref kılar. Daha sonra bu dairelerle ilgili iş ve işlemler hakkında ona bazı görevler verip geri gönderir.⁴⁵⁷

Bu örnek gibi bütün bir evren içerisinde Allah'ın (c.c) rablığını temsil eden tabakalar ve âlemler vardır. Her bir varlık âleminde O'nun zâtı, esması, sıfatı, faaliyeti ile ilgili işleyişler bulunmaktadır. Bu tabakalar birbirine benzemekle birlikte yürüttükleri görev ve faaliyetler farklılık arz etmektedir. Her bir tabakaya Allah (c.c)'ın bütün bir esması tecelli edebilir fakat orada öne çıkan bir isim elbette kumandanlık etmektedir. Örneğin Hz. Muhammed (s.a.v) hangi tabakada Hz. Mûsâ ile görüşmüş ise o tabakada "Kelam" ismi öne çıkmaktadır. Madem Hz. Muhammed (s.a.v) bütün Esmâ-i ilahiyyeye en azam noktada mazhar olmuştur; elbette bu isimlerin temsil ettiği makamları da bire bir gezecektir. İşte bu Mi'rac'ın özünü ifade etmektedir.⁴⁵⁸ Cenab-ı Allah yarattığı her bir varlık tabakasını elbette bir düzen ve tertip içerisinde bir amaç ve bir gaye uğruna yaratmıştır. Yaratılan bütün bu varlığı anlayacak kapasitesi olan da insandır. Öyle ki, Allah (c.c) kâinatı sorgulayan ve ona bir anlam yüklemeye çalışan insan cinsi ile konuşacaktır. Madem her insan en düşük mertebeden çıkıp en yüksek mertebeye ulaşarak Allah (c.c) ile konuşabilecek bir makama gelemiyor. İnsanlara bu noktada rehber olabilecek ve onlara tebliğ edecek seçilmiş birtakım insanlar olmalıdır. Hem insan olmalı ki diğer insanlara da öğretmen olabilsinler, hem de ruh açısından nezih ve âli bir özelliğe sahip olmalı ki Allah'ın (c.c) vahyine mukavemet gösterebilsinler. Netice olarak bütün bir insanlık âlemi içerisinde Allah'ı (c.c) en iyi tanıyan, en iyi bir şekilde tebliğde bulunan, en külli ibadeti ifa eden, bütün bir dünyadan en çok kendisinden bahsedilen ve tanınan, ahiret âlemine dair en büyük malumatı veren madem Hz. Muhammed (s.a.v)'dir. İşte bu zât bütün bu mevcudat adına o maddi ve manevi seyr-i sülûku Allah'ın (c.c) izniyle gerçekleştirecektir.⁴⁵⁹

⁴⁵⁷ Nursi, *Sözler*, 564.

⁴⁵⁸ Nursi, *Sözler*, 564-565.

⁴⁵⁹ Nursi, *Sözler*, 568.

Said Nursi ne siyer kitaplarında, ne tasavvuf kitaplarında ne de tefsir kaynaklarında karşılaştığımız şöyle orijinal bir ifade kullanıyor; “İslamiyet’in yetiştirdiği bütün velilerin seyidi olan Hz. Muhammed (a.s) sadece ruhuyla değil, bedeniyle, hisleriyle ve bütün azalarıyla 40 yıla denk gelecek 40 dakikada O’nun velâyetinin en yüksek mucizesi olan Mi’rac vasıtasıyla büyük bir yol açıp, imanın en uç mertebesine ulaşmış, Kab-ı kavseyn makamında Allah’a (c.c) ve ahiret gününe iman rûknünü gözüyle görmüş. Mi’rac ile manen açtığı o yolu açık bırakarak o yolda veliler kalben ve ruhen Mi’racın çok ufak bir emsali şeklinde manen terakki ediyorlar.”⁴⁶⁰

2.5.8. Göklerin Kendine Has Sakinlerinin Bulunması

Verdiğimiz Mi’rac mucizesi ile ilgili hadis metninde Hz. Muhammed’in (s.a.v) sema âlemlerinde meleklerle görüştüğüne dair bilgiler verilmiştir. Çıplak gözle bakıldığında da semâvâtta yıldızlardan başka bir şey görünmüyor. Durum böyle olunca hadis metninde geçen bu kısma nasıl inanabiliriz? Şeklindeki bu mucizeye olan inancın sarsılmasına sebep olabilecek soruya Nursi şu şekilde izah getirmektedir;

Her şeye aklın gözüyle bakmaya çalışan bir insan aslında hakikatte kör olduğu ve ona mana âleminde bir şey göstermenin zor olduğunu söyler. Ama hakk o derece açık olduğundan, gözleri görmeyen biri de görür. Evrendeki boşluk aslında “esir” maddesiyle doldurulmuş bir haldedir. Işık, elektrik, sıcaklık bu maddenin olduğuna işaret etmektedirler. Nasıl ki buğdaylar tarlanın, balıklar okyanusun varlığına birer emare oldukları gibi, semâvâtteki yıldızlar da kendi yaşamsal ortamını göstermektedirler. Semanın her bir katmanında farklı işler görülüyor (stratosfer, iyonosfer, termosfer, mezosfer, ozonosfer, Egzosfer, troposfer gibi). İnsanda da kendi maddi vücudundan başka akıl, kalp, vicdan, hayal, hafıza gibi manevi ve latif âlemler vardır. Madem küçük dünya denilen insanda böyle manevi âlemler vardır; elbette büyük insan şeklinde tabir edilen evrende de manevi âlemlerin bulunması aynı hikmettir.⁴⁶¹

Semâdaki meleklerin varlığıyla ilgili şu denilebilir ki, bütün gezegenler içerisinde en karanlıklı ve kesif olan bu dünya kendi ortamına müsait bir şekilde kendi sakinleri bulunmaktadır. Elbette diğer parlak ve süslü yıldızlarda da şuur ve hayat sahibi farklı cinslerde melekler bulunacaktır.⁴⁶² Kur’ân-ı Kerim’in “*O, o yaratıcıdır ki, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra semayı kasedetti de onları, yedi gök halinde*

⁴⁶⁰ Nursi, *Mektûbât*, 306-307.

⁴⁶¹ Nursi, *Sözler*, 569.

⁴⁶² Nursi, *Sözler*, 569.

nizama koydu. O her şeyi hakkıyla bilendir."⁴⁶³ Buyurduğu gibi öncelikle insanın bütün bir mahlûkat içindeki kıymetini belirtmektedir. Daha sonra semanın yedi tabakan oluştuğunu ifade buyurmaktadır. Said Nursi'de bütün bir semanın "esir" denilen bir madde ile dolu olduğunu belirtmişti. Madem bütün sema bu madde ile doludur; nasıl oluyor da yedi tabaka oluyor. Buradaki yedi sayısını nasıl anlamak gerekiyor? Gibi bir soruya Bediüzzaman şöyle bir yaklaşımda bulunmuştur;

Esir maddesi diğer maddeler gibi farkı farklı maddelere dönüşebilmektedir. Nitekim fen ilminde maddenin halleri adı altında müstakil bir konu mevcuttur. Nasıl ki suyun katı, sıvı ve gaz hali vardır. Esir maddesinin de yedi ayrı halde bulunmasının aklen hiçbir mantıksız tarafı yoktur. Hem Arapların söz sanatında yedi sayısı çokluğu ifade ettiğinden, semanın yedi tabakası da içinde pek çok tabaka barındırdığına bir işarettir.⁴⁶⁴

2.5.9. Mi'racın Meyvesi ve Faydası

Yerden semâvâta kadar yapılan bir yolculuk elbette neticesiz ve faydasız kalmayacaktır. Diğer islam âlimlerinin çok değinmediği Mi'racın faydası ve neticeleri konusunda Bediüzzaman birkaç noktayı ele almaktadır. Elbette bunu ele alırken Mi'racın aslında binler faydası olduğunu da belirterek özellikle çok önemli olan bazı faydaları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Öncelikle Hz. Muhammed'in (s.a.v) Mi'raca çıkmasıyla imanın şartlarını birebir kendi gözüyle görmüştür. Melekler, cennet-cehennem, ahiret ahvali hatta Cemalullah bunlardan bazılarıdır. Hz. Mûsâ'nın Allah'ı (c.c) görme talebi ve Hz. İbrâhim'in dirilme konusunda kalbinin tatmin olması için Allah'tan (c.c) bazı deliller istemesi, Hz. Muhammed'in (s.a.v) bu istekleri kendi gözüyle görmesi Mi'racın ne kadar büyük bir netice verdiği anlaşılır. Diğer yandan insanın içindeki ebed arzusuyla birlikte kendi sevdiklerinden ayrılması gibi büyük bir yaraya ahiret hayatı merhemiyile tedavi etmesi ayrı bir faydadır. Bir anda sonsuz olarak yok olmaktan kurtulur. Hem kâinat içerisinde görünen o hadsiz güzellikler, kemâlât ve yapılan ihsanlara bir anda bir anlam yükleniyor. Bunların, bütün varlıkların sahibi olan Allah'a (c.c) ait olduğu anlaşılır. Ve her bir mahlûk Allah'ı (c.c) zikreden birer memur olarak telakki edilir. Yani kâinat bir manada anlam kazanıyor. O insan Allah'ın (c.c) has muhatabı,

⁴⁶³ Bakara, 2/29.

⁴⁶⁴ Nursi, *Lema'lar*, (İstanbul, Envar Neşriyat, Baskı. 22, 2022), 67-68.

fermanının tebliğcisi, bütün varlık adına Allah'ın (c.c) varlığının tasdik edicisi ve tahsin edicisi olur. Hem Allah'ın (c.c) sevgilisi olur.⁴⁶⁵

İnsan denilen varlıkta merak duygusu çok etkin bir yapıya sahiptir. Hem bu merak duygusu sayesinde pek çok para harcıyıp semâvât ahvalini incelemiştir. Acaba Ay'da ne var merakıyla şu anda çokça masraflar yapılmaktadır. İnsan da kendisini yaratan bütün âlemin sahibi olan zatın acaba kendisinden nasıl bir talebi var, bizlerden ne istiyor gibi merakı cezbedecek sorular sormuşlardır. İşte buna Hz. Muhammed (s.a.v) Mi'racıyla O zatın emirlerini insanlara ulaştırmıştır. Namaz da Mi'racın en kıymetli meyvesi ve Allah'ın (c.c) emri olmuştur. Acaba Ay'da ne var adına pek çok masraflar yapılyorda; bütün mümkinat âlemi arkasında neler yaşandığı, hangi mahlûkların var olduğu ve Allah'ın (c.c) istek ve talepleri merak edilmez mi? Hz. Muhammed'in (s.a.v) Allah'ı (c.c) bizzat görmesi, insanın cennette böyle bir imkânı elde edebileceğinin ihtimali bile en yüksek bir neticedir. Çünkü ezeli ve ebedi nihâyetsiz varlığın sahibi olan zatı görmenin ne derece büyük bir şeref olduğu aklı başında olan insanın anlaması gerekir.⁴⁶⁶

Said Nursi'nin başta ifade ettiği gibi Mi'racın sayısız meyvesi ve faydası vardır. "Haberle malumat sahibi olmak görmek gibi olamaz" sözü en güzel özetleyici bir deyimdir. Ebedi hayatı düşünen bir insan için bu yolculuğun ne denli kıymetli olduğu malumdur. Daha önce Mi'rac ile ilgili her bir başlık aslında Mi'racın birer meyvesi hükmünde olduğunun düşünüyoruz.

2.5.10. Mi'racın Gerçekleşmesinin Hikmeti

Bediüzzaman Mi'rac mucizesini hikmetinin öyle büyük ve derin olduğunu belirterek, insanın aklının ve fikrinin onu tek başıyla idrak etmekten aciz olduğunu vurgular. Yüce Allah mahlûkatın ya da varlığın son noktası olan bu âlem ile onun ilk başlangıcı arasında kopmaz bir ip ile birbirine bağlamıştır. Bu iki âlem arasındaki her bir varlık noktasında Allah'ın (c.c) sanat güzelliği ve rububiyyet hâkimliği görülmektedir. O ipin her bir bağlantısında O'nun isimleri ve fiilleri kendini göstermektedir. Hem Allah'ın (c.c) kendi sanatına karşı bir muhabbeti vardır. Mevcudat âlemindeki bu güzellikleri hem görüp hem de göstermek ister. Nitekim âyette "*Gerçekten biz, gökte burçlar yarattık ve göğü, bakan kimseler için yıldızlarla*

⁴⁶⁵ Nursi, *Sözler*, 581.

⁴⁶⁶ Nursi, *Sözler*, 582-584.

süsledik.''⁴⁶⁷ Yaratılan güzelliklerin bakanlar için yaratıldığı aşikârdır. Hem madem bütün yaratılanlar içinde bunu idrak edebilecek en sevimli varlık insandır. Varlık ipinin başlangıcından sonuna kadar bütün mevcudat âleminde görünen farklı farklı derecede ki muhabbetini bir insanda toplu bir şekilde görmek ister; aynı şekilde mahlûkatta görünen o muhabbeti ilahiyeyi kalbinin genişliğiyle içine alan bir insanın bakış açısıyla bütün mahlûkata baktırmak ister. Bundan ötürü kendi sevgisini göstermek, bütün varlık âlemini temsil unvanıyla, kendini ona gösterip; konuşmasıyla müşerref kılıp verdiği emirlerle görevlendirmiştir.⁴⁶⁸

Said Nursi bu manaları akla yakınlaştırmak adına yine temsil metoduyla açıklamıştır. Şöyle ki; Bir sultan kendi sanatının güzelliğini, hikmetinin derinliğini, nihâyetsiz cömertliğini kendi ahalisine göstermek adına kocaman sarayında bir tezgâh açar. Hem kendisi görsün hem de insanların görmesini ister. O zât kendi halkı içerisinde birini kendi yaveri olarak seçer. Diğer insanlara rehberlik etsin, onlara bu sanat hakkında bilgi versin, o saray içerisinde nasıl davranılacağı konusunda üstatlık yapsın ve o sultanın hadsiz hazinelerini gösterip, haşmeti saltanatını ders versin. O yaver en alt daireden başlamak kaydıyla o insanları gezdirip sultanın makamına çıkıp müşerref olur. İşte bu misal gibi evrenin halıkı olan Allah (c.c) insanlara böyle bir tezgâh açmıştır. Hem baksın hem baktırsın. Varlık tezgâhındaki her bir sanatında hadsiz esmasının güzellikleri kendini göstermektedir. Hem canlı olan bu tezgâhlar, içinde sınırsız bir ilim güzelliği ve sanat harikasını barındırmaktadır. Öyle ki Hz. Âdem zamanından günümüze kadar bütün insanlar bu mevcudat tezgâhında araştırmalar yapıp o ilmin derinliğine varmak istemişlerdir. (Örneğin gözü anlamak, tedavi etmek adına bir insan 20 sene boyunca okuyor. Bu ilim dalıyla ilgili olarak müstakil hastaneler kurulmuş. Dahası bu ilim dalının belki yüzde onuna bile vakıf olunamamıştır. İşte böyle bir tezgâhtan bahsediliyor.) Evrendeki varlığa ait ilmin daha binden birisi dahi tam olarak anlaşılmamıştır. İşte Hz. Muhammed (s.a.v) Mi'rac ile bütün bu tezgâhları dolaşıp Allah'ın (c.c) en büyük âyetlerini seyretmiştir. Hem insanlara bunu tebliğ, teşhir ve tefsir etmiştir ki; her bir mahlûkatın kendine özel diliyle Rabbini tesbih ettiğini görmüştür.⁴⁶⁹

⁴⁶⁷ Hicir, 15/16.

⁴⁶⁸ Nursi, *Sözler*, 572-573.

⁴⁶⁹ Nursi, *Sözler*, 574.

2.5.11. Tahiyat bağlamında Hz. Muhammed (s.a.v) ile Allah (c.c) Arasındaki Diyalog

Teşehhüd duası senedi itibariyle hadis kitaplarında yer almıştır. Öyle ki Hz. Muhammed (s.a.v) Kur'ân'ı öğretir gibi tahiyat duasını ashabına talim ettirmiştir. Fakat bu duayı direkt Mi'rac ile ilişkilendiren senedli rivâyetler hadis kitaplarında yer almamıştır. Ancak bir kısım İslâm âlimleri bu duanın Mi'rac gecesinde Allah (c.c) ile Hz. Muhammed (s.a.v) arasındaki bir konuşma metni olarak eserlerinde zikretmişlerdir. Şimdi bu dua ile ilgili rivâyetlere bakalım.

İbn Mes'ûd'dan (r.a.) nakledilen hadis şöyledir:

Buhârî→Ebû Nuaym→Seyf→Mücâhid isnadıyla aktarıldığına göre Ebû Ma'mer Abdullâh b. Seḥbera şöyle demiştir: İbn Mes'ûd'un şöyle dediğini işittim: Rasûlullâh (s.a.v) bana Kur'ân'dan bir sûre öğretir gibi elimi tutarak teşehhüdü (şöylece) öğretti: “Dille, bedenle ve malla yapılan tüm ibadetler Allâh içindir. Sana selâm olsun ey peygamber! Allâh'ın rahmeti ve bereketleri de (üzerine olsun.) Selâm bizim ve Allâh'ın sâlih kulları üzerine de olsun. Tanıklık ederim ki Allâh'tan başka ilâh yoktur ve yine tanıklık ederim ki Muhammed (s.a.v) O'nun kulu ve elçisidir.” Bu (şekilde ikinci tekil şahıs kipiyle okuma) o aramızda olduğu zamanlardaydı. (Mübârek rûhu) alındığında ise (üçüncü tekil şahıs kipiyle) “Peygambere selâm olsun” demeye başladık.⁴⁷⁰ İmam Buhari'de teşehhüdle ilgili geçen hadis bu şekildedir. Elbette bu rivâyetin yanında İbn Abbas'a dayandırılan başka bir rivâyet de mevcuttur. Tahiyatı mi'râcla irtibatlandıran rivâyet hadis metinlerine dair külliyatlarda bahsedilmemiş olmakla birlikte bazı hadis şerhlerinde -isnadsız bir şekilde de olsa- bizlere aktarılabilmıştır. Bu anlamda ilk karşımıza çıkan İbn Melek'in (ö. 854/1450) Şerḥu Meşâbîhi's-sünne isimli eseridir. Orada İbn Melek olayı şöyle rivâyet ediyor:

“Peygamber (s.a.v.) semaya yükseltildiğinde bu kelimelerle Allâh'a senâda bulunmuş, Allâh Teâlâ da “es-selâmu aleyke eyyühe'n-nebiyyi ve rahmetullâhi ve berakâtuh” diyerek ona karşılık vermiş, Hz. Peygamber de “es-selâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhi's-sâlihîn” ve Cebrâîl de “eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammed (s.a.v) en abduhû ve rasûluh” demiştir.”⁴⁷¹

⁴⁷⁰ Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-saḥîḥ* (Kâhire: Dârü'l-hadîs, 2011), “İsti'zân”, 28.

⁴⁷¹ İbn Melek Muhammed b. Abdüllatif el-Hanefî, *Şerḥu Meşâbîhi's-sünne*, thk. Nüreddin Tâlib v. dğr. (Kuveyt: İdâretü's-sekâfiyyeti'l-İslâmiyye, 2012), 2/24.

Yine Bedrüddîn el-Aynî'nin (ö. 855/1451)⁴⁷², Ebû Bekr el-Kastallânî (ö. 923/1517)⁴⁷³, Zekerıyyâ el-Ensârî (ö. 926/1520)⁴⁷⁴, Aliyyü'l-Kârî (ö. 1014/1605)⁴⁷⁵, Süheylî'nin (ö. 581/1185) kaynak göstererek değindiği rivâyet⁴⁷⁶, tefsir literatüründe en eski kaynaklardan biri olan Sa 'lebî' (ö. 427/1035)⁴⁷⁷, Kuşeyrî (ö. 465/1072)⁴⁷⁸, Fahreddin er-Râzî (ö.606/1210)⁴⁷⁹, Kurtubî (ö. 671/1273)⁴⁸⁰ gibi İslam âlimleri tahıyyatın Mi'rac esnasında ortaya çıkan bir mükâleme olduğunu belirtmişlerdir. Muhtemeldir ki Nursi'de bu âlimlerden aldığı rivâyetler ışığında tahıyyat olayına yaklaşmıştır.

Malumdur ki üç ve dört rekâtlı namazlarda ikinci ve son oturuşlarda tahıyyat duası okunur. Bu dua Mi'rac esnasında Allah (c.c) ve Hz. Muhammed (s.a.v) arasında geçen bir selamlaşma ile konuşma metnidir. Tahıyyat duasının namazlarda bütün Müslümanlarca okunması bile bu mucizenin yaşanmış olduğuna en büyük delildir. Peki, bu duanın önemi nedir ki insanlar namazlarında bunu dile getiriyorlar? Şeklinde pek çok insanın aslında merak etmediği ve araştırmadığı bir konu hakkında Said Nursi bazı yaklaşımlarda bulunmuştur.

Tahıyyat duası Mi'rac gecesinde Allah (c.c) ile Hz. Muhammed (s.a.v) arasında geçen bir konuşma olduğu halde bunun namazda okunmasının sebebi nedir? Sorusuna Bediüzzaman şöyle cevap veriyor;

Namaz her Müslümanın bir manada onun Mi'racı kıymetindedir. Bundan dolayı o yüksek huzura layık kelimeler Hz. Muhammed'in (s.a.v) Mi'rac'ında söylenen

⁴⁷² Ebü Muhammed Bedrüddîn Mahmüd b. Ahmed el-Aynî, *Şerhu Sünen-i Ebi Dâvüd*, (Riyâd, Mektebetü'r-rüşd, 1999), 4/238.

⁴⁷³ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 7. Bas., (Mısır, el-Matbaatü'l-kübrâ el-emiriyye, 1323), 2/ 129.

⁴⁷⁴ Ebü Yahyâ Zeynüddîn Zekerıyyâ b. Muhammed es-Süneykî, *Minhatü'l-Bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Süleymân b. Dürey' el-Gâzîmî (Riyâd, Mektebetü'r-rüşd, 2005), 2/ 546.

⁴⁷⁵ Ebü'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Sultân Muhammed (s.a.v) el-Kârî, *Mirkatü'l-mefâtih şerhu Mişkâti'l-meşâbih*, (Beyrût, Dâru'l-fıkr, 2002), 2/731; Ebü'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî, *Şerhu's-Şifâ* (Beyrût, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1421), 1/ 347.

⁴⁷⁶ Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullâh es-Süheylî, *er-Ravdu'l-ünüf fi şerhi's-Sireti'n-nebevıyye li İbn Hişâm*, thk. Ömer Abdüsseelâm el-Selâmî (Beyrût: Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, 2000), 4/186.

⁴⁷⁷ Ebü İshâk Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsiri'l-Kur'an*, thk. Ebü Muhammed b. Âşûr (Beyrût, Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, 2002), 6/ 56-68.

⁴⁷⁸ Ebü'l-Kâsım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *Letâifu'l-işârât*, thk. İbrâhîm el-Besyûnî, 3. Bas., (Mısır, el-Hey'etü'l-Mısriyye, 2000), 2/ 280.

⁴⁷⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 1/233.

⁴⁸⁰ Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdünî-İbrâhîm Etfîş, 2. Bas., (Kâhire, Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1964), 3/ 425.

ifadelerin olması daha münasıptir. Çünkü o kelimelerle Mi'rac'ın o kudsi manası akla gelip her biri cüziyyetten çıkıp külli bir anlam kazanmaktadır.⁴⁸¹

Örneğin tahiyyatın başındaki “ettahiyatü” kelimesiyle Hz. Muhammed (s.a.v): “Ey Allahım! Hayat sahibi varlıkların yaptıkları bütün tesbihatlar, zikirler, fitri ibadetler yalnızca sana layıktır. Ve bende kâinat âleminde yapılmış, yapılan ve yapılacak bütün bu ibadetleri onlar adına sana sunuyorum” şeklinde bir selamlaşma sözcüğünü kullanmıştır.⁴⁸²

Hem “el-mübarekâtü” lafzıyla mahlûkat âlemindeki çoğalmalar ve işleyişler hakkında barekAllah (c.c) kelimesini söylettiren tohumlar, çekirdekler, yumurtalar şeklinde türemeye sebep olan varlıklardaki ibadetleri yine Allah’a (c.c) sunma anlamı vardır. Ve “Es-salavatü” sözcüğüyle de özellikle hayat sahibi mahlûkatın ibadetlerini temsil etme maksadını taşır. Son olarak “Et-tayyibatü” kavramıyla da ruh sahibi varlıkların en kâmillerinin ve meleklerin ibadetlerini, şükürlerini ve tazimlerini Allah’a (c.c) takdim etmeyi ifade eder.⁴⁸³

Dikkat edilirse Said Nursi, tahiyyat duasında geçen bu üç tabiri ayrı ayrı kategoride ele almaktadır. Önce mahlûkatın, sonra hayat sabiplerinin ve en sonunda ruh sahibi olan ve bunun üst bir makamında bulunan Allah (c.c) dostları ve melekleri bu sınıfta yer almıştır. Tahiyyat duasını ezber bir arapça ile okumak ve bunu Nursi'nin anlam yüklediği şekliyle okumak arasında dağlar kadar bir farkın olduğunu düşünüyoruz. Bir anda kendini Allah'ın (c.c) huzurunda hayal etmek ve bütün bir mevcudattaki ibadetleri tasdik etmekle birlikte bunu âlemleren Rabbine sunmak külli ibadet kavramının ana omurgasını oluşturduğu kanaatindeyiz. Yoksa şahsi ve cüzi, şuur dışı yapılan bir ibadetle sonsuz bir cennetin kazanılacağı ihtimali bizce zayıf görülmektedir.

Daha sonra “es-selamü aleyke” cümlesiyle bir müminin günde en az 10 defa bunu dile getirmesini bir nevi Allah'ın (c.c) söylenmesini istediği bir emare olarak kabul edilmiştir. Bunun Müslümanlar arasında yayılan bir karşılaşma tabiri olarak söylenen bir emir şeklinde de anlaşılmıştır. “Ve ala ibadillahi salihin” tabiriyle gelecekte islamiyetin yetiştireceği pek çok salih kulların olacağına da işaret edilmektedir. En son olarak Cibril'in (a.s) Hz. Muhammed'in (s.a.v) makamını

⁴⁸¹ Nursi, *Şûalar*, 92.

⁴⁸² Nursi, *Şûalar*, 93.

⁴⁸³ Nursi, *Şûalar*, 93.

görmesiyle “şehadet kelimesini” söylemesi yine kıyamete kadar bütün Müslümanların bunu dillerinden düşürmemesi gerektiğini de hatırlatmaktadır⁴⁸⁴.

⁴⁸⁴ Nursi, *Şüalar*, 94.

SONUÇ

Mucizeler esasen peygamberlerin davalarını desteklemek adına Allah'ın (c.c) doğada yarattığı adet dışı olaylardır. Gerçekleşmesi itibariyle fevkalade olaylar olduğu için akıl bu konuda fonksiyonel yapısını kaybedip pasifize olabilmektedir. Tez çalışmamızda verdiğimiz örneklerde de belirtildiği gibi inkâr ediciler mucize karşısında hayrette kalıp, “sihir” adını vermişlerdir. Ya da büyü diye isimlendirmişlerdir. Değişik kavimlere gösterilen bu mucize vakaları insanlardaki inanç veya iman direncini test eden birer araç olduğunu da düşünüyoruz. Böyle bir sınama alanı olmasaydı herkesin iman etmesi gerekirdi. Hâlbuki bir kısım insanlar mucizeyi bir sihir, macera ya da orta çağ cahilliğine ait bir yatkınlık seviyesi olarak değerlendirmişlerdir.

Mi'rac mucizesine gelirse bu olay diğer mucizelere göre inanılması daha da zor bir vakadır. Hz. Salih'in kayadan deve çıkarma olayı ya da Hz. Mûsâ'nın asasının yılanı dönüşme mucizesine benzemiyor. Çünkü bu mucize yaşanırken Hz. Muhammed 'in (s.a.v) yanında insanlardan hiç kimse bulunmuyordu. Hiçbir sahabe bu olaya birebir şahitlik etmemiştir. İşte Mi'rac mucizesinin bu kadar tartışılır olmasının en büyük etkeni de bu olsa gerek. Hz. Muhammed'in (s.a.v) Mescid-i Aksâ'ya gidişi âyetle sabit iken, Mi'raca yükselmesini hadis kaynaklarıyla okuyabiliyoruz. Elbetteki Necm suresindeki Mi'raca ait kavramlar sayesinde de bu mucizeye olan inancımız artmaktadır. “Tefsirlerde Mi'rac Mucizesi: Risale-i Nur Örneği” adlı bu tezimizle alakalı yaptığımız dini kaynak literatür taramasında neredeyse hiçbirinde Mi'rac olayını reddeden bir âlime rastlamadık. Ancak teferruat kısmında bazı farklılıkların olduğunu tespit ettik. Kimi âlim uyanıkken Mi'raca çıktığını söylemiş, kimi ruhen yaşandığını iddia etmiş, kimisi de beden artı ruh olarak mucizenin gerçekleştiğini savunmuştur. Kısacası mucizenin esasında âlimler fikren müttefik olmakla birlikte olayın yaşayış anıyla ilgili bazı düşünce farklılıklarının arzedebilmekte olduğunu gördük. Bununla birlikte İslam âlimlerinin çoğu bu meseleyi nakil yoluyla eserlerine yansıtıp öylece bir yaklaşımda bulduklarını tespit ettik. Ancak Said Nursi'ye baktığımızda olayı rivâyetten ziyade mucizenin mânâ boyutu üzerinde yoğunlaştığını gördük. Nursi Mi'rac ile ilgili olarak pek çok itiraz noktalarını İmanın erkânları, insanın evrendeki etkin rolü, Hz. Muhammed'in (s.a.v) manevi faktörü ve akıldan uzak görünen Mi'rac mucizesini temsil yoluyla açıklamaya çalıştığını eserlerinde tespit ettik. Nitekim bu konuda gösterdiği yaklaşım tarzıyla başarılı olduğu da görülmüştür. Bununla beraber bu

mucizeye inanmayanların argümanlarını da ele alarak onların klişeleşmiş iddiaları ikna edici delillerle çürütülmüştür. İster rivâyetle ister materyal düşünce mekanizması ile yahud imkân dışı olduğunu savunmakla ilgili tüm iddialara akıl ve mantık düzeyinde cevaplar vermeye çalıştık.

Mi'rac mucizesi akıl üstü, zaman ötesi bir olaydır. İnanılması güç bir vaka olarak insan zihnini yanıltıyor olabilir. Yalnız bu durum karşısında Hz. Ebu Bekir'in cevabı ne kadar da teskin edici olduğunu belirtmeden geçemeyeceğiz. Zira vahiy denilen olayın bu mucizeden daha büyük bir olay olduğunu belirterek mucizeye inanan mü'minler olarak kalbi büyük bir manada teskin ettiğini söylemek yerinde olacaktır.

Çalışmamızın klasik ve çağdaş tefsirlerden bazıları ele alınıp; Mi'rac mucizesi hakkındaki müfessirlerin beyanatlarında tefsirlerin hiçbirinin Mi'rac mucizesini kesinlikle inkâr etmediğini gördük. Müfessirler, konuyla ilgili farklı fikirlerde bulunurken, genel anlamda Mi'rac mucizesiyle ilgili nakledilen olaya inanma konusunda paydaş olduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca modernistlerin (Mi'rac mucizesine eleştirel yaklaşanlar) bu mucizeye olan yaklaşımları ele alınmıştır. Mucizeyi modern bilim ve fen ışığında ele alarak çağdışı, masalsı bir şekilde benimsediklerini gördük. Bunun devamında bu anlayışın asılsız ve belli bir iddianın ötesinde bir şey olmadığını antitezlerle belirttik. Said Nursi'nin eserlerine baktığımızda ise, Nursi'nin konuya evren ve insanın yaratılışındaki amacından başlayıp, kâinatın en seçkin meyvesi Hz. Muhammed (s.a.v) ile bağdaştırdığını tespit ettik. Nursi Mi'rac olayının aslında bir itikat meselesi olduğunu da söylemiştir. Nitekim Allah'ın (c.c) güç ve kudretine inancı zayıf bir insana Mi'rac'tan bahsetmenin yersiz olduğunu nakleder. Aynı zamanda Nursi Mi'rac mucizesine mânâ ve hikmet açısıyla yaklaşp bunu örnekler vererek açıklamaya çalışmıştır. Hz. Muhammed'in (s.a.v) manevi şahsiyetinin büyüklüğünü en büyük delil olarak kullandığını gördük. Aynı şekilde bu mucizenin imkân dâhilinde olduğunu söyleyerek Fahrettin Râzî gibi bilimsel örneklerde bulunmuştur. Zamanın genişlemesi ve bir cismin bir anda farklı yerlere intikali hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Bu da mucizeyi daha da anlaşılabilir bir hale getirmiştir. Bu uzun yolculuk sonunda ne tür kazanımlar olduğunu da sırasıyla ifade etmiştir. Nursi son olarak hergün namazda okuduğumuz tahiyat duasına pek çok anlam yükleyerek namazın her bir Müslüman için aslında onun Mi'racı olduğunu hatırlatarak bu konuda yapılan ibadetlerin bilinçle yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

KAYNAKLAR

- Abdülcebbar, Ahmed Kâdı. *Şerhu'l-usûli'l-Hamse*. İstanbul: TYEKB Yayınları, 2013.
- Ağırakça, Ahmet. “Kaynaklar Işığında İsrâ ve Miraç Olayı”. *Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. Cilt 1. Sayı 2 (May 2015).1-30. <https://dergipark.org.tr/en/pub/artukluakademi/issue/31808/349005>>
- Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul, Paradigma yay, 19999, 603.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*. Cilt 4. Riyâd: Mektebetü'r-rüşd, 1999.
- Bağçivan, Mehmet. “Modernleşmenin Tefsirde İki Komplikasyonu: Kur'ancılık/Meâlcilik ve Tarihselcilik”. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt 8. Sayı 1 (Haziran 2021). 1-17. <https://doi.org/10.33460/beuifd>.
- Bağdadi, Cemalettin Ahmet bin Muhammed bin Said el Gaznevi el-Hanefi. *Usulüddin*. Beyrut: Daru'l Beşairü'l İslamiyye, 1.Bas,1998.
- Bakıllani, Ebu Bekr Muhammed bin Tayip. *el-Beyan ani'l-Fark Beyne'l-Mucizat ve'l-Keramat ve'l-Hiyel ve'l-Kehane ve' s-Sihr ve'n-Narincat*. Çev. Adil Bebek. İstanbul: Rağbet Yay,1998.
- Balcı, İsrâfil. *İsrâ ve Mi'rac Gerçeği*. b.y: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Berki, Ali Himmet, Keskiöglü Osman. *Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed (s.a.v) ve Hayatı*. Ankara: DİB Yayınları, Bas.24, 2006.
- Beydâvi, Abdullah İbn Ömer Muhammed Nasuriddin. *Envâru't-tenzil ve esrâru't-te'vil*. Cilt 2. Terc. Şadi EREN. b.y: Selsebil Yayınları, ts.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*. İstanbul: y.y., Cilt.4, 1970.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-sahîh*. y.y.: Dâru Tavki'n-Necât., ts.
- Buhârî. Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-sahîh*. Kâhire: Dârü'l-hadîs, 2011.
- Bulut, Halil İbrâhim. “Mucizenin İmkân ve Delâleti konusunda İleri Sürülen İtirazlar”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, say.4, (2001), 173-197.

- Bulut, Halil İbrâhim. *Kur'an Işığında Mucize vce Peygamber*. İstanbul: Rağbet Yayınları 2002.
- Bursevi, İsmail Hakkı. *Ruhu'l Beyan*. Cilt 11. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Bûti, M. Said Ramazan. *Fikhu's-siyre*. Terc. Ali Nar, Orhan Aktepe. İstanbul: İslam Edebiyat Yayınları, 2003.
- Cahız, Ebu Osman. *Huceccü'n nübüvve*. Beyrut: Dâru Mektebetu'l-Hilâl, 2002.
- Canan, İbrâhim. *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*. b.y.y: Akçağ Yayınları, Cilt.15, ts.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2010.
- Cevzi, İmam Ebu'l -Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali İbn Muhamme. *Zadü'l Mesir*. Cilt 3. Terc. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2009.
- Cürçânî, Seyyid Şerif. *Şerhu'l- Mevakif*. Mısır: y.y, 8.Cilt, 1907.
- Çelik, Mehmed Vehbi. *Hulâsat'ül Beyân Fi Tefsîr'il Kur'an*. Cilt 7. İstanbul: Üçdal Neşriyat, Bas.4, 1968.
- Daudî, Zaferullah. *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Davies, Paul. *Tanrı ve Yeni Fizik*. Çev. Murat Temelli. İstanbul: İm Yayın Tasarım, 1995.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an'ın Ana Konuları*. İstanbul: İFAV, Bas.16, 2017.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2010.
- Demirel, Muhsin. *İsrâ, Mi'rac ve Namaz*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007.
- Derveze, İzzet. *et-Tefsirü'l-hadis*. Cilt 3. Kahire: Arap Kütüphanesi Yaşam Evi Yayınları, H.1383.
- DİB. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Kalkan Yayınları, 2005.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Asr-ı Saadet*. 2 Cilt. İstanbul: y.y., 1981.
- Düzgün, Şaban Ali. *Kelam*. Ankara: Grafiker Yayınları,1.Bas.,2012.
- Ebüsuûd, Muhammed. *İrşâdü'l -akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. Cilt 8. Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2010.

- Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat*. Haz. M. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: Elips Yayınları., 2007.
- Ertuşi, Hasan. *Mevlid-i Nebi*. İstanbul: Ayfa yayınları, ts.
- Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı*, çev. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2004.
- Ferâhîdî, Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm. *Kitabu'l Ayn*, b.y.: Daru Mektebetu'l Hilal, H.170.
- Firuz Abadi, Muhammed bin Yakup. *el-Kamusu'l-Muhit*. Beyrut: Müessesetü er-Rîsâleti, 8.Baskı, 2005.
- Gazâlî, Muhammed. *Fıkhu's-Sîre*. Trc. Resul Tosun. İstanbul: Bilimevi Basın, 2005.
- Gazzali, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *Kavaidü'l-Akaid*. Lübnan: Âlemü'l Kütüb, 2.Bas, 1985.
- Giddens, Anthony. "The Consequences of Modernity". 13/1, (2005), 73.
- Gölcük, Şerafeddin. *Bakillani ve İnsan Fiilleri*. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. Ankara: İmaj Yayınları, Cilt. 1, 2003.
- Hanefî, İbn Melek Muhammed b. Abdüllatif. *Şerhu Meşâbîhi's-sünne*. Cilt 2. thk. Nûreddin Tâlib vd. Kuveyt: İdâretü's-sekâfiyyeti'l-İslâmiyye, 2012.
- Harman, Ömer Faruk. "İbrâhim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*. 21.Cilt/272-273. İstanbul: TDV, 2000.
- Harmancı, Abdulkadir. *Said Nursi'nin Rîsâlelerinde Kelam-Felsefe Problemleri*. İstanbul: Ayışığı, 1994.
- Hawking, Stephen. *Ceviz Kabuğundaki Evren*. Çev. Kemal Çömlekçi. İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.
- Hemmâm, Abdürrezzak b. Hemmâm es-Sa'ânî. *el-Musannef*. thk. Habîburrahman el-A'zamî. Beyrut: y.y., Cilt.3, 1983.
- Hüseyin, Hadim İlahi Bahş. *el-Kur'âniyyûn ve şübühâtühüm havle's-sünne*. Tâif: Mektebetü's-Siddîk, 2000.
- Hüseyin, Halil. "İslam'da Rönesans ve Reform Girişimi: XIX. ve XX. Yüzyıl İslam Modernleşme Süreci ve Gelinek Nokta İtibariyle Açmazları". *Uludağ Üniversitesi Fen*

Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21/39, (2020), 1009-1058.
<https://doi.org/10.21550/sosbilder.663184>

İsfahanî, Rağîb. Hüseyin bin Muhammed bin el-Mufaddal. *Müfredat*, Terc. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları. 2010.

İyâd, Kâdî. Ebu'l-Fadl İyâz b. Mûsâ el Yahsubi. *Kitâbü's-Şifâ bi Tarifi Hukûku'l Mustafa*. Beyrut: y.y., 1996.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Siretü'n-Nebeviyye*. Cilt 2. Beyrut: y.y.,1971.

İbn Kesîr, Ebu'l -Fida İsmail İmadu'd-Din İbn Ömer. *Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri*. Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları, 6,14. Cilt, 1991.

İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. 3 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Meârif, 1966.

İbn-i Manzur, Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l -Arab* Beyrut: Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, 2 Cilt, 1993.

Karaçam, İsmail. *En Büyük Mucize Kur'an-ı Kerim'in İlmi ve Edebi Sırları*. b.y.: İmaj Yayınları, Aralık 2005.

Karadaş, Cağfer. "İsrâ-Mi'rac Hâdisesi- Mahiyeti ve Gerçekliği", *kisbu ilahiyat dergisi* Cilt1/Say1(Haziran2019), 55-73.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/kisbu/issue/45770/547655>

Karadeniz, Osman. *İlim ve Din Açısından Mucize*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.

Karaman, Fikret. *Sünnet Işığında Tebliğ ve Davet*. Ankara: DİB Yayınları, bas.3, 2021.

Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu*. Cilt 3. Ankara: DİB Yayınları, 2003.

Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed. *Mirâtü'l-mefâtih şerhu Mişkâti'l-meşâbih*. Cilt 2. Beyrût: Dârü'l-fikr, 2002.

Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed. *Şerhu's-Şifâ*. Cilt 1. Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1421.

Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed. *İrşâdü's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Cilt 2. Mısır: el-Matbaatü'l-kübrâ el-emîriyye, Baskı 7, H.1323.

Kettani, Muhammed Abdülhay bin Abdilkebir bin Muhammed el Haseni. *Mütevâtir Hadisler*. İstanbul: Karınca Yayınları, bas.1, 2003.

Kırca, Celal. “Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed (s.a. v)”, *EÜİFD* 8.Cilt/ Sayı 7 (01 Ocak 1990), 65-80. <https://dergipark.org.tr/en/pub/eruifd/issue/5977/79445>

Kocaer, Abdullah Feyzi, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih*. İstanbul: İmaj Yayınları, Cilt.2, 2004.

Köksal, Mustafa Asım. *İslam Tarihi*. İzmir: Işık Yayınları, Bas.2, 2008.

Küçükalp, Kasım. “Fazlurrahman ve İslâm Modernizmi”. *EskiYeni*/7.(Haziran 17). *EskiYeni*/issue/37208/429503#article_240

Kur’an Araştırmaları Grubu. “1400 yıl önce zamanın izafiliği açıklandı”. *YouTube*. 18.12.2022. <https://youtu.be/qqQxuMrhSE>

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi’ li ahkâmi’l-Şur’ân*. Cilt 3. thk. Ahmed el-Berdûnî- İbrâhîm Etfîş. Kâhire: Dâru’l-kütübî’l-Mısriyye, Baskı 2, 1964.

Kuşeyrî, Ebü’l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin. *Letâifu’l-işârât*. Cilt 2. thk. İbrâhîm el-Besyûnî. Mısır: el-Hey’etü’l-Mısriyye, Baskı 3, 2000.

Kutub, Seyyid. *Fi Zilali’l-Kur’an*. Cilt 7. Çev.Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu. İstanbul: Dünya Yayınları, Bas.1, 2003.

Matûrîdî, Ebû Mansûr Muhammed bin Muhammed bin Mahmûd. *Te’vilatü’l-Kur’an*. Cilt 8. Çev. Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz. İstanbul: Ensar Yayınları, Bas. 1, 2018.

Mâverdî, Ebu’l Hasen Ali b. Muhammed. *A’lamu’n-Nubuvve*. Beyrut: Dâru’l- Kutubi’l-İlmiyye, 1986.

Mekkî, Ebu’l-Haccâc Mücâhid b. Cebr. *Tefsîru Mücâhid*. thk. Muhammed Abdüsselam Ebu’n-Nil. Kahire: y.y., 1989.

Merâğî, Ahmet bin Mustafa. *Tefsîru’l-Merâğî*. Cilt 30. b.y: Şirket ve Kütüphane Yayınları, Baskı.1, ts.

Mevdudî, Seyyid Ebu’l-A’la. *Tefhimu’-Kur’an*. Cilt 3. Çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş. b.y: İnsan Yayınları, Şubat 2005.

Muhammed, Muhammed bin. *Altıparmak Tam Peygamberler Tarihi*. Çev. Sabri Yılmaz. İstanbul: y.y.,1985.

- Mukatil, bin Süleyman. *et-Tefsîrû'l-kebîr*, Terc. M.Beşir Eryarsoy. 2 Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, Bas.1, 2006.
- Mukatil, Süleyman. *Kur'an Terimleri Sözlüğü*. İstanbul, İşaret Yayınları, 2004.
- Mustafa, İbrâhim vd. *Mu'cem'l- Vastı*. b.y.: Davet Evi, ts.
- Mübârekfûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm, Peygamberimiz *Hayat ve Daveti*, Çev. Halil İbrâhim Kutlay. İstanbul: y.y.,1999.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*. Beyrut: Dâru'l Kutubi'l-İlmiyye-Dâru'l-Hadîs, 1991.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünenü'l-Kübra*. Beyrut: y.y., 1991.
- Nesefî, Ebu'l Berekat Abdullah İbn Ahmed. *Medârikü't-tenzil ve hakâ'iku't-te'vil*. Terc.Harun ÜNAL. b.y: Ravza Yayınları, ts.
- Nesefî, Ebü'l-Muîn Meymûn b. Muhammed b. Muhammed b. Mu 'temid. *Tabsiratü'l-Edille fi Usuli'd-Din*. Ankara: DİB Yayınları, 2. Cilt, 2004.
- Nesefî, Ömer. *İslam İnancının Temelleri Akaid*. Haz. M. Seyyid Ahsen. İstanbul: Bayrak Yay, 1995.
- Nursi, Said. *Barla Lâhikası*. İstanbul: Envar Neşriyat, 2022.
- Nursi, Said. *Kastamonu Lahikası*. İstanbul: Envar Neşriyat, Baskı.18, 2021.
- Nursi, Said. *Lema'lar*. İstanbul: Envar Neşriyat, Baskı. 22, 2022.
- Nursi, Said. *Mesnevî-i Nuriye*. İstanbul: Envar Neşriyat, Baskı.17, 2020.
- Nursi, Said. *Asâ-yı Musa*. İstanbul: Envar Neş., 2021.
- Nursi, Said. *İşaratü'l -İ'caz*. Terc. Abdülmecid Nursi. İstanbul: Bas.1, RNK Neşriyat, 2015.
- Nursi, Said. *Mektûbât*. İstanbul: Envar Neşriyat, Baskı.20, 2021.
- Nursi, Said. *Sözler*. İstanbul: Envar Neşriyat, Baskı.23, 2021.
- Nursi, Said. *Şuâlar*. İstanbul: Envar Neşriyat, Baskı.19, 2021.
- Nursi, Said. *Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Envar Neşriyat, Baskı.18, 2021.

- Özel, Recep Orhan. “Kur’an’daki hissi mucizelere modern yaklaşımlar bağlamında bir inceleme: Mustafa Öztürk örneği”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/37 (Aralık 2017), 37-72. <https://doi.org/10.18498/amauidf.325832>
- Özervarlı, M. Sait. “Muhammed Abduh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi TDV Yayınları* (23 Kasım 2022). islamansiklopedisi.org.tr/muhammed-abduh
- Öztürk, Mustafa. *Kıssaların Dili*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Öztürk Arşivi, Mustafa, “Miraç Yaşandı Mı?”. *Youtube*. 23. Mart 2017. <http://youtube.com/@MustafaOzturkArsivi>
- Paşa, Ahmet Cevdet. *Peygamberler ve Halifeler Tarihi*. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2011.
- Polat, Fethi Ahmet. “*Tefsirin Güncel Sorunları ve Örnek Türkçe Meâller*”. ed. Mehmet Akif Koç. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Râzî, Muhammed bin Ömer bin Hüseyin, *el- Mahsul*. b.y.: Müessesetü er-Rîsâle, 3.Bas, 1997.
- Râzî, Muhammed bin Ömer bin Hüseyin. *Mefatihü'l-Gayb*. Cilt 14. Terc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru. Ankara: Akçağ Yayınları, Baskı.1, 1992.
- Râzî, Muhammed bin Ömer bin Hüseyin. *el Muhassal* (Kelam’a Giriş). Çev. Hüseyin Atay. Ankara: AÜİF.Yay, 1978.
- Râzî, Muhammed bin Ömer bin Hüseyin. *Muhtaru'l-Sıhah*. Beyrut: Mektebetü'l Asriye, 1999.
- Rûmî, Fehd b. Abdurrahman b. Süleyman. *Menhecü'l-medreseti'l-akliyyeti'l-hadîse fi't-tefsir*. Cilt 2. Riyâd: y.y., 1983.
- Sa'dî, Abdurrahman bin Nasır bin Abdullah. *Teysîrü'l-kerîmi'r-rahmân fi tefsiri kelâmi'l-mennân*. b.y: müessesetü-risâle, 2000.
- Sabûnî, Ebu Muhammed Nuruddin Ahmed bin Mahmud bin Ebi Bekr. *Safvetü'T - Tefasir*. Çev. Sadreddin Gümüş- Nedim Yılmaz. İstanbul: İz Yayınları, Cilt.6, 2003.
- Sabûnî, Ebu Muhammed Nuruddin Ahmed bin Mahmud. *el-Bidaye*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: Maturidiyye Akaidi, 2000.
- Sâbûnî, Nureddin. *Mâturidiyye Akaidi*, Çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: DİB Yayınları, 1979.

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*. Cilt 6. thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. Beyrût: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 2002.

Suruç, Salih. *Allah (c. c)'in Elçisi Hz. Muhammed (s.a. v)'in Hayatı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1.Baskı, 2006.

Suyûtî, Celeleddin Ebu'l Fazl Abdurrahman bin Kemaleddin Ebu Bekr bin Muhammed. *Peygamberimizin Mucizeleri ve Büyük Özellikleri*. Çev. Ömer Temizel. Ankara: Uysal Kitabevi, Cilt.1, ts.

Suyûtî, Celâluddin b. Ebi Bekr. *el-İsra ve'l- Mi'rac*. b.y: Dâru'l-Hadis, ts.

Suyûtî, Celâlüddin Abrurraman bin Ebi Bekr bin Muhammed el Hudayri. *ed-Dürrü'l-mensur fi-tefsir bi'l-me'sur*. Cilt 9. Terc. Hasan Yıldız. İstanbul: Ocak Yayınları, Bas.1, 2012.

Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullâh. *er-Ravdu'l-ünüf fi şerhi's-Sîreti'nebeviyye li İbn Hişâm*. Cilt 4. thk. Ömer Abdüsseelâm el-Selâmî. Beyrût: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 2000.

Süneykî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekerıyyâ b. Muhammed. *Minhatü'l-Bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Cilt 2. thk. Süleymân b. Dürey' el-Gâzimî. Riyâd: Mektebetü'r-rüşd, 2005.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed bin Cerir bin Yezid. *Taberî Tefsiri*. Cilt 5. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, Bas.1, 1994.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed bin Cerir bin Yezid. *Taberî Tefsiri*. Cilt 5. Terc. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya. İstanbul: Hîsâr Yayınları, ts.

Taftâtzanî, Sadeddin Messud bin Fahrüddin Ömer bin Burhaneddin Abdullah. *Şerhul-Akaid (Kelam İlmi ve İslam Akaidi)*. Çev. Süleyman Uludağ. İstanbul,: Dergâh Yayınları, 4.Bas, 1996.

Tan, M. Nedin. "Tay", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 12 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tay>

Tantâvî, İbn Cevherî el-Mısri. *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Kerim*. Kahire: Mısır Kalkınma Yurdu Yayınları, Baskı.1, 1998.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd, Müsnedü Ebî Dâvûd. thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türki. Kahire: y.y., Cilt.1, 1999.

- Tirmizi, Ebu îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *es-Sünen*. Riyad: Mektebetü'l-Marif, ts.
- Topaloğlu, Bekir vd. *İslamda İnanç Esasları*. İstanbul: y.y.,1989.
- Topaloğlu, Bekir. “Beyyine”. *İslam Ansiklopedisi*. Erişim 12 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/beyyine#1>
- Topaloğlu, Bekir. *Kelam İlmi*. İstanbul, Damla Yayınları,2007.
- Toptaş, Mahmut. *Kur'an'ı Kerim Şifa Tefsiri*. İstanbul: Cantaş Yayınları, Cilt.7, 1998.
- Ulutaş, Yasin. *İslam Düşüncesinin Teşekkül Döneminde Mucize Anlayışları*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Vehbi, Konyalı Mehmed. *Hulasat-ül Beyan Fi Tefsir-il Kur'an*. Cilt 7. İstanbul: Üçdal Neş, bas.4, 1968.
- Yavuz, A. Fikri. *Kur'an'ı Kerim ve Meâl-i Âlisi*. İstanbul: Sönmez Yayınları, ts.
- Yavuz, Salih Sabri. *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*. İstanbul: İnsan Yayınları ts.
- Yavuz, Salih Sabri. “Mi'rac”, *Türkiye diyanet Vakfı Ansiklopedisi*.” Erişim 15.10.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mirac>
- Yavuz, Yusuf Şevki. Abdurrahman Çetin. “Âyet”. *Temel İslam Ansiklopedisi*. Erişim 12 Kasım 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/âyet>
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 6.Cilt, 1979.
- Zemahşeri, Ebü'l-Kasım Mahmud bin Ömer bin Muhammed el Harizmi. *Keşşaf*. Cilt 3. Çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, Baskı.1, 2017.
- Zeyveli, Hikmet. “Kur'an ve Kur'an Dışı İslâmî Rivâyetlerde Mucize”, *Din Dilinde Mucize*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2015.